

Rommets politikk lagt i rør

En analyse av ”Gaass til Grenland” som
regionalpolitisk strategi

Anders Underthun
Hovedoppgave i samfunnsgeografi
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
Universitetet i Oslo 2004

Fotografi på forsida av "Fakkelaksjonen" i Porsgrunn 20.02.03. Av Arild Hansen, Telemarksavisa.

Forord

Jeg vil gjerne takke alle de som har bidratt med både innsikt og entusiasme til denne hovedoppgaven. Uten dere hadde jeg aldri kommet i mål.

For det første vil jeg rette en stor takk til alle som har latt seg intervjuet til dette prosjektet både i Telemark Gassforum og ellers. En spesiell takk rettes til ViG og Borealis for materiell og spennende omvisning.

Tusen takk til min veileder Bjørnar Sæther ved ISS for konstruktive forslag og stor faglig oversikt. En stor takk til Gard Lindseth ved Prosus for spennende faglige diskusjoner og mye god hjelp. Takk også til Elin Sæther ved ISS for diskursveiledning og Sjur Kasa ved CICERO/TIK i startfasen av prosjektet.

Alle medstudenter har vært en veldig god støtte. Takk spesielt til Jenny Kosberg Skagestad, Kirsten Ulsrud, Ann Cecilie Bergene, Siri Maria Midrè, David Christoffer Lier og Espen Unneberg.

Til slutt vil jeg takke for god hjelp i slutfasen fra Håvard Underthun, Lars Laird Eriksen og framfor alt Hedda Birgitte Huse.

Oslo, 21.11.04

Anders Underthun

Innholdsfortegnelse

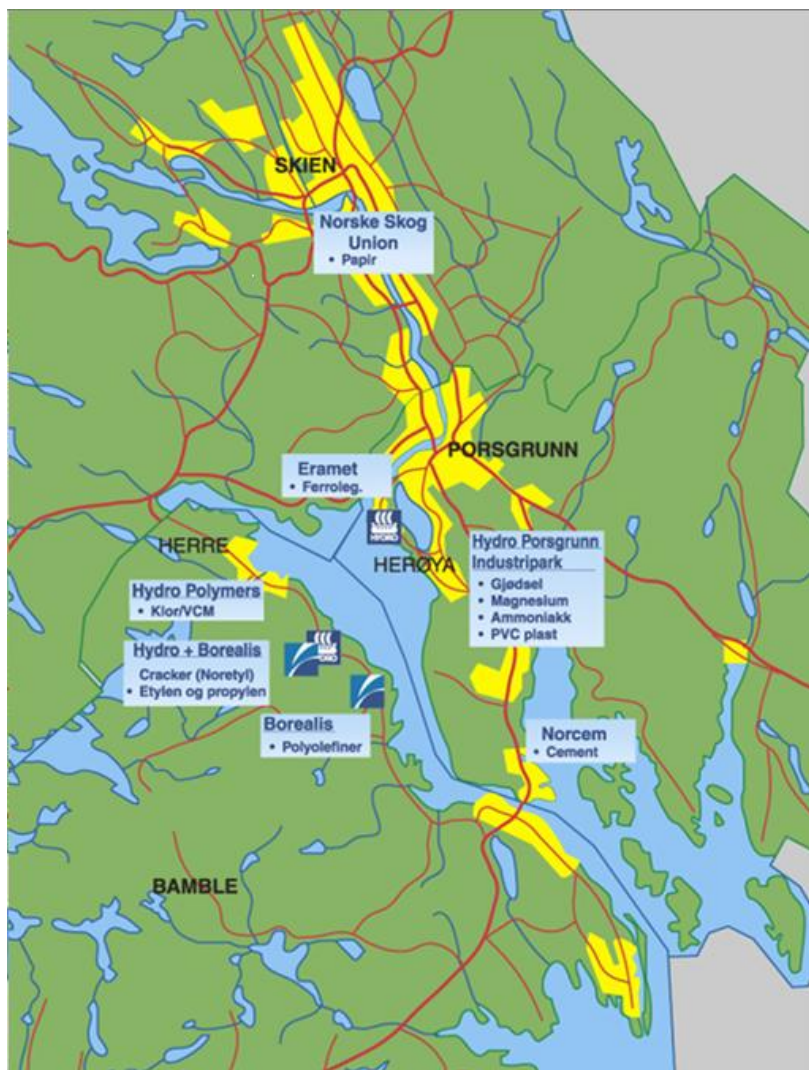
Figur, tabell- og kartoversikt.....	6
Forkortelser	8
1. Innledning	9
2. Diskurstilnærmingen møter den kritiske realismen i studiet av politiske strategier	13
2.2 Diskurstilnærmingen.....	13
2.1.1 Diskurs og materialitet.....	14
2.1.2 Diskurs og aktør/struktur	14
2.2 Den kritiske realismen	15
2.2.1 Sayers metodologiske realisme.....	15
2.2.2 Realisme og aktør/struktur.....	17
3. Metoderefleksjoner	19
3.1 Casestudien	19
3.1.1 Casestudiens formål.....	20
3.1.3 Teoriutvikling, retroduksjon og virkeområder i forskningsprosessen	20
3.1.4 Intervju og dokumentanalyse som datakilder for casestudien	22
3.1.5 Casestudien og diskurstilnærmingen	24
3.2 Forskningsprosessen i dette prosjektet.....	25
3.2.1 Intervjuene	25
3.2.2 Intervjuprosessen og utfordringer under denne	27
3.2.3 Dokumentstudien	28
3.3Refleksjoner over oppgaven som foreligger.....	29
4. Teoretiske perspektiver og analytiske rammer	31
4.1 Teoretiske perspektiver på rommet og politiske strategier	32
4.1.1 Geografisk levetid for økonomisk aktivitet	32
4.1.2 Rommets politikk.....	33
4.2 Avhengighetsrom og innflytelsesrom.....	34
4.2.1 Avhengighetsrom.....	34
4.2.2 Innflytelsesrom	35
4.3 Nye former for politisk samhandling	37
4.3.1 Tilnærminger til politiske nettverk som fenomen.....	37
4.3.2 Politiske nettverk som strategisk allianse	39
4.3.4 Diskursens muligheter og begrensninger i diskurskoalisjonen.....	40
4.4 Politikdiskurs som analytisk rammeverk	41
4.4.1 Diskursens argumentasjonsdimensjon	43
4.4.2 Diskursens interaktive dimensjon.....	45
5. En kontekstuell bakgrunn for GTG.....	51
5.1 Grenland som industriområde.....	51
5.2 Klimastatus i Grenland	56
5.3 Gass.....	56
5.4 Telemark Gassforum.....	60

5.5 Innenlands bruk av gass i Norge – en debatt	61
6. Legitimeringen av Gass til Grenland	66
6.1 Den kognitive legitimering av ”Gass til Grenland”	66
6.1.1 Problemene som må løses.....	67
6.1.2 Hvordan løser gass problemet?.....	69
6.1.3 GTG i sammenheng med vitenskapelig diskurs	71
6.1.4 Gass i rørledning bedre enn eksisterende alternativer	74
6.2 Den normative legitimeringen av GTG	77
6.2.1 Grenland som Norges eksporthavn.....	78
6.2.2 Prosessindustrien som framtida for Norsk økonomi.....	79
6.2.3 GTG som et nasjonalt miljøprosjekt.....	82
6.2.4 Norges økonomiske politikk.....	83
7. GTG som regional mobilisering og nasjonal debatt	86
7.1 Telemark Gassforums koordinerende arbeid for regional mobilisering.....	88
7.1.1 Faktorer som har fasilitert et godt samarbeidsklima i Grenland.....	88
7.1.2 Forsterking gjennom nettverk	91
7.1.2 Personlige Forbindelser	93
7.1.3 Ofringen og gjenoptakelsen av gasskraft som del av GTG	94
7.1.4 Gass til oppvarming - miljøvennlig eller miljøfiendtlig?	97
7.2 Kommunikasjonen med den ”informerte offentlighet”	101
7.2.1 Regjeringen og problemstillinger knyttet til den reviderte gassmeldingen ...	102
7.2.2 Energi-og miljøkomiteen på Stortinget.....	105
7.2.3 LO, AP og PIL som alliert maktkonstellasjon	108
7.2.4 GTGs plass i Hydro som storkonsern	110
7.2.5 I nettverk med den teknologioptimistiske miljøbevegelsen.....	113
8. Konklusjon.....	116
8.1 Hvordan legitimeres GTG gjennom diskursive mulighetsstrukturer?	116
8.2 Hva kan ha påvirket enigheten om GTG på det regionale nivået, og hvordan utfordres GTG av den ”informerte offentlighet” på det nasjonale nivået?.....	118
8.3 GTG inn i et kritisk realistisk rammeverk	120
8.4 GTG som tilfelle av et bredere fenomen.....	123
8.5 GTG sett i faglig sammenheng med forskning på regional utvikling.....	124
9. Kilder	127
9.1 Intervjuer.....	127
9.2 Litteraturkilder	128
Vedlegg 1. Intervjuguide Grenland.....	134
Vedlegg 2. Intervjuguide Energi-og miljøkomiteen	136
Vedlegg 3. Resolusjon fra politiske partier i Telemark.....	138

Figur, tabell- og kartoversikt

Kart 1. Prosessindustribedriftene og Grenlandsregionen.....	7
Figur 1. Den kritiske realismens syn på kausalitet	17
Figur 2. Retroduksjon og utviklingen av analytiske rammer i forskningsprosessen	21
Figur 3. Innvirkning på innflytelsesrom	31
Tabell 1. Politikdiskursens argumentasjonsdimensjon	44
Tabell 2. Kriterier for legitimering av politikdiskurs.....	45
Tabell 3. Den interaktive dimensjonen av politikdiskurs	46
Figur 4. Flyt av ideer og diskurs mellom aktører i politikprosessen.	47
Tabell 4: Bedrifter i Industriclustre Grenland.....	53
Figur 5. Motsatt korrelasjon mellom sysselsetting og produktivitet per ansatt i Norge... 53	
Figur 6: Direkte sysselsetting i prosessindustri i Grenland, 1993-2002.	54
Tabell 5: Personer 16-74 år sysselsatte minst 100 timer i året, etter næring og bosted....	55
Tabell 6: Gassbestanddel, transportformer og bruksområder.....	57
Kart 2: Kombirørledning fra Kårstø til Grenland.	58
Figur 7. Sluttbruk av Gass til Grenland	59
Tabell 7: Årlige miljøgevinster ved å ta i bruk naturgass i Grenland.....	60
Figur 8. Aktørene i Telemark Gassforum.....	61
Tabell 8. Den kognitive legitimering av rørledningen.....	76
Tabell 9. Den normative legitimering av GTG.....	85
Figur 9. Nødvendige tilbøyeligheter og romlig-historiske betingelser for GTG.	122

Kart 1. Prosessindustribedriftene og Grenlandsregionen. Kilde: Telemark Gassforum



Forkortelser

- AP – Det norske Arbeiderparti
- FoU – Forskning og Utvikling
- FrP – Fremskrittspartiet
- GTG – Gass til Grenland
- H – Høyre
- IG – Industricluster Grenland
- KrF- Kristelig Folkeparti
- LO-Landsorganisasjonen
- NHO – Næringslivets Hovedorganisasjon
- NOPEF – Norsk Olje-og Petrokjemisk Fagforbund
- NOU-Norges Offentlige Utredninger
- NVE – Norges Vassdrags- og Energidirektorat
- OED – Olje- og energidepartementet.
- PIL – Prosessindustriens landsforening
- SFT – Statens Forurensningstilsyn
- SSB – Statistisk Sentralbyrå
- St.meld: Stortingsmelding
- SV- Sosialistisk Venstreparti
- TG – Telemark Gassforum
- ViG – Vekst i Grenland

1. Innledning

Dette hovedfagsprosjektet handler om den norske industriregionen Grenlands ønske om tilførsel av naturgass i en statlig finansiert rørledning som skal føre gass fra norsk sokkel via ilandføringsstedet Kårstø til Grenland. Dette ønsket går populært under fanen ”Gass til Grenland” (GTG). Telemark Gassforum (TG) framstår som den viktigste premissleverandøren for GTG. Det argumenteres for at bedre råvareinndekning til produksjonen vil kunne gi et løft i hele regionen. Samtlige politiske partier i Telemark uttaler støtte til behovet for gassrør i sine lokale partiprogram, og aksjonen har mobilisert et bredt engasjement i hele Grenlands befolkning. Ikke minst var ”fakkelasjonen” (se forside) en manifestasjon av dette engasjementet. En klar målsetning med denne hovedoppgaven er å få innblikk i hvordan argumentene og de politiske fremgangsmåtene for GTG framstår og har blitt utviklet.

Debatt om bruk av gass fra norsk sokkel har lenge preget det politiske Norge. Bare omlag 1 % av den gassen som utvinnes, brukes i dag innenlands (NOU 2002:7). Resten eksporteres til formål som industriell oppvarming, husholdningsbruk eller industrielle råvarer. I Norge har bruk av gass særlig blitt knyttet til internasjonale klimaforpliktelser under Kyotoprotokollen på den ene siden, og behovet for mer elektrisitetsproduksjon i Norge på den andre. Gasskraftdebatten har siden midten av 90-tallet vært et tilsynelatende uforsonlig tema i norsk politikk, og kulminerte i 2000 med Bondevik I-regjeringens fratredelse grunnet stortingsflertallet for gasskraftkonsesjoner i Norge med tradisjonell renseteknologi uten CO₂-håndtering (Hovden & Lindseth 2004).

Samtidig handler debatten om innenlands bruk av gass om argumenter for regional utvikling. Gass til industriproduksjon og eventuelle gasskraftverk bidrar til økonomisk aktivitet. For norske industriregioner som opplever stagnerende industrisysseting og økt internasjonal konkurranse, representerer dette derfor muligheter. St.meld..nr 9 (2002-2003) legger også opp til at det skal legges til rette for mer bruk av norsk gass til verdiskapning innenlands. Et av spørsmålene i denne forbindelsen er hvorvidt staten skal investere i infrastruktur som muliggjør mer bruk av gass. Regioner som Grenland og Trøndelag argumenterer for at gassrør kan sees på som

et statlig infrastrukturansvar. Jeg vil hevde at strategier for presse å staten som beslutningsarena til å vurdere ansvaret og behovet for gassinfrastruktur, representerer en regionalpolitisk strategi. Amdam og Bukve (2004) viser til at det har vært et regionalpolitisk regimeskifte i Norge fra nasjonalt baserte eksogene utviklingsmodeller tuftet i *keynesiansk* økonomisk politikk, til en endogen utviklingsmodell som både er mer autonom og innovasjonsrettet. Dette settes av Amdam og Bukve i sammenheng med overgangen fra en fordistisk, volumbasert produksjonsmåte til mer fleksible former av produksjon. Hudson (1997) minner oss imidlertid om at det fortsatt er stor romlig differensiering i produksjonsmåter. Fordismens prinsipper er fortsatt viktig i mange bransjer. Selv om prosessindustrien har utviklet seg teknologisk og kompetansenivået er høyt, er forholdet mellom volum og arbeidsinnsats fortsatt svært viktig. Dette gjør at råvareinndekning og prisen på arbeidskraft er avgjørende for produktivitet. Som jeg skal komme tilbake til, mener jeg GTG er et eksempel på en autonom regionalpolitisk strategi, men den gjør seg også avhengig av fordeling fra staten i tråd med keynesiansk økonomisk politikk. Amdam og Bukve (2004) peker riktig på at rammeverk som EØS og WTO har vanskeliggjort statlige støttetiltak til områder og bedrifter. Samtidig mener jeg å ha vist at det fortsatt finnes viktige mulighetsstrukturer som støtter seg på keynesianske prinsipper for statlig engasjement. Denne hovedfagsoppgaven er et innspill til hvordan regionalpolitiske strategier kan studeres. Jeg mener GTG er et godt eksempel på hvordan regioner gjennom politisk samarbeid og strategisk argumentasjon søker å beholde og videreutvikle den territorielt baserte økonomiske aktiviteten, et eksempel på det Harvey (1982) kaller *rommets politikk*. TG skaper *innflytelsesrom*¹ (Cox 1998, Jones 1998) i forhold til den statlige beslutningsarena gjennom strategisk argumentasjon som konstruerer GTG diskursivt som et både rasjonelt og betimelig alternativ (Schmidt 2002). Innflytelsesrom skapes også gjennom politiske relasjoner til både politiske partier, industrikonsern og miljøbevegelsen på det lokale så vel som det nasjonale plan.

Problemstillingen for denne oppgaven er utviklet i tråd med utgangspunktet ovenfor:

¹ Eng. *Space of engagement* (Cox 1998:2)

- ***Hvordan skapes Telemark Gassforums innflytelsesrom for "Gass til Grenland"?***

Denne hovedproblemstillingen deler jeg i to for å illustrere både de diskursive og politiske relasjonene GTG inngår i. Disse vil også strukturere kapittel 6 og 7.

1. *Hvordan legitimeres GTG gjennom mulighetsskapende diskurser for argumentasjon?*
2. *Hva kan ha påvirket det politiske samarbeidet gjennom GTG på det regionale nivået, og hvordan utfordres GTG av den "informerte offentlighet" på det nasjonale nivået?*

I tråd med et kritisk realistisk rammeverk forsøker jeg videre å skille de nødvendige fra de kontingente betingelsene for hva som konstituerer GTG som sosialt fenomen. Selv om jeg fokuserer på de diskursive og politiske elementene som konstituerende for GTG, mener jeg også at ikke-diskursive motiver er viktige for å forstå aksjonen:

Hva kan forklare den sosiale hendelsen GTG?

Jeg avgrensner oppgaven til å se på én regions strategi for å påvirke nasjonale beslutninger. Det er verdt å nevne at Grenland på ingen måte er helt unik i denne sammenhengen. Andre regioner uttrykker også sterke ønsker om gassinfrastruktur. Trondheimsregionen fra Tjeldbergodden til Skogn er kanskje den klareste parallellen. Av private initiativ finnes allerede erfaringer med utbygging av infrastruktur. Stavangerregionen (Lindseth, kommer) trekkes inn som et sammenlignende case for å belyse noe av problematikken knyttet til miljøkonsekvensene av gassinfrastruktur.

Tidsmessig har jeg avgrenset meg til å følge debatten fra høsten 2002 til ca. 1. november 2004. Det har ikke blitt fattet endelige beslutninger fra statens side om utbygging av gassinfrastruktur, men det er heller ikke min hensikt å vise om strategien har vært vellykket eller ikke. Den siste stortingsmeldingen som ble publisert i august 2004, viser imidlertid liten entusiasme for snarlig beslutning om rørledning til Grenland. Samtidig vil diskusjonen om gassrøret fortsette fram mot stortingsvalget i 2005, et valg der GTGs støttespiller AP kommer til å kjempe hardt om regjeringsposisjon.

Jeg vil først innlede med et kapittel om vitenskapsteoretiske valg. Selv om jeg tar i bruk diskursperspektiver vil jeg beholde et kritisk realistisk utgangspunkt. Dette gjør meg i bedre stand til å kunne vurdere og vekte det jeg ønsker å forklare. Samtidig ønsker jeg å fokusere på viktige *kontingente* forhold gjennom diskurs. Kombinasjonen av disse filosofiske utgangspunktene er interessant, og jeg argumenterer for at dette også er relevant for oppgaven. Som jeg kommer inn på i metodekapitlet deretter, er denne oppgaven en casestudie som har som formål å utvide forståelser for emnet jeg har valgt, både for casestudien i seg selv og som grunnlag for analytisk generalisering. I teorikapitlet som følger innleder jeg med å påpeke viktigheten av Cox (1998) strategiske kategori *innflytelsesrom*. Jeg belyser begrepet fra tre vinklinger. For det første angir *avhengighetsrom* (Cox 1998) territorielt forankret økonomisk aktivitet (Massey 1995) som utgangspunkt for rommets politikk (Harvey 1982). For det andre beskriver *nye former for politisk samhandling* (Rommetvedt 2000, Rhodes 1997) økt innflytelsesrom for desentraliserte påvirkningsmuligheter. For det tredje åpner *diskursive mulighetsstrukturer* (Hajer 1995, Schmidt 2002) for strategisk argumentasjon. Særlig Schmidts (2002) deskriptive modell av *politikkdiskursens* dimensjoner blir benyttet som et rammeverk for analysekapitlene. Etter disse perspektivene setter jeg GTG inn i en regional og nasjonal kontekst i et bakgrunnskapittel. Kapittel 6 er en analyse av argumentasjonen bak GTG. GTG legitimeres *kognitivt* gjennom vitenskapelig diskurs og *normativt* i forhold til betimeligheten av en nasjonal satsning på gassrør til Grenland. Særlig den normative legitimeringen øker GTGs innflytelsesrom. Kapittel 7 synliggjør de politiske relasjonene både GTG som diskurs og TG som politisk aktør inngår i. Jeg viser både at GTG har hatt en koordinativ og samlende funksjon i Grenland, og at GTG blir utfordret av *den informerte offentlighet* i Norge. GTG som innflytelsesrom framtrer gjennom disse politiske relasjonene også som dynamisk og skiftende.

2. Diskurstilnærmingen møter den kritiske realismen i studiet av politiske strategier

Et fokus på diskursive mulighetsstrukturer har vitenskapsteoretiske implikasjoner. Kan diskurs i seg selv forklare politiske strategier? Fairclough, Jessop og Sayer (2002) mener det er fruktbart å se på samspillet mellom diskursive² og ikke-diskursive forklaringer. Den kritiske realismen trekkes fram som et filosofisk utgangspunkt som på tross av sitt fokus på nødvendige relasjoner og strukturer, også kan dra nytte av diskurs i forklaringen av sosiale fenomener. Med dette perspektivet som utgangspunkt vil jeg redegjøre for hvordan henholdsvis diskurstilnærmingen og den kritiske realismen sammen kan gi gode perspektiver på hvordan jeg velger å gripe an GTG som sosialt fenomen.

2.2 Diskurstilnærmingen

Gregory definerer diskurs som ”A specific series of representations, practices and performances through which meanings are produced, connected into networks and legitimized” (Johnston et al. 2000:180). Laclau og Mouffe (i Jørgensen & Philips 2000) forstår diskurs som en tilfeldig fastlåsing av mening. På tross av et uendelig meningsunivers, gjør diskursene at mening framstår som enhetlig. Diskursbegrepet er dessuten nært knyttet til Foucaults (1972) fokus på makt. Makt er for Foucault noe som gjennomsyrrer samfunnet gjennom språket, tekster og sosiale praksiser. For å identifisere maktbruk i historien tyr Foucault til diskurs. Foucault trekker fram at enkelte meningsforståelser dominerer over andre gjennom *eksklusjonsmekanismer* (Jørgensen & Philips 1999). Produksjonen av mening er ifølge Foucault regulert av denne dominerende meningsforståelse som kan kaller diskurs. I et tilfelle hvor det ikke er hegemoni, oppstår diskursiv kamp mellom diskurser. Fairclough (i Jørgensen og Philips 1999) kaller feltet for diskurser om samme område for *diskursorden*.

² Fairclough, Jessop og Sayer kaller i denne publikasjonen dette lingvistiske utgangspunktet for ”Semiosis” (2002:1). Det settes i sammenheng med diskursbegrepet når begge begreper handler om produksjonen av mening.

2.1.1 Diskurs og materialitet

Foucaults (Neumann 2001) diskursbegrep som Gregory (i Johnston et al 2000) bygger på er konstruktivistisk, men omfatter ikke bare ord, tekst og tale. Diskursen er også materiell på den måten at den er forankret i institusjoner og sosial praksis. Hvorvidt diskurs kan skilles fra materialitet er uklart i Foucaults arbeider, da han noen ganger også bruker begrepet *ikke-diskursivt* om institusjoner, politiske hendelser og økonomiske prosesser (Jørgensen og Philips). Foucault (ibid) mener likevel at den ikke-diskursive sfære står i et uunngåelig forhold til den diskursive. Siden diskurs og makt er noe performativt og produktivt ut i fra det som til enhver tid er det dominerende syn på kunnskap, blir nødvendigvis alle sosiale relasjoner og prosesser som Foucault trekker fram som ”ikke-diskursive”, preget av diskurs (Sæther 2002). Selv om materialiteten kan oppfattes som absolutt, kan den også over tid være foranderlig. En interessant metafor er diskurs som *isbre*. En isbre er verken fast som stein eller flytende som vann. Den kan oppfattes som fast, men forandres likevel gradvis på grunn av en grunnleggende plastisitet. Slik kan også diskurs framtre som reell og materiell. Hvis vi står overfor Jostedalsbreen, virker den som et uunngåelig faktum, men det er viktig å være klar over at den er foranderlig. Det er på en slik måte Foucault (i Jørgensen og Philips 1999) forstår foranderligheten ved strukturer som er reelle og nødvendige på et gitt tidspunkt. Man kan imidlertid spørre seg hvorvidt diskurs er et relevant begrep, eller om disse strukturene er ikke-diskursive.

2.1.2 Diskurs og aktør/struktur

Hvor er så aktøren i diskurstilnærmingen? Jeg tar i denne oppgaven utgangspunkt at TG er et aktivt forum som promoterer GTG i forhold til den nasjonale debatten rundt innenlands satsning på gass. Det er ikke slik at GTG har oppstått av seg selv på grunn av diskursive strukturer som gjør det nødvendig. Bakenforliggende motiver er åpenbare når den lokaliserte prosessindustrien er avhengig av å føre en aktiv konkurransestrategi for å tjene penger. Jeg tar heller utgangspunkt i at visse diskursive ressurser *muliggjør* en argumentasjon som TG legger opp til. Hajer (1995) viser til at Foucault med diskurstilnærmingen ville bryte ned oppfatningen om at aktører med gitte interesser kunne manipulere passive diskursive strukturer. Hajer (1995) mener heller at aktørers

interesser uttrykkes gjennom diskursive strukturer som både muliggjør og begrenser et slik uttrykk. Hajer påpeker videre at et slikt utgangspunkt er *common sense* i sosiologisk teori, blant annet forfektet av Giddens (1984) på et generelt nivå i sin *strukturasjonsteori*. Giddens viser til at aktører handler intensjonelt, men bare gjennom strukturer som eksisterer forut for den gitte handling. Hajer (1995) begrepsfester dette til *diskursstrukturasjon*. Aktørene kan fremme sine interesser, men de velger ikke nødvendigvis måten de legitimerer dem på. Diskurs fungerer her som del av en strukturdualitet (Giddens 1984). Jeg kommer tilbake til denne diskusjonen i kapittel 4 gjennom begrepet *politikkdiskurs*.

Jeg ønsker også å belyse forholdet mellom diskurs og materialitet fra den kritiske realismen (Sayer 2000, Fairclough et al. 2003). Selv om diskurser i utgangspunktet kan hevdes å være tilfeldige, oppstår det ifølge den kritiske realismen relasjoner som er nødvendige for gitte sosiale fenomener eller objekter. Disse kan gjennom en materialisering ha blitt nødvendige.

2.2 Den kritiske realismen

I den kritiske realismen søkes abstrakte forklaringer i latente strukturer som representerer objektene nødvendige relasjoner. De nødvendige relasjonene står imidlertid i forhold til kontingente betingelser som påvirker måten eller om i det hele tatt den nødvendige relasjonen framtrer i det konkrete og empiriske (Sayer 2000). I dette underkapitlet tar jeg for meg den kritiske realismen og dette rammeverkets forhold til både materialitet og aktør/struktur.

2.2.1 Sayers metodologiske realisme

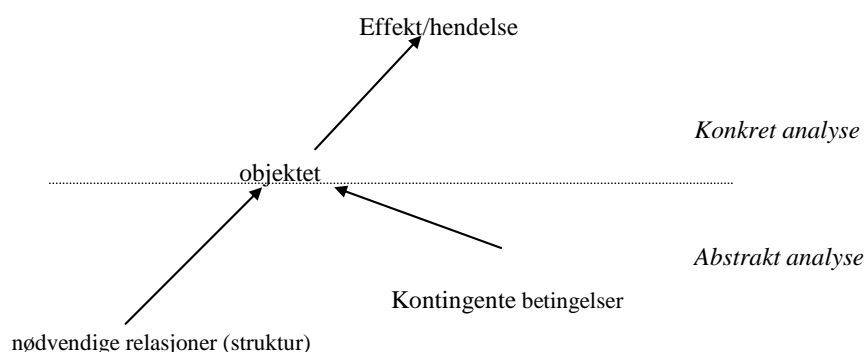
I Andrew Sayers (2000) kritiske realisme er begrepene ”necessary causal powers” og ”contingent conditions” sentrale. Selv om det eksisterer nødvendige kausalkrefter latent i objektet, er manifestasjonen av en slik kraft avhengig av omgivelser, tid og rom. *Kruttet* er en populær metafor:

Gunpowder has the (necessary) causal power to explode, but it does not explode at all times and in all places. Whether or not it does so depends on the right

contingencies being co-present, in this case the presence of a spark or other form of detonation (Cloke et al 1991:147).

En nødvendig egenskap ved objektet avhenger av dets relasjoner. Ved *abstraksjoner* i analysen av sosiale fenomener, isoleres de nødvendige relasjoner fra de kontingente. Sayer (2000) skiller her mellom *konkret* og *abstrakt* forskning. I det konkrete studeres mange sider ved objektet. I det abstrakte identifiseres mulige strukturer, mekanismer og kontingente faktorer. Strukturer defineres av Sayer som slike “[...]sets of internally related objects or practises” (i Cloke et al. 1991). Hovedpoenget er altså at disse interne relasjonene er *nødvendige* og slik sett strukturerer objektene. Fordi disse strukturene er nødvendige, kan det også være vanskelig å gripe dem. Ting henger ikke sammen *a priori*, men har fått en tilfeldig, men like fullt nødvendig relasjon. Det er med andre ord ikke slik at den kritiske realismen anerkjenner *grunnleggende* strukturer. Den anerkjenner de strukturer som er nødvendige ved objektet i et gitt tilfelle. For å komme nærmere inn på dette vil jeg vise et eksempel fra min egen oppgave. Prosessindustribedriftene i Grenland inngår i nødvendige relasjoner til det kapitalistiske system. De er avhengig av å tjene penger for å kunne drive sin virksomhet. Dette systemet kan selvfølgelig også hevdes å være en historisk tilfeldighet, men det representerer en nødvendig relasjon ved objektet *prosessindustribedrifter* i dagens situasjon. Dette gjør det nødvendig å utvikle konkurransestrategier. Hva slags konkurransestrategi er imidlertid også avhengig av kontingente betingelser i en romlig-historisk kontekst. GTG oppstår dermed ikke som en direkte konsekvens av denne nødvendige relasjonen, men som et kontingent uttrykk for den. Sayer (2000) illustrerer objektets nødvendige relasjoner og kontingente betingelser i følgende figur:

Figur 1. Den kritiske realismens syn på kausalitet (etter Sayer 2000)



Kausalitet er i den kritiske realismen er på bakgrunn av det jeg har diskutert begrenset til de nødvendige relasjonene. Ideer og representasjoner har også kausal status innen den realistiske ontologi. Hvis ikke disse hadde det, hadde det vært meningsløst å evaluere analyser eller å kritisere andres overbevisninger. Samtidig kommer jeg her inn på et skille mellom den kritiske realismen og en diskurstilnærming som kun fokuserer på representasjon. Ifølge Sayer (2000) er det mulig å ta stilling til diskurs. Forskeren har slik sett en pragmatisk rett til å vise forklaringsmønstre og kunne kritisere synspunkter.

2.2.2 Realisme og aktør/struktur

Den kritiske realismen er ikke deterministisk da den menneskelige aktøren gjennom handling kan endre strukturene, men dette er som Bhaskar og Sayer hevder (i Peet 1998), sjelden intensjonelt. Aktøren reproducerer og modifiserer strukturene gjennom handlinger, men som regel *uten intensjon*. Giddens (1984) hevder til forskjell at aktører kan oppnå både intenderte og uintenderte konsekvenser. Denne forskjellen er interessant i forhold til min problemstilling. Måten TG ønsker å *endre* Norges satsning på gass og industri generelt framstår som intensjonell, men hvorvidt de oppnår den endringen de søker er vanskelig å bedømme.

Sayer (1985) hevder at den kritiske realismen er spesielt egnet for studiet av regional økonomisk restrukturering, noe GTG kan sies å være et eksempel på. Her er det viktig å vise både lokalitetens spesifisitet og hvordan den forholder seg til nødvendige

strukturer. Massey (1995) hevder også at kontingens er et viktig begrep for å forstå hvordan økonomiske regioner har blitt til og fungerer. Selv om strukturelle forklaringer på forholdet mellom arbeid og kapital kan være fruktbare, påvirker likevel historisk-romlig kontingens økonomisk restrukturering. Romlige strukturer er ifølge Massey under endring ikke bare ut fra en spesifikk økonomisk mekanisme, men “... are established, reinforced, combated and changed through political and economic strategies and battles on the part of managers, workers and political representatives” (Massey 1995:82).

Jeg vil i denne hovedoppgaven ta utgangspunkt i at det eksisterer både nødvendige og kontingente forhold som påvirker GTG som sosialt fenomen. De materielle relasjonene prosessindustrien tar del i er åpenbare, men strategiene som velges er strukturert av både diskursive ressurser for argumentasjon og kontingente politiske relasjoner. Oppgaven fokuserer på disse kontingente forholdene gjennom en diskurstilnærming, men ønsker samtidig å vise hvordan disse kan kombineres med Sayers (2000) nødvendige relasjoner. Dette gjør jeg i konklusjonen av oppgaven.

Begge disse filosofiske utgangspunktene lar seg kombinere med casestudien som metode (Alvesson og Sköldbberg 1994, Neumann 2001), og i det neste kapitlet reflekterer jeg over de metodiske problemstillingene jeg har forholdt meg til gjennom denne hovedoppgaven.

3. Metoderefleksjoner

Valg av metode bør ifølge Alvesson og Sköldbberg (1994) og Ragin (1994) funderes ut i fra hvilke forskningsspørsmål som ligger til grunn for undersøkelsen. Jeg spør for det første om *hvordan* GTG konstrueres gjennom argumentasjon og politiske relasjoner. For det andre spør jeg om *mulige forklaringer* til GTG som fenomen. Yin (1994) mener casestudien som kvalitativ tilnærming er særlig relevant når en slik type forskningsspørsmål stilles. Dette kan også trekkes videre fra denne oppgavens kapittel 2. Sayer (2000) mener casestudien som metodetilnærming egner seg for et utgangspunkt i den kritiske realismen siden det i tillegg til objektene *nødvendige relasjoner*, legges vekt på kontekstuelle og kontingente betingelser for det samme objekt. I del 3.1 viser jeg på hvilken måte casestudien som overordnet metodetilnærming har relevans for mitt prosjekt. Et annet hovedmoment i dette delkapitlet bygger på Neumanns (2001) og Alvesson & Sköldbbergs (1994) argumenter for at diskurstilnærmingen kan integreres i casestudien som metode fordi den romlig-historiske konteksten fenomenet er en del av, har stor betydning for meningsdannelse. Videre i 3.1 viser jeg til diskusjoner rundt begrepene *analytisk generalisering* (Kvales 1997, Yins 1994) og *teoriutvikling* (Ragin 1994, Alvesson & Sköldbberg 1994). Dette mener jeg er viktig å ta opp i forhold til mitt prosjekt. I 3.2 viser jeg min egen forskningsprosess som er preget av åpenheten knyttet til casestudien som overordnet tilnærming. Jeg har både benyttet intervjuer og dokumenter som datakilder for denne studien, og vil belyse både fordelene og ulempene knyttet til et slikt opplegg. Kapitlet vil munne ut i en diskusjon av påliteligheten og gyldigheten ved det gjennomførte forskningsopplegget.

3.1 Casestudien

Yin (1994) definerer casestudien som en empirisk undersøkelse der det forskes på eksisterende fenomener i en gitt kontekst. Grensene mellom fenomen og kontekst er ikke nødvendigvis tydelige, men dette er også typisk for metoden. Yin legger nettopp vekt på casestudien er en relevant metode der variablene i utgangspunktet er uklare for forskeren,

Formatted: Bullets and Numbering

og interessante problemstillinger og svar oppstår underveis. Dette har sammenheng med Yins poeng om at den *eksplorerende* kvaliteten i casestudier kan bidra til å gripe mangfoldet av hendelser og meninger som ligger til grunn for et sosialt fenomen. Ifølge Yin vil forskningsspørsmål som inneholder spørreordene *hvordan* og *hvorfor* bidra til å skape en slik eksplorerende kvalitet.

3.1.1 Casestudiens formål

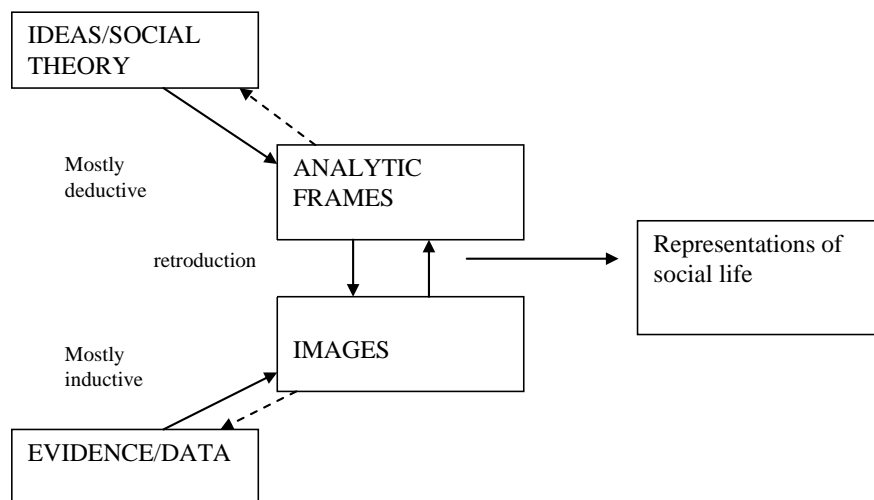
Casestudien som tilnærming har blitt kritisert for ikke å være generaliserbar i tradisjonell forstand, det Kvale (1997) kaller statistisk generalisering. Statistisk generalisering er ifølge Kvale basert på en statistisk slutning fra et utvalg til en gitt populasjon. En casestudie forteller til forskjell fra dette ikke noe om utbredelsen av et sosialt fenomen i et avgrenset univers av fenomener. Dette er heller ikke formålet med casestudien. Casestudier er heller ”generalizable to theoretical propositions and not to populations or universes” (Yin 1994:10). Slutningene fra casestudien er nyttige for å utvikle begreper, teoretiske antagelser og problemstillinger, en prosess Yin kaller *analytisk generalisering*. Analytisk generalisering beskriver her den prosessen som utvikler de begreper og teorier som ligger til grunn. Slutningene ligger derfor på et høyere abstraksjonsnivå enn ved statistisk generalisering. Begrepet analytisk generalisering henger derfor nøye sammen med begrepet *teoriutvikling* (Alvesson og Sköldberg 1994, Ragin 1994).

3.1.3 Teoriutvikling, retroduksjon og virkeområder i forskningsprosessen

Som nevnt er teoriutvikling et viktig begrep i forhold til analytisk generalisering. For å forklare teoriutvikling som begrep vil jeg trekke fram Ragins (1994) modell for samfunnsforskning. Ragin lager et grovskille mellom *ideer* på den ene siden og *bevis* på den andre. Dette kan sammenlignes med skillet mellom teori og empiri. Mellom disse grove kategoriene er det ifølge Ragin en ”dialog” ved forskningsprosessen som må belyses. Forskeren trekker på teorier som preger forforståelsen i møtet med fenomenet som skal studeres. Disse teoriene er ikke alltid anvendbare i utgangspunktet. Derfor utvikles *analytiske rammer* i utvidelsen av teorien for å bedre kunne forstå fenomenet. De analytiske rammene henger sammen med de *bildene* forskeren danner seg av fenomenet i løpet av forskningsprosessen. Denne dialogen mellom teori og empiri er ifølge Ragin

(1994) typisk for casestudien som metode. Teorien blir ikke bare ”testet” i møtet med empirien, men blir også utviklet på en måte som gjør teorien mer anvendelig i forhold til empirien som casestudien er konstituert av. Denne dialogprosessen kaller Ragin *retroduksjon*. Følgende figur er en god illustrasjon av retroduksjon som prosess.

Figur 2. Retroduksjon og utviklingen av analytiske rammer i forskningsprosessen (Ragin 1994:57)



Ragins (1994) modell kan også sammenlignes med Sayers (2000) skille mellom *konkret* og *abstrakt* forskning innenfor et kritisk realistisk rammeverk. På det empiriske nivået studeres fenomenets mange dimensjoner. På det teoretiske nivået abstraheres fenomenets nødvendige og kontingente betingelser.

Et viktig poeng for teoriutviklingen er at den skjer underveis i forskningsprosessen (Alvesson og Sköldbberg 1994) så vel som etter at rapporten er skrevet. Alvesson og Sköldbberg hevder dessuten at det ikke bare er teorier som utvikles gjennom analytisk generalisering. Formålet med casestudien kan også være å utvikle pragmatiske rammeverk som har gyldighetsområde utover det enkelte case. Stake (2000) mener at casestudien kan ha generell relevans fordi leseren selv kan trekke erfaringer og assosiasjoner til andre tilfeller. Stake kaller dette *naturalistisk generalisering*. Stake mener at forskeren ikke bør generalisere fra sitt case, men la en tykk beskrivelse av

casestudien stå åpen for tolkning. Schofield (1990) mener imidlertid at casestudier kan og bør foreta visse generaliseringer basert på hva som *kan* være. Casestudien produserer kunnskap som Schofield mener bør kunne brukes i lignende tilfeller. Gomm et al (2000) deler et slikt utgangspunkt, og jeg vil også hevde at et viktig formål med casestudien er å utvikle rammer for tilsvarende studier av lignende tilfeller.

3.1.4 Intervju og dokumentanalyse som datakilder for casestudien

Casestudien baserer seg på ofte på flere former for datakilder (Yin 1994) Det viktigste formålet med bruken av multiple kilder eller datatriangulering (Yin 1994), er at flere ulike kilder kan brukes til å underbygge samme poeng. Yin mener dette kan være med på å øke studiens gyldighet gjennom at påstander begrunnes fra ulike perspektiver. Dette er også i tråd med casestudiens formål om å studere fenomenet og den konteksten fenomenet er en del av. Jeg har i denne studien valgt to hovedkilder for data. For det første har jeg foretatt 14 kvalitative forskningsintervjuer i tillegg til uformelle samtaler. For det andre har jeg gjort dokumentanalyse av sentrale stortingsmeldinger, offentlige utredninger, analyser og rapporter om Grenland og GTG, presentasjoner av TG, og ikke minst en rekke avisartikler fra både lokale og nasjonale medier om GTG.

Intervjuer i casestudien er oftest åpne (Yin 1994), og selv der forskningsspørsmålene er strukturert temavis, er intervjuene relativt åpne i forhold til rekkefølge og hvilke temaer som belyses mest. Denne intervjumetoden kalles av Merton et al. 1990 (i Yin 1994) *det fokuserte intervju*, et intervju som vanligvis er på omlag en time. Yin skiller videre mellom intervjupersonen som *informant* og *respondent*. Jo mer intervjupersonen bidrar med egne meninger og synspunkter, jo mer kan personen sees på som en informant.

Yin (1994) trekker fram intervjuets mange fordeler. Forskeren kan gjennom intervjuet få direkte svar på de forskningsspørsmålene som er utgangspunktet for studien. Svarene er spesielt innsiktsfulle hvis intervjupersonene er valgt ut fra direkte deltakelse eller engasjement i forhold til det fenomenet som skal studeres. Slik kan også intervjuene bidra til å åpne opp utgangspunktet og kunnskapsgrunnlaget for studien og slik sett bidra til *retroduksjonsprosessen* (Ragin1994).

Formatted: Bullets and Numbering

Yin (1994) peker også på negative sider ved intervjuet som datakilde for casestudien. Siden utgangspunktet for casestudien er eksplorerende kan også kunnskapsnivået være lavt til å begynne med. Dette kan gi et for ensrettet fokus der studien heller burde vise større kompleksitet. Forskeren kan dessuten lede informanten til å gi lite reflekterte svar og følge intervjuenes antakelser. Samtidig kan det også virke andre veien da informanten kan styre intervjusituasjonen. Schoenberger (1991) tar særlig opp dette forholdet ved intervjuing av foretaksledere. Maktforholdet mellom intervjuer og informant er her noe annerledes enn ved et mer tradisjonelt intervju der intervjueren gjerne framstår som den med høyest status. Intervju med foretaksledere og høytstående politikere kan preges av at informanten i stor grad styrer intervjusituasjonen. Det er derfor viktig at forskeren stiller forberedt og har et tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag til å kunne gjennomføre samtalen på informantens premisser. Slik kan også forskeren få svar på det som studien etterspør i stedet for en jevn strøm av prefabrikerte utsagn fra informanter som er vant til å snakke med utenforstående. Dette stiller enda større krav til forskerens fleksibilitet i intervjusituasjonen. Ifølge Kvale (1997) skal gode intervju spørsmål bidra til en mer dynamisk interaksjon i intervjusituasjonen mellom intervjuer og informant, noe han mener er et viktig premiss for et fruktbart intervju.

Yin setter videre opp fordeler og ulemper ved dokumenter som datakilde. Dokumenter har den fordel at de er stabile kilder som kan letes fram ved behov. De har i motsetning til intervjuet ikke blitt utviklet som del av casestudien, men eksisterer uavhengig av den. Detaljmengden varierer mellom type dokumenter, men de viser som regel en bred dekning av et tema gjennom et lengre tidsrom, mange hendelser og settinger. Ulempene ved dokumenter som datakilde knytter Yin (1994) opp til flere elementer. For det første eksisterer gjerne et utall dokumenter som er relevant for casestudien. Det vil aldri være mulig å inkludere alle eksisterende dokumentkilder. Dette gjør at dokumentene blir selektive utdrag, særlig hvis samlingen av dokumenter ikke er komplett. Dokumenter reflekterer gjerne også forfatterens holdninger heller enn å være en objektiv redegjørelse for temaet i dokumentet. I denne hovedoppgaven har dokumentanalysen primært blitt brukt for å supplere intervjuene. Jeg kommer tilbake til dette i 3.2.

3.1.5 Casestudien og diskurstilnærmingen

Neumann (2001) hevder at Yins (1994) casestudie også er forenlig med en diskursteoretisk tilnærming da fenomenet analyseres i en gitt meningskontekst og der nettopp de spesifikke romlig-historiske diskursene er med på å prege studien. Neumann (2001) mener at enkelte ”knutepunkter” i selve institusjonaliseringen av diskurs vil peke seg ut som sentrale for studien. Disse knutepunktene finnes i følge Neumann ofte i sentrale dokumenter for et saksanliggende. Stortingsmeldinger er eksempler på dette. Neumann hevder samtidig at konflikt og meningsmotsetninger nødvendigvis må tiltrekke diskursanalytikeren for å identifisere hegemoniske maktposisjoner. At konflikt ikke kan spores, betyr imidlertid ikke at diskursordenen trenger å være konfliktløs. Forskeren må da bruke mer tid for å finne ut hvorfor fenomenet og diskursdominansen framtrer som de gjør. Når jeg i utgangspunktet ikke finner stor grad av konflikt rundt GTG på regionalt plan, er dette et interessant fenomen som jeg vil utforske. Selve fastlåsing av mening er interessant og bør derfor analyseres. Hvorfor er det lite konflikt nettopp i Grenland? Utgangspunktet for denne hovedoppgaven var at det så ut til å være svært lite konflikt rundt GTG i forhold til de dokumentene jeg hadde studert på forhånd. Selv om en ren dokumentanalyse kunne gitt et bilde av styrkeforholdet mellom GTG og alternative posisjoner, ville jeg imidlertid ikke kunne få tilgang til hva aktørene selv mente. Derfor ønsket jeg å foreta intervjuer.

Alvesson og Sköldbberg (1994) mener intervjuet som datakilde kan inkluderes i diskurstilnærmingen. Ytringer under intervjuet kan ifølge Alvesson og Sköldbberg betraktes som tekst på linje med dokumenter, men det er samtidig viktig å være klar over at forskeren selv er med på å prege teksten. Derfor er *situasjonen* rundt ytringen også viktig. Samtidig som forskeren fokuserer på utsagn under intervjuet, bør sammenhengen utsagnet inngår i og hvilke funksjoner utsagnet fyller, også belyses. Samtidig kan den vilkårlige repetisjon av holdninger og utsagn angi at vi har med en spesifikk lukning av mening å gjøre. Dette kan identifiseres som diskurs. Gjennom intervjuer kan forskeren få tak i variasjoner av responser, ulike holdninger til samme fenomen og utspill f.eks i media, gjennom å vektlegge en intervjuteknikk som muliggjør variasjon. Alvesson og Sköldbberg mener det ikke er mengden utsagn som er viktige, men nyansen av utsagn som inngår i ulike redegjørelser (Alvesson og Sköldbberg 1994:284).

3.2 Forskningsprosessen i dette prosjektet

Formatted: Bullets and Numbering

Gitt det eksplorative utgangspunktet for denne oppgaven, bestemte jeg meg tidlig for å gjøre *det fokuserte forskningsintervju* (Yin 1994) til den primære datakilden. For å indikere tidsdimensjonen har jeg også brukt avisartikler som viktige kilder. I tillegg har relevante rapporter, stortingsmeldinger, utredninger og tilsvarende casestudier vært viktige for å belyse GTG fra flere mulige hold. Dette er ifølge Yin (1994) en styrke ved casestudien som bedrer gyldigheten ved studien. Likevel er det viktig å påpeke at denne forskningsstrategien ikke skaper objektivitet. Jeg blir preget av min egen forforståelse. Bruk av teori er en subjektiv prosess der ulike aspekter ved virkeligheten blir belyst (Martin 1994). Kunnskapen som genereres i møtet mellom teorien og empirien kan likevel hevdes å være *praktisk tilstrekkelig* (Sayer 2000) for mitt formål, nemlig å utvide forståelsen for fenomenet og den teoretiske debatten min casestudie kan skrives inn i. Nedenfor viser jeg gangen i forskningsprosjektet, hvilke valg som har blitt foretatt og hvorfor.

3.2.1 Intervjuene

Jeg ble tidlig klar over Telemark Gassforum som et sentralt politisk forum for GTG. Dels var en tidligere studie av Kasa (2003) en pekepinn på dette, dels viste avisartikler hvem som oftest uttalte seg på vegne av saken. I slutten av september 2003 begynte jeg å avtale intervjuer i med Telemark Gassforum i Grenland. Jeg tok først kontakt med Ståle Tveit, daglig leder i Vekst i Grenland, og han ga også viktige tips om mulige informanter som kunne bidra. Jeg tok også tidlig kontakt med Per Wold i Hydro Porsgrunn Industripark som også sendte meg dokumenter fra TG før jeg gjennomførte intervjuene. Jeg opplevde stor grad av velvilje da jeg tok kontakt med samtlige av informantene. De var alle tydelig interessert i problemstillingene knyttet til prosjektet, og ønsket naturlig nok størst mulig oppmerksomhet og interesse rundt en sak som opptar dem.

Jeg endte opp med 8 intervjuer i tillegg til uformelle samtaler under mitt opphold i Grenland i november og desember 2003. To av disse intervjuene var hos Vekst i Grenland, en stiftelse der de ansatte jobber for økonomisk vekst og utvikling i regionen. I tillegg til administrerende direktør Ståle Tveit, snakket jeg med Petter Ellefsen som er

ansatt som politisk spesialrådgiver for å fremme Grenlands interesser på Stortinget. Ellefsen er også nestleder i Porsgrunn Høyre, og har gjort seg bemerket i både lokal og nasjonal presse i forbindelse med GTG. Jeg intervjuet to representanter fra næringslivet i Grenland. Assisterende direktør Per Wold fra Hydro Porsgrunn Industripark har jeg allerede nevnt. I tillegg snakket jeg med administrerende direktør Roy Vardheim ved plastråvarebedriften Borealis i Bamble. Slik fikk jeg også snakket med interessene fra den petrokjemiske industrien som er avhengig av våtgass i framstillingen av plastråstoff. På Borealis hadde jeg i tillegg en lang uformell samtale og omvisning med informasjonssjef Tor Inge Nomme, ansatt på bedriften siden oppstarten på slutten av 70-tallet.

Av politikere som har gjort seg bemerket siden oppstarten av TG i 1999/2000, er tidligere ordfører i Bamble og leder av TG, Jan Erik Gyllensten (KrF) og tidligere fylkesordfører i Telemark, Andreas Kjær (Senterpartiet). NHO-direktør i Telemark Ivar Moen (AP) og fylkessekretær i LO Knut Liljeberg (AP) var også viktige informanter i forhold til næringsinteresser og fagorganiserte i regionen som har vært svært aktive i aksjonen.

Informantene jeg valgte meg ut i etterkant av oppholdet i Grenland er delvis generert av informasjonen fra intervjuene i Telemark Gassforum. Politikere i olje, energi- og miljøkomiteen på Stortinget pekte seg ut som viktige fordi de til stadighet har blitt konfrontert med problemstillingene rundt GTG og ikke minst har møtt representanter fra TG. Jeg har dessuten gjort et poeng av å intervjuer både støttespillere og stortingsrepresentanter som har uttalt seg mer skeptisk til rørledningen.

I tillegg framsto miljøorganisasjonen ZERO som viktig i forhold til de miljøutfordringene og mulighetene Grenland står overfor hvis GTG skal bli en realitet. ZERO pekte seg ut både gjennom avisartikler og intervjuene i Grenland som den mest aktive miljøvernorganisasjonen i forhold til GTG.

Jeg intervjuet også konsernsjef Eivind Reiten i Hydro for å høre mer om Hydros mer generelle disposisjoner i forhold til GTG. Reiten var i 2001 tidlig ute i forhold til å foreslå lokaliseringen av en nasjonalt innovasjonssenter for gass til Grenland. Han har senere også dementert at Hydro kan ta seg råd til å satse såpass mye penger i et gassrør til Grenland alene. Et intervju med Reiten anså jeg som et nyttig ledd i å få en større forståelse for foretakshierarkiet som eksisterer innad i Hydro i forhold til GTG.

Alle intervjuene med unntak av to ble spilt inn på bånd før transkribering.

3.2.2 Intervjuprosessen og utfordringer under denne

Jeg gjennomførte i november og desember 2003 8 intervjuer i Grenland, hvorav 7 var med nåværende eller tidligere medlemmer av Telemark Gassforum. I januar og mai 2004 gjennomførte jeg de resterende intervjuene som nevnt i forrige delkapittel. Et siste intervju ble foretatt 2.november 2004.

En intervjuguide ble forberedt månedene før jeg foretok de første intervjuene i Grenland, og jeg passet også på å lese meg opp på bakgrunn og sannsynlig vinkling fra den enkelte deltaker i TG. Eksempelvis forberedte jeg flere spørsmål om næringsinteresser til representantene fra Hydro og Borealis, mens jeg stilte flere spørsmål om den politiske lobbyvirksomheten til politikerne og den personen som var ansatt til å gjøre dette for Vekst i Grenland. Jeg var imidlertid åpen for at informantene selv kunne komme inn på viktige poenger i forbindelse med forskningsspørsmålene. Rammen av tema fikk jeg som regel uansett dekket. Når det gjaldt intervjuene av stortingspolitikere, ZERO og Reiten, var spørsmålene naturlig nok mer spesifikke. Her tok jeg særlig opp enkeltelementer som jeg mente var viktige å få fram fra dem for å utfylle perspektivene jeg hadde fra de foregående intervjuene og dokumentene. Det var ikke minst viktig å få et innblikk i konkurrerende syn på hvordan satsningen på gassinfrastruktur bør legges opp. Jeg opplevde at disse intervjuene ga meg verdifulle innsikter som jeg ikke ellers hadde fra dokumentene. Intervjuguidene som er vedlagt viser utgangspunktene 1. Telemark Gassforum, og 2. Energi-og Miljøkomiteen.

Intervjuprosessen er på samme måte som teorivalg ingen objektiv prosess (Kvale 1997). Når forskeren selv ikke har uttømmelig kjennskap til casestudien, oppstår nødvendigvis nye vinklinger i kjølvannet av intervjuene. Informantene styrer således mye av prosessen, og forskeren tvinges over i tenkesett som introduseres i intervjuene. Slik var det også for meg. Da jeg valgte en åpen tilnærming til casestudien var det naturlig at jeg ble preget av vinklinger som før intervjuene framsto som vage. Kunnskapsnivået hos informantene var også svært høyt, noe som bekrefter Schoenbergers (1991) poeng om forskerens noe underlegne posisjon i slike intervjuer. Det er vanskelig å matche informantenes kunnskapsnivå om emnet. Dette kan også lett føre til Yins (1994)

påpekning av at forskeren ”spiller på lag” med informantene og slik sett posisjonerer seg relativt i forhold til dem man snakker med. Jeg opplevde å bli fascinert av temaer som ble vektlagt i de tidlige intervjuene, for så å legge vel mye vekt på disse temaene i senere intervjuer.

Et siste element jeg som forsker har vært nødt til å problematisere i forbindelse med intervjuene er min bruk av diskursbegrepet. Selv om jeg hevder å ha identifisert meningsposisjoner, strategier og holdninger hos Telemark Gassforum, må jeg også være reflektert over min egen tilstedeværelse (Alvesson og Sköldberg 1994). Empirien fra intervjuene er generert fra møtet mellom informant og intervjuer. Selv med et åpent utgangspunkt, vil spørsmålene generere visse typer svar. Ikke minst bør jeg være klar over at jeg sannsynligvis har bidratt til å forsterke vektleggingen TG viser. Fra et diskursperspektiv er det imidlertid ikke så viktig om alle temaer blir vektlagt likt. Det interessante er da å identifisere de mest sentrale argumentene (Neumann 2001).

3.2.3 Dokumentstudien

Fra høsten 2002 til våren 2004 har jeg samlet avisartikler som primært har kommet fra lokalavisene Varden og Telemarksavisa. NRK Telemark på nett har også vært en viktig skriftlig kilde. I tillegg har artikler fra Aftenposten, Dagsavisen og Dagens Næringsliv blitt analysert. Mange av disse artiklene har blitt hentet fra nettsiden www.gass.no som samler nyhetssaker relatert til gassbruk i Norge. Utgangspunktet for disse dokumentstudiene var opprinnelig å sette seg nøye inn i temaet og følge med på utviklingen som skjedde i forbindelse med gassmeldingen som kom i november 2002 (St.meld. 2002:9). Intervjuene bidro til at jeg forsto mer av dynamikken mellom interessegruppen TG og de konkurrentene og beslutningsarenaer de ønsker å påvirke. Slik har jeg også valgt ut dokumenter for studie som jeg før intervjuene ikke hadde planlagt å se på.

Neumann (2001) mener det viktig å analysere ”knotepunktene” for de diskursive strukturene casestudien inngår i. Stortingsmeldingene og utredningene om innenlands bruk av gass framstår som sentrale i den forbindelse, og framstår også som viktige utgangspunkter for beslutninger som har betydning for casestudien. Dokumentanalysen av to kost-nytteanalyser som kalkulerer både rørledningen og båtløsningen viser viktige

posisjoner i forhold til GTG. ECONs rapport framstår som positiv til rørledningen, mens NVEs rapport mener rørledningsløsningen er for kostbar.

Dokumentstudien har også blitt mer interessant i etterkant av intervjuene da jeg lettere har kunnet identifisere de samme diskursene som TG enten stiller seg mot eller med. Analyse av avisartikler, rapporter og ulike organisasjoners nettsteder har vært viktig for å kunne trekke analysen opp på et høyere nivå enn informasjonen fra intervjuene kunne frambringe. Jeg har gjennom stortingsmeldingene, utredningene og avisartiklene både fått en bredere og dypere innsikt i caset GTG enn jeg ville fått ved isolert å bruke intervjuet materialet som basis for oppgaven..

3.3 Refleksjoner over oppgaven som foreligger

Metoderefleksjonene i dette kapitlet har for det første diskutert ulike aspekter ved casestudien som forskningsmetode. For det andre har jeg beskrevet min egen forskningsprosess. Dette kan sammen med måten jeg har anvendt kildene i analysekapitlene på, gjøre leseren i stand til å bedømme påliteligheten ved oppgaven.

I etterkant vil jeg også trekke fram noen av svakhetene ved casestudien som metode. Fordi den er eksplorativ, kan også forskningsopplegget være preget av at nye poenger og innfallsvinkler oppstår underveis. I etterkant ville jeg endret noe på forskningsdesignet som jeg opprinnelig tok utgangspunkt i. Et klart alternativ for denne type analyse, ville være en ren diskursanalyse av dokumenter/avisartikler. Dette kunne skapt større grad av kronologi i analysen og avgrenset spørsmålene på en kanskje mer hensiktsmessig måte. Samtidig har studien på denne måten bidratt til å øke min egen kunnskap om hvordan jeg bør forberede forskningsopplegget for tilsvarende studier.

Validiteten ved forskningsopplegget kommer jeg tilbake til i konklusjonen, men jeg vil argumentere for at jeg har tatt hensyn til dette. Ikke minst har retroduksjonen mellom teori og empiri (Ragin 1994) bidratt til å spisse problemstillingene i forhold til utviklingen av de analytiske rammene som igjen er utviklet i møtet med de viktigste bildene fra empirien. Jeg synliggjør også disse analytiske rammene og problemstillingene underveis i analysen. I den grad validiteten kan trues i denne oppgaven, er det fordi jeg har gitt aspekter ulik vekt. Dette har spesielt relevans for den siste problemstillingen som

etterspør mulige kausalsammenhenger. Hvorfor oppstår fenomenet GTG? Jeg har forsøkt å belyse flere aspekter ved dette spørsmålet, men det vil alltid være mulig å belyse fenomener fra flere sider. Jeg støtter meg på Sayer (2000) og mener like fullt at kunnskapen er adekvat for de avgrensede problemstillingene oppgaven tar opp.

Når jeg utvikler rammer for studien av Gass til Grenland som sosialt fenomen, ønsker jeg å kunne si noe om hva som kan sies å kjenne tegne andre lignende politiske mobiliseringsaksjoner. Dette er et viktig poeng i konklusjonen av denne hovedoppgaven. Hva er GTG et case av, og på hvilken måte har casestudien overføringsverdi til lignende studier? Hva begrenser i tilfelle en slik overførbarhet?

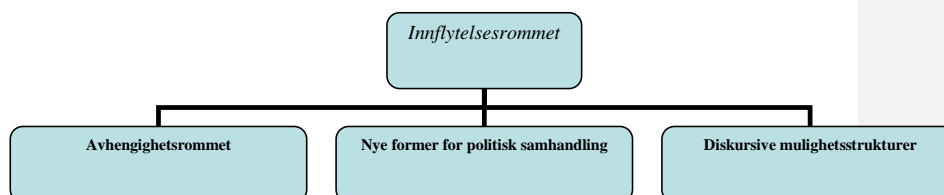
Oppgaven er som sagt preget av retroduksjon. Teorikapitlet som følger er et resultat av en slik prosess. Dette innebærer at mange av de opprinnelige perspektivene jeg hadde forut for studien er endret. Felles for de teoretiske perspektivene jeg har lagt vekt på, er et fokus på politiske nettverk, diskurs og strategier, og hvordan dette er knyttet til territorier.

4. Teoretiske perspektiver og analytiske rammer

Jeg skal i dette kapitlet presentere teoretiske perspektiver og det analytiske rammeverket som utledes fra disse perspektivene. Rammeverket er en utledet del av en retroduksjonsprosess som viser møtet mellom teorier og møtet mellom disse teoriene og empirien.

Et kjernebegrep i oppgaven har utviklet seg til å være Cox (1998) og Jones (1998) begrep *innflytelsesrom*. Dette er en strategisk kategori som beskriver muligheter og begrensninger for politisk påvirkning. Jeg vil hevde at innflytelsesrom skapes av tre hovedelementer. For det første angir *avhengighetsrom* (Cox 1998) territorielt forankret sosial aktivitet. For det andre vil jeg beskrive *nye former for politisk samhandling* (Rommetvedt 2000, Rhodes 1997). For det tredje åpner *diskursive mulighetsstrukturer* (Hajer 1995, Schmidt 2002) for strategisk argumentasjon.

Figur 3. Innvirkning på innflytelsesrom



Før jeg redegjør for innflytelsesrom og hovedelementene som konstituerer denne analytiske kategorien, vil jeg presentere Harveys (1982) og Masseys (1995) teoretiske kontekst som Cox (1998) begrep innflytelsesrom plasserer seg innenfor.

4.1 Teoretiske perspektiver på rommet og politiske strategier

Innflytelsesrom kan forstås innenfor rammeverket av rommets politikk utviklet av David Harvey (1982). Jeg vil først innlede med Masseys poeng om at økonomisk aktivitet er temporært og næringsavhengig bundet til gitte territorier.

4.1.1 Geografisk levetid for økonomisk aktivitet

Regioner søker å utvide levetiden for økonomisk aktivitet som har lagt grunnlaget for regionens sysselsetting og som også er viktig for regionens kulturelle identitet (Massey 1995). Ulike områder er imidlertid preget av ulik økonomisk aktivitet (Massey 1995). Noen regioner er spesialisert innen tjenesteytende næringer. Andre er spesialisert i kapitalintensiv industri. Massey mener en slik regional arbeidsdeling henger nøye sammen med utviklingen av kapitalismens som struktur. Regionene spesialisere seg på produksjon av ulike varer som igjen er viktige for investering i ulike faser i den makroøkonomiske utviklingen. Selv om Massey peker på historiske faser i den kapitalistiske utviklingen, mener hun det er stor geografisk variasjon. Det er ikke slik at alle regioner har gått gjennom den samme utviklingen i kapitalismens historie. Massey mener også at aktører påvirker utviklingen regionen får. GTG kan nettopp sees som et resultat av ulike aktørers initiativ for å gjøre noe med regionens videre økonomiske utvikling, noe som igjen er påvirket av regionens tidligere utvikling. Når det ble besluttet at de petrokjemiske anleggene Norge ønsket å bygge skulle legges til Rafnes, var dette både på grunn av Grenlands tidligere industrihistorie og på grunn av et sterkt lokalt og nasjonalt engasjement (Berrefjord 1982). Grenland er også en region som har spesialisert seg i en type industri som hadde en sterk posisjon på 60- og 70-tallet i særdeleshet. Prosessindustrien har måttet gjennomgå rasjonalisering, og det har vært en betydelig negativ tendens i sysselsettingsandelen i industri. Dette er en tendens som ikke bare har preget Grenland, men hele Norge.³ Det romlige uttrykket blir bare sterkere fordi regionen er bransjemessig spesialisert i en sysselsettingsstagnerende næring.

Massey (1995) mener regionens påvirkning på investeringsbeslutninger er av stor betydning. Den kapitalistiske akkumulasjonsprosess er i konstant endring og preges av en

³ www.ssb.no Historisk Industristatistikk.

kontinuerlig plassering og omplassering av kapital fordelt på bransjer og regioner. Det er mulig å påvirke dette, og det er dette *rommets politikk* har som utgangspunkt.

4.1.2 Rommets politikk

For Harvey (1982) handler rommets politikk om å forstå motsetningen mellom kapitalens mobilitet og immobilitet. Kapital er mobil fordi den stadig kan reinvesteres andre steder som gir bedre avkastning, men den får kun realisert sitt potensial for verdøkning gjennom å gå inn i immobile former. Den mobile kapitalen truer imidlertid med å devaluere den immobile kapitalen. Rommets politikk "...emerges in order to ensure that this contradiction can be suspended" (Cox 1998: 4). Det er altså en politikk som søker å utvide levetiden for en bransjes geografiske forankring. Både Harvey (1982) og Clark & Wrigley (1997)⁴ hevder at relokalisering er mindre pressende der investeringene er høye.

Industries employing large quantities of fixed capital cannot relocate easily. In production systems characterized by both interdependency and competition, differentials in turnover times as between industries, specific structures of agglomeration and dispersal, and the like, problems of co-ordination about and barriers to the spatial reorganization of production multiply to corresponding degree (Harvey 1982: 394).

For Harvey ligger det imidlertid alltid en spenning i kapitalismen som system. Kapitalismen skaper ustabil mobil kapital som hele tiden truer kapitalens territorielle forankring. For Harvey er dette en grunnleggende struktur ved det kapitalistiske samfunn. Rommets politikk handler ifølge Harvey (1982) grunnleggende om organiseringen som søker opprettholdelse av "spatial fix", og denne organiseringen eller "romlige konfigurasjoner" er det aktive moment "...within the overall temporal dynamic of accumulation and social reproduction (Harvey 1982:374).

Jeg har her vist at spenningen mellom mobil og immobil kapital for Harvey representerer en vedvarende struktur. Jeg skal nå vende meg mot Cox (1998) som gir oss et mer finmasket analytisk rammeverk basert på ideen om rommets politikk. Selv om Cox

⁴ I denne artikkelen brukes begrepet "sunk cost" for å beskrive den kapitalen som er "nedgravd" i tidligere investeringer. Sunk Costs er den delen av de faste kostnadene som ikke faller bort hvis produksjonen opphører. Til forskjell fra variable kostnader og enkelte faste kostnader er "sunk costs" irreversible. Når investeringen er gjort, er kapitalen bundet opp fordi skrapverdien av investeringen er betydelig mindre enn den opprinnelige verdien.

ser ut til å akseptere mer eller mindre vedvarende strukturer knyttes til det kapitalistiske system, retter han oppmerksomheten mot aktive aktører samspill innenfor mer eller mindre gitte mulighetsstrukturer.

4.2 Avhengighetsrom og innflytelsesrom

Mitt hovedbegrep innflytelsesrom utvikles av Cox (1998) i samspill med begrepet avhengighetsrom, og må presenteres deretter. Cox (1998) tar utgangspunkt i Harvey og legger til at det aktive moment i rommets politikk ikke nødvendigvis bare finnes ”lokalisert”, men at geografisk skala konstrueres på alle politiske nivåer. Lokal politikk handler ikke alltid om ”det lokale” og statlig politikk er ofte lokal. Poenget er at selv om motivet kan være opprettholdelsen av virksomheters territorielle forankring, i dette tilfellet i prosessindustriregionen Grenland, konstrueres relevansen av GTG til et høyere geografisk nivå for å sikre politisk støtte. Vi snakker om *jumping scales*, noe jeg i denne kaller oppgaven kaller skalasjonglering (Cox 1998:2). Cox lager her et analytisk skille mellom *Spaces of dependence* og *Spaces of engagement* (1998:2). Jeg velger å kalle disse avhengighetsrom og innflytelsesrom.

4.2.1 Avhengighetsrom

Avhengighetsrom defineres av Cox som:

[...]those more-or-less localized social relations upon which we depend for the realization of essential interests and for which there are no substitutes elsewhere
(...) These spaces are inserted in broader sets of relationships of a more global character and these constantly threaten to undermine or dissolve them

(Cox 1998:2).

Cox mener dessuten at avhengighetsrom skaper muligheten for *lokale* klasser og *lokale* interesser (Cox 1998:6). Arbeidere, politikere og investorer kan ha ulike grunner for å engasjere seg i kampanjer for regional utvikling, men de har en felles interesse i bevaringen av et gitt territorielt basert arbeidsmarked og bosted. Det er åpenbart at sosiale relasjoner er romlig situert. Overlevelsen av steder betyr overlevelsen av livsgrunnlaget for de aller fleste (Swyngedouw 1997). Dette livsgrunnlaget betyr ikke bare at

lønnsklippen har sammenheng med arbeidssted. Kulturell tilhørighet (Massey 1995) er også viktig, og en slik type tilhørighet er unik fra sted til sted. Selv om globalisering innebærer en stadig større sirkulasjon av kapital og arbeidskraft, er romlige forskjeller fortsatt viktige i formingen av ”det lokale” (Sayer 1985). Det er ikke slik at Harveys spenning som følger kapitalens mobilitet, nødvendigvis betyr at at verden er ensartet og rasjonell i forhold til en slik logikk. Geografisk tilhørighet har alltid spilt en viktig rolle, og eksistensen av steder med spesifikke historier og spesifikke sosiokulturelle fordeler eller ulemper spiller inn på kapitalens mobilitet.

4.2.2 Innflytelsesrom

Spesielt konkurranseutsatte og gjerne desentraliserte produksjonsenheter er imidlertid avhengig av fortsatte investeringer og produktivitetsøkning, og gamle industriregioner med en fordistisk produksjonstradisjon har tradisjon for slik aksjonisme (Markusen 1999). Industri, politikere og arbeidstakere organiserer seg for å sikre avhengighetsroms fortsatte eksistens, og gjennom dette konstruerer de innflytelsesrom. Dette er ”...the space in which the politics of securing a space of dependence unfolds” (Cox 1998:2). For Cox kan ikke en slik politikk kun sees geografisk avgrenset til en ”regional” eller ”nasjonal” arena, men kan heller sees i forbindelse med *nettverk* som metafor. GTG er for eksempel en aksjon som involverer en rekke aktører på tvers av geografiske skalaer og som søker ”mulighetene” hos interessegrupper, og gjennom tids- og romspesifikke diskurser (Jones 1998). Skalasjonglering kan dermed konseptualiseres som en politisk strategi som bruker innflytelsesrom som både kan være større eller mindre i skala enn det relevante avhengighetsrom. Staten kan ha interesse av at en region utvikles for å beholde sin ”nasjonale fordel” i det globale markedet, og et lokalsamfunn kan ha interesse av at staten involverer seg i en gitt virksomhet eller bransje gjennom det være seg subsidier eller forskningsmidler.

Jones (1998) hevder at skalasjonglering er et kontingent politisk-diskursivt element som avhenger av rom og tid. Skala er et kontingent nettverk eller en strategi som kobler ”local struggles to regional, national, or global events” (Jones 1998: 26). Jones mener at det er dominerende lokale interesser som er bakgrunnen for strategiene. Hvorvidt man lykkes, avhenger imidlertid av evne til å utøve territoriell makt. Målet er å

kontrollere handlinger og valg både innad i et avhengighetsrom og mellom forskjellige avhengigsrom. Et eksempel Jones trekker fram er fagbevegelsens makt i en gitt region. Fordi fagbevegelsen har så sterke bånd til staten er den territorielle makten også derfor sterk.⁵ Dette er ikke nødvendigvis et nytt fenomen. Engels (1845/1968 i Swyngedouw 1997) viser til hvordan arbeidermakt avhenger av sted og over hvilken skala den utøves. Arbeiderorganisasjoner har alltid kombinert strategier for kontroll av steder med territorielle allianser som strekker seg utover romlig skala (Harvey & Swyngedouw 1993). Med andre ord styrkes saken ved å påkalle seg relevans på en hegemonisk skala. Hegemoni og størrelse går imidlertid ikke alltid sammen. Cox (1998) påpeker at staten oftest er den aktør med størst territoriell makt. Cox (1998) mener at det nettopp er staten som må overbevises for at en slik regional strategi skal få innflytelse. Cox mener derfor at man gjennom innflytelsesrom sørger for å knytte til seg assosierte som har stor påvirkningsevne:

The problem then becomes one of influencing state agencies. This in turn requires the construction of a network of associations either incorporating state agencies directly or incorporating those who can exercise some indirect influence through their command of resources critical to them. It is this network -which defines what I termed earlier as space of engagement (Cox 1998:7)

Et avhengighetsrom trenger ikke alltid å være territorielt gitt i en administrativ region, men kan også være knyttet til bransjer utover et større geografisk område. Samtidig er regionene med sterkest interesser av en gitt politikk overfor en gitt bransje, de ivrigste, noe holdningen til CO²-avgiften vise i norske kommuner med kraftkrevende industri. (Kasa 2003). Kasa (2000) viser i en tidligere studie også hvordan den energiintensive industrien ble framhevet som spesielt viktig for *Norge* og denne industriens posisjon internasjonalt. En progressiv miljøpolitikk ble her argumentert som et hinder for industrien. Jeg vil hevde at Kasas empiri er et eksempel på skalasjonglering:

[..]what one finds is a process of “jumping scales”. This may assume the form of mobilizing not only local state agencies, but more central branches of the state,

⁵ Markusen (1999) viser i sin kategorisering av *industrielle distrikter* at de områdene der en fordristisk produksjonsmåte og dominerende innslag av store, og gjerne flernasjonale selskaper, ofte har sterke fagbevegelser. Dette mye på grunn av fagbevegelsens sterke stilling under fordismen.

and constructing spatially much more extensive networks of association, and hence spaces of engagement , in order to accomplish that end. (Cox 1998:7)

Innflytelsesrom angir altså mulighetsstrukturene som eksisterer i både ”nettverk” og ”kontigente diskurser”. Cox mener dette påvirker regionalpolitiske strategier. I det neste kapitlet ønsker jeg å vise relevansen av teorier om politiske prosesser og politiske nettverk (Keeley & Scoones 1999, Marsh 1998), og en diskursforståelse (Schmidt 2002, Hay 1998, Hajer 1995) som hevder at politiske nettverk både blir strukturert av og benytter seg av diskursens mulighetsrom for å nå sine mål, i dette tilfellet at gassrør er nødvendig for en regions overlevelse.

4.3 Nye former for politisk samhandling

I dette kapitlet trekker jeg fram teoretiske perspektiver som kan belyse mer dynamiske politiske samhandlingsmønstre. Jeg skiller i hovedsak mellom teorier som ser på politiske nettverk som resultatet av enkeltaktørenes interesser, og et diskursperspektiv som ser interessene som strukturert av tilgjengelige diskursive ressurser for argumentasjon.

4.3.1 Tilnærminger til politiske nettverk som fenomen

The policy network approach (Marsh 1998) er en tilnæringsmåte til studiet av interessenettverk som fokuserer på nye former for politisk påvirkning (Marsh 1998, Rhodes 1997, Goverde & Tatenhove 2000). Til tross for et noe forskjellig utgangspunkt enes teoriene om at interessenettverk påvirker politikkutfall (Marsh 1998). Et godt eksempel på dette er hvordan den norske energiintensive prosessindustrien i nettverk med sentrale politikere på Stortinget fikk unntak for CO₂-avgiften (Kasa 2000). Teoretikerne legger ulik vekt på hva som styrker nettverkenes påvirkningskraft. Marsh og Rhodes (i Marsh 1998) mener at et tettere nettverk har større påvirkningskraft. En desentralisert interessegruppe har med andre ord sterkere makt overfor statlige beslutninger når argumentene fremlegges samlet og organisert. Marsh og Rhodes kaller slike tette nettverk for *policy communities* (Marsh 1998: 16). Det er et begrenset antall deltakere i slike nettverk, og ofte er noen grupper bevisst ekskludert. Interaksjonen er høy og

institusjonalisert. Vanligvis er også agendaen til slike nettverk fokusert rundt spesifikke krav. Mindre tette nettverk kaller Marsh og Rhodes *issue network* (Marsh 1998:16). Marsh og Rhodes mener et slikt nettverk preget av meningsmotsetninger har mindre gjennomslagskraft i sentraliserte beslutninger. Et *issue network* har på sin side et stort antall deltakere. Interaksjonen varierer i frekvens og intensitet og er lite institusjonalisert. Agendaen er også bredere.

Tilnærmingen har i størst grad blitt benyttet i sosiologi og statsvitenskap (Marsh 1998), men geografer har også funnet den interessant og da gjerne trukket fram koblingen til nettverk som fordel i økonomiske klynger (Cooke & Morgan 1993). Med overgangen i studiet av "Governance" fra statssentrerte analyser til mer pluralistiske former for politisk påvirkning, har dette perspektivet også blitt mer interessant for geografer (Hubbard et al 2002), og i høyeste grad også for økonomiske geografer. Moulaert og Sekia (2003) etterlyser imidlertid et større fokus på hvordan også politikk er viktig for regionale netter. Nettverkssamfunnet (Castells 1997) handler ikke bare om hvordan økonomiske aktører sammen utvikler økonomisk konkurransedyktige kulturer, men bør også omfavne hvordan denne typen nettverk er delaktige i utformingen av statlig politikk (Rhodes 1997). *Governance* er interaksjon mellom nasjonale, regionale og lokale politikere, næringslivsaktører og representanter for sivilsamfunnet (NGOer), og har en distinkt territoriell dimensjon (Rhodes 1997, Hubbard et al 2002, Massey 1995).

Den territoriale dimensjonen ved politiske nettverk blir spesielt trukket fram av Rhodes (1997). Han hevder at lokale interessenettverk mellom private interessenter og lokale myndigheter har en stadig større innflytelse på nasjonale beslutninger. Rhodes vektlegger også uthulingen av nasjonalstaten til fordel for andre former for koordinering, der regionale interessegrupper har større makt. Peters (1998) mener på sin side at nasjonalstaten fortsatt har en særegen maktposisjon. Dette sammenfaller med Cox (1998) når han hevder at staten har den sterkeste makten til å konstruere skala eller det Swyngedouw (1997) kaller *territoriell makt*. Samtidig virker det klart for meg at Cox (1998) mener at staten som sentral størrelse i større grad blir utsatt for press. Dette presset utøves gjerne av aktører som gjennom "networks of association" (Cox 1998:7) søker å påvirke beslutningsprosesser. Jeg vil foreslå at et nyttig skille her kan trekkes mellom staten som en arena for viktige beslutninger på den ene siden, og staten som

beslutningsaktør på den andre. Dette skillet gjør det lettere å forklare det som kan framstå som et paradoks hos Cox når han på den ene siden anerkjenner staten som den viktigste beslutningsarenaen, og samtidig hevder at staten er under press. Har staten mistet evnen til å bestemme innholdet av sine egne beslutninger? Dette forklarer også langt på vei Rhodes (1997) påstand om at nasjonalstaten uthules, og at dette fører til større muligheter for innflytelsesrom for desentraliserte politiske nettverk til å påvirke beslutninger innenfor statens beslutningsarena. To eksempler er at statlige utredninger ofte blir satt ut, og at beslutninger ofte er gjenstand for lobbyvirksomhet. Rommetvedt (2000) mener dette er en nyere tendens, og lager et skille mellom to former for politisk deltakelse eller øving av innflytelse på myndighetene som kan belyse norske forhold. *Korporatisme* kan defineres som en høyst institusjonalisert og formell metode for politisk deltakelse og innflytelse, ofte med forhandlinger og avtaler som innebærer gjensidige forpliktelser. *Lobbyisme* er mer relevant i pluralistiske statlige systemer, og kan vise til innflytelse som er mindre institusjonalisert, uformell og uten gjensidige forpliktelser. Lobbyisme er en mer fleksibel strategi enn korporatisme, men på tross av å være uformell behøver ikke disse relasjonene å være tilfeldige eller sporadiske. I forhold til typologien han innleder med, er den økte lobbyismen et tegn på at Norge har beveget seg fra sterk korporatisme til større innslag av pluralisme.

Disse nye formene for politisk påvirkning kan også settes i sammenheng med at samfunnet preges av mindre stabile teknøkonomiske system og større grad av fleksibilitet (Freeman 1992). Beck (1992) hevder at nye og mer fleksible former for politisk samhandling er et gode for demokratiet, spesielt i forhold til forvaltningen av risiko. Samtidig er det fare for at private interesser gjennomsyrrer statlige institusjoner og lokale myndigheter (Kasa 2000).

Når jeg nå har fokusert på hvordan politiske nettverk inngår i en bredere kontekst av nyere former for politisk samhandling, vil jeg i neste avsnitt komme mer inn på hvordan politiske nettverk strategisk tilpasser seg skiftende mål.

4.3.2 Politiske nettverk som strategisk allianse

Beslutningsprosessene som søkes påvirket, er av ulik karakter. Noen ganger er prosessene svært komplekse og foranderlige. Hay (1998) mener at politiske nettverk må

forstås som strategiske allianser for å påvirke en gitt kontekst som de også i sin tur blir påvirket av. Han mener at fokus i analysen av politiske nettverk bør være på hvordan nettverket går gjennom en prosess av strategisk læring i forhold til de muligheter og begrensninger som ligger i disse kontekstene, og slik sett er dette sentralt for fokuset i dette prosjektet. Strategisk handling må stadig endres i takt med endringer i den relevante konteksten. Eksempler på en slik kontekst i forhold til min oppgave kan være både endringer i gasskraftdebatten, bytte av regjering/statsråd eller konkrete endringer i reguleringene på gassutslipp. Diskurs er en viktig del av den kontekst som den politiske koalisjonen både blir påvirket av og forsøker å påvirke. Endring i diskurs ”utenfra” innebærer stadige argumentasjonskamper også innad i nettverket, noe som vil kunne si mer om hvor tett nettverket faktisk er.

Sabatier (i Keeley & Scoones 1999) mener at slike strategiske allianser bærer preg av forhandling på mange punkter, men at kjernestandpunkter ikke kan endres. Det er *interessene* som vil bestemme om det politiske nettverk gir aktørene eller ikke. Dette vil ifølge Sabatier også bety at et slikt samarbeid er skjørt. En radikal endring i det politiske nettverkets kontekst vil kunne terminere et politisk nettverk hvis kjernestandpunktet må endres. Et slikt utgangspunkt tar imidlertid for gitt at aktørene er i stand til å foreta rasjonelle valg til enhver tid, noe Hajer (1995) kritiserer. Jeg vil nå følge Hajer og skissere et alternativ til rasjonelle valg teori: diskursperspektiver.

4.3.4 Diskursens muligheter og begrensninger i diskurskoalisjonen.

Hajers (1995) konsept *narrativ*⁶ er en god parallell til *policy communities* (Marsh 1998), men representerer også diskurstilnærmingen. I motsetning til Sabatier (i Keeley & Scoones 1999) mener Hajer at aktørers interesser ikke kan gjøres til eneste forklaring for dette politiske nettverk. Narrativ har også en sterk innflytelse på eksistensen av politiske nettverk. Ifølge Hajer trekker aktører på narrativ som ressurser for legitimering av sine beslutninger. Narrativ innebærer lukning eller utestengning av konkurrerende argumenter og konklusjoner fra åpne debatter, og er dermed også en kilde til konsensus innad i

⁶ Eng: *Story lines* (Hajer 1995:52)

diskurskoalisjonen. Narrativ er ifølge Hajer ”sementen” som gjør kommunikasjon og nettverk blant aktører med forskjellige utgangspunkt mulig.

Diskurskoalisjoner (Hajer 1995:58, min oversettelse) er nettverk som formes av et spesifikt sett av slike narrativ, og er Hajers versjon av hva som konstituerer politiske nettverk. I et slikt nettverk er måten man snakker om et spesielt tema, like viktig som de rasjonelle fordeler som oppnås ved å inngå i nettverk. Slik er altså *måten* motiver og interesser uttrykkes på, en form for *diskursstrukturasjon* av intensjoner (Hajer 1995). Interesser formes av og uttrykkes gjennom diskursive muligheter og begrensninger.

Diskurskoalisjoner mobiliserer altså rundt narrativ som de selv er dannet av. En parallell kan trekkes til Marsh og Rhodes (Marsh 1998) dikotomi mellom *policy community* og *interest network*. Et *policy community* vil være dominert av en hegemonisk diskurs, mens et *interest network* vil ha hegemonisk kamp innen samme diskursorden. Jeg vil hevde at GTG er eksempel på en territorielt basert narrativ, og diskusjonen jeg allerede har vært inne på om konstruksjoner av geografisk ”skala” (f.eks Cox 1998, Marston 2001). Konsepter som ”lokal”, ”global” og ”nasjonal” er diskursivt konstruert og kan både bevisst og ubevisst benyttes som maktmiddel i politikkprosesser. Narrativ konstruerer altså maktposisjonen (Hajer 1995), og hegemonisk dominans og enighet i det politiske nettverket vil ifølge Marsh og Rhodes (Marsh 1998) ha betydning for innflytelsesrom (Cox 1998) i forhold til politiske beslutninger. I dette tilfellet handler det om hvordan regionale interesser jobber for å få statlige midler til å betale for en økonomisk fordelaktig infrastruktur til regionen.

4.4 Politikdiskurs som analytisk rammeverk

Jeg har nå presentert perspektiver på forholdet mellom politiske relasjoner, diskurs og territoriale strategier for regional utvikling. Et perspektiv som jeg mener kan favne disse ideene i et analytisk rammeverk (Ragin 1994) er Vivien Schmidts (2002) ulike funksjoner av ”politikdiskurs”. *Politikdiskurs*⁷ defineres av Schmidt (2002:214) som:

[...] the sum of a policy and political actors' accounts of a policy programme's purposes, objectives and ideals which serve as a guide to action by defining the concepts and norms to be applied, identifying the problems to be solved, explaining the methods to be followed, developing the policy instruments to be

⁷ Eng: *Policy discourse* (Schmidt 2002:214)

used, and in all, framing the national policy discussion within a given policy arena.”

Jeg mener politikkdiskurs som begrep fanger noe av den strukturerte intensjonaliteten som Hajer (1995) refererer til i sin diskursstrukturasjon og som Cox (1998) og særlig Jones (1998) viser til med *innflytelsesrom* for politisk argumentasjon.

Politikkdiskurs er i denne oppgaven *måter å legitimere* GTG som politikkprogram. Et *politikkprogram* er det faktiske målet for legitimeringen. I dette tilfellet er politikkprogrammet at staten bør finansiere gassrørledning til Grenland. Denne legitimeringen har også en narrativ funksjon i de politiske relasjonene argumentasjonen inngår i (Hajer 1995). Derfor skiller Schmidt (2002) politikkdiskurs i to dimensjoner. For det første har politikkdiskursen en *argumentasjonsdimensjon* hvor politikkprogrammet legitimeres. Argumentasjonsdimensjonen av politikkdiskursen GTG har igjen en *kognitiv* funksjon som henger nøye sammen med vitenskapeliggjøringen av politikkprogrammet. Rørledningen hevdes å være et nødvendig tiltak for å fremme konkurranseevne, sysselsetting, samfunnsøkonomisk lønnsomhet og miljø. Argumentene har dessuten en *normativ* funksjon som legitimerer prosjektet på grunnlag av nasjonale og kulturelle verdier. Det er fristende å trekke en parallell til Webers (1983) idealtyper for sosial atferd. I en diskursiv praksis kan den kognitive funksjon forstås som det *formålsrasjonelle* aspekt, mens den normative funksjonen kan forstås som det *verdirasjonelle* aspektet ved praksisen. Diskursen etablerer dermed både hvordan nettverkets mål og strategier framtrer. Ved hjelp av skalasjonglering forandres som jeg senere viser regionalt sett formålstjenelige tiltak til å fremstå som verdirasjonelt for et mer hegemonisk skalanivå, altså Norge.

For det andre har politikkdiskursen en *interaktiv dimensjon*. Politikkdiskursen GTG vil fungere koordinerende i forhold til de politiske aktørene som inngår i en diskurskoalisjon (Hajer 1995) og kommuniserende og lærende i forhold til den offentlige sfæren GTG søker å påvirke. Hvilke politiske relasjoner inngår altså GTG i?

4.4.1 Diskursens argumentasjonsdimensjon

Hay (1998) og Sabatier (i Keeley & Scoones 1999) argumenterer altså for at politiske nettverk dannes av strategiske hensyn for å oppnå et mål som vil kunne gagne kollektivet. Argumenter for et politikkprogram er en viktig del av denne strategien. Hajer mener på sin side at argumentene oppstår ikke i et vakuum, men er del av den ”kontekst” av diskursive og strukturer som strategien forholder seg til. Jeg mener at Schmidts (2002) bruk av diskursbegrepet i denne forbindelsen er interessant. Schmidt bruker diskursbegrepet når hun studerer framveksten av den markedsliberalistiske politiske ideologi i Europa. Schmidt mener at diskurser om økonomisk restrukturering inneholder visse identifiserbare elementer. Når politiske programmer skal legitimeres, skjer det på to plan. For det første legitimeres politikkprogrammet med nødvendighetslogikk som tar utgangspunkt i vitenskapelig diskurs. For det andre appelleres det normativt til nasjonale verdier og kulturelle særegenheter. På grunn av denne siste faktoren mener Schmidt at liberale økonomiske reformer i Europa har hatt ulik gjennomslagskraft i det kulturelt varierte Europa. Selv om diskursens ”nødvendighetslogikk” er den samme, er det vanskeligere å få aksept på grunn av kulturelle særtrekk i nasjonal diskurs. En parallell kan trekkes til Esping-Andersens (1998) typologisering av vestlige velferdsstater etter ulik sosial praksis og verdier. Diskurs henger nøye med ulike former for velferdssystem (Schmidt 2002). Dette er et viktig geografisk poeng. Diskursen er innrammet i en institusjon og sosialt system som framstår som gitt. Selv om alle stater har mulighet for en liberal styringsmodell, er det kontingent og stivhengig hvorvidt det blir tilfelle. Som Neumann (2001) hevder, har diskurser materialisert seg i institusjoner så vel som i en felles verdiplattform, noe som igjen gjør det vanskelig for nye politiske diskurser å slå i gjennom. Schmidt (2002) mener dermed at en nødvendig betingelse for aksept av en diskurs preges av evnen til også å appellere til verdier knyttet til det hegemoniske skalanivået, noe Schmidt empirisk å hevde til å være nasjonalstaten. til empirisk sett, stort sett nasjonale verdier. I Norge har en sosialdemokratisk velferdsmodell med fokus på statlig innflytelse og industribygging vært dominerende (Slagstad 2001), og denne *keynesianske industrimodernisme* har først de senere år for alvor blitt utfordret av den neoliberalistiske diskurs.

Schmidt (2002) deler opp politikdiskurs i to funksjoner innenfor argumentasjonsdimensjonen. Den *kognitive* funksjonen brukes til å diskursens nødvendighetslogikk forankret i vitenskapelig diskurs. Den *normative* funksjonen omfatter som jeg har vært inne på, å legitimere politikdiskursens grunnlag i de nasjonale verdier. Det er imidlertid viktig å poengtere at med nasjonalt verdigrunnlag menes ikke ”hele Norges verdigrunnlag”, men snarere en av de rådende diskurser om Norges verdigrunnlag. Tabellen nedenfor viser de ulike funksjonene ved politikdiskursens argumentasjonsdimensjon.

Tabell 1. Politikdiskursens argumentasjonsdimensjon (Schmidt 2002 :214 – min oversettelse)

Funksjon	Form	Argumentasjonens kjerne	Representasjon
<i>Kognitiv</i>	Definere politikprogramets tekniske mening og mål, komme med løsninger på problemer, definere instrumenter og metoder for politikprogrammet.	Prinsipper og normer innen relevante vitenskapelige disipliner.	Narrativer, tekniske/vitenskapelige argumenter., paradigmer, kjente referanserammer, grunnregler, teknikker, “oppskrifter”.
<i>Normativ</i>	Definere politikprogramets politiske mål og idealer, appellere til nasjonale verdier (Både lenge eksisterende og nye)	Prinsipper og normer knyttet til det offentlige rom.	Metaforer, slagord, myter, stemningsskapende fraser, bilder osv.

Det interessante her er at regionale interesser ikke befinner seg på et normativt nivå, det framlegges i hvert fall ikke således. I det det flyttes fra et regionalt til nasjonalt nivå kan det også flyttes fra det kognitive til det normative, og også oppleves slik.

En teoretisk parallell er Rydins (2003) fokus på at vitenskapelig diskurs ikke lengre fungerer i isolasjon i politiske prosesser, men at også annen type basis for legitimering er nødvendig. Dette har sammenheng med at vitenskapen ikke lengre kan sees på som ”verdifri”. Politikprogrammet kan ikke bare legitimeres som *rasjonell* i forhold til lønnsomhet for den enkelte bedrift eller region, men også ut i fra interesser og

verdier utarbeidet i det nasjonale eller internasjonale fellesskap. I neste tabell viser Schmidt (2002) hvilke *kognitive* og *normative* kriterier som ligger til grunn for politikkdiskurs.

Tabell 2. Kriterier for legitimering av politikkdiskurs (Etter Schmidt 2002:218 – min oversettelse)

Funksjon	Logikk	Argumentasjon
<i>Kognitiv</i>	Legitimerer gjennom nødvendighetslogikk.	Presenterer idè med et stort potensial, viser at det er relevant, koherent, og at ideen kan løse problemer.
<i>Normativ</i>	Legitimerer gjennom logikk om at programmet er "betimelig".	Viser at respons på problemer og utviklingen av politikkprogrammet både reflekterer og vil ha en positiv innvirkning på nasjonale verdier.

Tabellen sammenfatter politikkdiskursens argumentasjonsdimensjon som Schmidt (2002) mener er avgjørende for politisk gjennomslag for et gitt politikkprogram. Jeg mener GTG som argumentasjon for politikkprogrammet *rørledning* kan defineres som en politikkdiskurs.

Politikkdiskurs har ifølge Schmidt (2002) også en *interaktiv* dimensjon. I det følgende skal jeg se nærmere på dette. Dette innebærer også et nyttig tilbakeblikk på perspektivene om dynamikken i politiske nettverk.

4.4.2 Diskursens interaktive dimensjon

Hays (1998) viktigste poeng om at allianser opptrer strategisk i forhold til interne "medlemmer" og den kontekst de forholder seg til, tas opp av Schmidt (2002) når hun også viser politikkdiskurs som en interaktiv prosess med to hovedfunksjoner. Som en *koordinerende* funksjon er diskurs med på å lage en felles språkplattform som gjør politikaktørene i stand til å komme til enighet om hvordan politikkprogrammet skal gjennomføres. Som *kommunikativ* funksjon (Schmidt 2002) bruker politiske aktører politikkdiskurs for å overbevise et publikum om at politikkforslagene som er utarbeidet i det koordinative stadiet er nødvendige (kognitiv funksjon) og betimelige (normativ funksjon). Det viktigste poenget her er at politikkdiskursen er i dialog med både den informerte og generelle offentlighet. Balansen mellom den koordinative og

kommunikative funksjon av den interaktive dimensjonen ved diskurs avhenger av sak. Et interessant innspill fra mine funn som jeg skal komme tilbake til i analysen, er at hvis den kommunikative funksjonen kommer i konflikt med den koordinative funksjonen, kan dette skape splid innad i det konsensuspregede politiske nettverket. Dette belyser også Sabatiers (i Keeley og Scoones 1999) poeng om at politiske nettverk er skjøre når eksterne utspill kan splitte konsensus. De to interaktive funksjonene av politikkdiskurs sammenfattes av Schmidt (2002) i følgende tabell:

Tabell 3. Den interaktive dimensjonen av politikkdiskurs (Schmidt 2002:231, min oversettelse)

Funksjon	Aktører	Møtes	Generator av ideer.	Formål	Form
<i>Koordinativ</i>	Aktører som utformer politikkprogrammet.	Med hverandre	Diskurskoalisjonen, politikentrepenører	Konstruere politikkprogrammet, bli enige.	Bidra med et språklig rammeverk for aktørenes diskusjon og strategiutvikling
<i>Kommunikativ</i>	Aktører som diskuterer politikkprogrammet	Offentlig	Aktører i diskurskoalisjonen, political entrepreneurs	Kommunisere til offentligheten, orientering og legitimering.	Gjøre politikkprogrammet tilgjengelig for offentlig debatt.

De koordinative og kommunikative stadiene kan deles opp i analysen slik Schmidt ser det, men det kan ofte være noe vanskelig å skille de. Ofte kommer utspill eksempelvis i media både til å spille en koordinativ og en kommunikativ funksjon, og dette gjelder for såvidt all koordinasjon av diskurser som er relativt åpne for innspill.

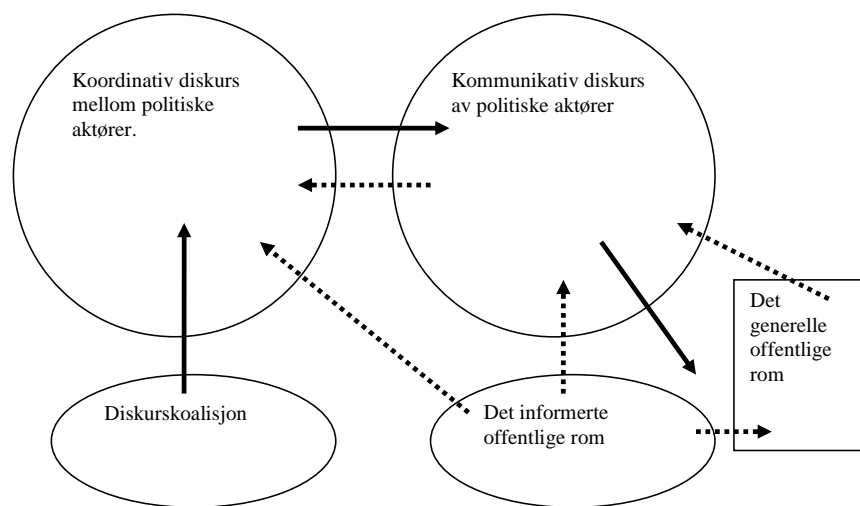
I det koordinative stadiet er det viktigste at aktørene kan etablere et felles språk som basis for en felles visjon. Diskusjonene fungerer her da som et forum for meningsutveksling om både kognitive og normative argumenter som jeg diskuterer i neste delkapittel. Hvem som utformer kjerneideen kan være forskjellig. Både politikere, industrifolk, akademikere og sosiale bevegelser kan være utgangspunktet, men det tar et helt nettverk til å forme diskursen slik den vil fungere som en ressurs for politikkprogrammet. Dette nettverket utgjør diskurskoalisjonen (Hajer 1995).

Selv om en diskurskoalisjon gjennom det koordinative stadiet har kommet til enighet om et politikkprogram, er også god kommunikasjon viktig for om i det hele tatt

programmet skal ha gjennomslagskraft og blir trodd på. Samtidig er det ikke kun enveiskommunikasjon. Respons fra publikum påvirker diskursen tilbake slik at diskurskoalisjonen (Hajer 1995) preges av forhandlingssituasjoner. En slik forståelse støttes av Hay (1998) i det han mener nettverket går gjennom en prosess av strategisk læring i forhold til den konteksten det forsøker å påvirke. Strategisk handling må stadig endres i takt med endringer i den relevante konteksten. Relevant for denne oppgaven kan være endringer i debatten om innenlands bruk av gass i Norge, regjeringsskifte eller statsrådsifte.

For å illustrere dynamikken politikkdiskurs går gjennom, viser Schmidt (2002) en figur av flyt av ideer og diskurs mellom aktører i politikkprosessen mellom den koordinative funksjon og kommunikative funksjon.

Figur 4. Flyt av ideer og diskurs mellom aktører i politikkprosessen.⁸



Schmidt (2002) mener på et skissert vis at diskurskoalisjonen utformer politikkprogrammet gjennom diskursens koordinative funksjon som det etableres enighet rundt. Deretter blir politikkprogrammet kommunisert gjennom diskursens kommunikative funksjon til både det informerte og det generelle offentlige rom. GTG

⁸ Hele piler angir retning på ideer og diskurs. Stiplede piler angir retning på feedback.

som politikkdiskurs blir påvirket i dette møtet. Schmidt (2002) mener den kommunikative funksjonen gjør at diskurs kontinuerlig blir modifisert i møtet med offentligheten. For det andre blir den koordinative funksjonen påvirket i retning av enten større enighet eller i form av større intern friksjon.

En parallell kan også trekkes til Cox (1998) og hans overordnede perspektiv om aktørers *innflytelsesrom*. Innflytelsesrom opptrer i flere av relasjonene. For det første er diskurskoalisjonen i seg selv et innflytelsesrom når aktører går sammen om argumentasjon. For det andre skapes innflytelsesrom gjennom en koordinativ diskurs, fordi dette letter samarbeidet mellom de politiske aktørene. For det tredje skaper den kommunikative diskursen innflytelsesrom i nettverk som kan utvide diskurskoalisjonen som argumenterer på samme måte. Samtidig blir den kommunikative diskursen utfordret i møtet med offentligheten. Dette kan innsnevre innflytelsesrom til begrensede nettverk, men det kan også gjøre at den kommunikative diskursen endres. Jeg vil i kapittel 7 av denne oppgaven vise hvordan dette kan skje.

Et siste poeng i forhold til Schmidts (2002) rammeverk er hvordan politikkdiskurs er åpen for forandring gjennom en slik interaktiv prosess. Som jeg har vært inne på er hendelser utenfor diskurskoalisjonens kontroll med på dette. Møtet med det offentlige rom kan også føre til endring, og det viktigste poenget er her at den opprinnelige politikkdiskursen får problemer med å legitimere politikkprogrammet. En krise

[...] may come from outside events which the policy programme cannot solve and the discourse explain or from contradictions within and/or between policy discourse and programme as well as within and/or between master and sectoral discourses and programmes.
(Schmidt 2002:225)

Slike utfordringer av politikkdiskursen GTG synliggjør jeg i kapittel 7. Her trekker jeg både fram hvordan GTG som politikkdiskurs har blitt utfordret på det regionale, så vel som det nasjonale plan. Både det diskursive og politiske innflytelsesrom kan bli utfordret av konkurrerende innflytelsesrom og ikke minst også konkurrerende normative argumenter på det nasjonalstatlige skalanivået.

Dette teorikapitlet har tatt for seg aspekter ved innflytelsesrom for politisk påvirkning. Tre hovedmomenter ved innflytelsesrom som strategisk kategori er belyst. For det første angir avhengighetsrommet (Cox 1998) forholdet mellom sosiale relasjoner og territorier. Dette har sammenheng med Harveys (1982) teoretiske poeng om rommets politikk som utspiller seg for å bevare territorielt forankret økonomisk aktivitet. Dette blir videre teoretisert av Massey (1995) når hun viser til regioners ulike utvikling og grunnlag for lokal identitet. Blant annet Cox (1998), Jones (1998), Marston (2001) og Swyngedouw (1993) utvikler relevante perspektiver om *den sosiale konstruksjon av skala*. Skalasjonglering er her et begrep som viser hvordan regionalpolitisk strategi kan handle om å argumentere eller danne nettverk med det hegemoniske skalanivå for beslutninger. Oftest er dette på det nasjonalstatlige nivået. For det andre har jeg trukket inn teoretiske perspektiver på nyere former for politisk samhandling. Dette kan belyse hvordan innflytelsesrommet for politisk påvirkning kan sies å ha åpnet seg opp som et resultat av uthulingen av nasjonalstaten (Rhodes 1997). Rommetvedt (2000) mener også makt er fordelt mer desentralisert i dagens politiske landskap. Jeg har videre påpekt forskjellige utgangspunkt til hvorfor politiske nettverk. Sabatier (i Keeley & Scoones 1999) mener at aktørers egeninteresse definerer deltakelse i politiske nettverk, og at det alltid er denne interessen som motiverer aktørers standpunkter. Hajer (1995) mener på sin side at strategi formidles gjennom mulighetsskapende og begrensende diskurser. Gjennom denne innsikten bringer jeg oppgaven inn på det siste hovedmomentet som er med på å konstituere innflytelsesrommet. Hajer mener at diskurs muliggjør politiske nettverk gjennom samlende narrativer. Selv om strategi formidles gjennom slike diskurser, har den imidlertid også et aktivt og intensjonelt element gjennom diskursstrukturasjon (Hajer 1995). Jeg har vist hvordan Schmidts (2002) begrep *politikdiskurs* fanger denne ”strukturerte” intensjonaliteten. Schmidts argumentasjonsdimensjon ved politikdiskurs viser kognitiv og normativ legitimering av GTG. Dette er et viktig moment å være klar over i kapittel 6. Legitimeringen av GTG gjøres ikke bare gjennom etablert vitenskapelig diskurs, men også gjennom et normativt og politisk rom for argumentasjon. Politikdiskursens *interaktive* dimensjon definerer politikdiskursens funksjon for koordinasjon og kommunikasjon, og viser også den *dynamiske* siden ved diskurs. Dette kan sammenlignes med Hajers (1995) narrativer som ”...suggest unity in the bewilderment

variety of separate discursive component parts of a problem...” (Hajer 1995:56). Hajer mener altså diskurs spiller en konstitutiv rolle i politiske prosesser, og samler aktører om en felles strategi eller skaper avstand til motstridende strategier gjennom narrativ. Før jeg går videre med begrepene og perspektivene etablert i dette kapitlet, danner jeg først et bilde av caset gjennom et bakgrunnskapittel.

5. En kontekstuell bakgrunn for GTG

Aksjonen GTG har sammenheng med Grenlands industrihistorie. Dette kapitlet kommer inn på aspekter ved denne historien, både i forhold til lokalisering, sysselsetting og miljø. Det er også nødvendig med en bakgrunn for den politiske debatten om gass i Norge. Gasskraftsaken framstår som et altoverskyggende og nærmest uforsonlig tema i den norske gassdebatten. Dette er godt dokumentert og interessant analysert av Hovden & Lindseth (2004). Jeg mener denne debatten er en viktig diskursiv struktur i forhold til måten TG har gått fram på, og har derfor dette som et bakgrunnstema.

5.1 Grenland som industriområde

Grenland består av kommunene Skien, Porsgrunn, Bamble og Siljan, og framstår som et av Norges viktigste industriområder (Karlsen 2000). Prosessindustri preger den økonomiske aktiviteten, og er i stor grad rettet mot eksport. Grenland sto i 2001 for ca. 10 % av Norges totale eksport⁹, en høy andel sammenlignet med en befolkning på ca. 100 000. Dette er like i overkant av 2 % av Norges totale befolkning.¹⁰

Utviklingen av prosessindustri i Grenlandsregionen er ingen tilfeldighet. Kystlokaliseringen ved Frierfjorden i tillegg til munningen av Skiensvassdraget var regionen tidlig et egnet sted for kraftproduksjon og tømmerfløting. Papirindustri-fabrikken Union Skien¹¹ ble etablert allerede i 1872, Porsgrunn Porselen og Borgestad Fabrikker i 1887 og Skienfjordens kommunale kraftlag i 1912¹². Med Norsk Hydros relokalisering fra Notodden til Herøya ved Porsgrunn i 1929, startet nitrogen- og gjødselproduksjon, og i forbindelse med denne virksomheten ble også havnepotensialet utnyttet. I tillegg til gjødselproduksjon og papirproduksjon i henholdsvis Porsgrunn og Skien, var også sementproduksjon viktig, først ved Dalen Portland Cementfabrikk, nå ved Norcem i Brevik. Mangan- og ferrolegeringer ble en årrekke produsert av Elkem, før denne virksomheten ble tatt over av det franske industriselskapet Eramet i 1999.

⁹ Presentasjon Telemark Gassforum, Oljekonferansen Bergen 2001

¹⁰ <http://www.ssb.no/emner/02/> nedlastet 26.10.2004

¹¹ I dag eid av Norske Skog.

¹² I dag Skagerak Energi, som igjen har Statkraft som hovedaksjonær.

Det var først på 1970-tallet at petroleum ble en viktig innsatsfaktor. Hydro hadde riktignok produsert PVC på Herøya siden 1951 (Arneson 1998), men råstoffbasen var da metallurgisk framstilt karbon. 13.juni 1974 godkjente Stortinget etableringen av petrokjemivirksomheten i Bamble (Berrefjord 1982), og dette gjorde at gassbasert virksomhet skjøt fart i regionen. Ut i fra historiske sysselsettingstall fra SSB kan man også se at industrisysselsettingen gikk opp som en direkte konsekvens av denne nysatsningen¹³. Opprinnelig delte Norsk Hydro, Saga Petrokjemii og Statoil anleggene, men i dag opererer kun Hydro og Borealis disse. Crackeren¹⁴ driftes av Noretyl som igjen eies delt mellom Hydro og Borealis. Disse tre selskapene utgjør den petrokjemiske virksomheten i Bamble. Borealis eies for øvrig 50 % av Statoil¹⁵. Eksisterende prosessindustribedrifter danner i dag samarbeidet *Industricluster Grenland* (IG). Hovedsakelig er dette clusteret lokalisert ved Herøya Industripark og i Bamble på andre siden av Frierfjorden, men det er også spredning utover dette. Kartet på side 2 angir plasseringen av bedriftene. Nedenfor vises hovedtall for disse bedriftene¹⁶. I tillegg til direkte prosessindustri, omfatter også Herøya Industripark visse servicefunksjoner knyttet til industrien. Eksportandelen av det som produseres i disse bedriftene er med unntak av hos Norcem, svært høy. Alle virksomhetene konkurrerer dessuten på markeder som preges av standardprodukter og priskonkurranse (Karlsen 2000). Industrien er dermed sårbar for konjunktursvingninger. Samtlige bedrifter er også del av konserner som opererer internasjonalt og hvor de viktigste strategiske beslutningene blir fattet på hovedkontorene.

¹³ Telemark har mellom 1975 og 1977 en oppgang på 1254 arbeidsplasser eller 6 %s økning i industrisysselsettingen. Landet for øvrig hadde en marginal tilbakegang på 0,001 % i industrisysselsettingen. Kilde: <http://www.ssb.no/emner/10/07/indsys/tab01.html> nedlastet 09.09.04

¹⁴ En cracker splitter våtgass til komponenter som igjen kan benyttes i produksjonen av plastråstoff.

¹⁵ www.borealisgroup.com

¹⁶ Hentet fra www.industriclusteret-grenland.no nedlastet 10.10.04. Unntaket er kolonnen lengst til høyre.

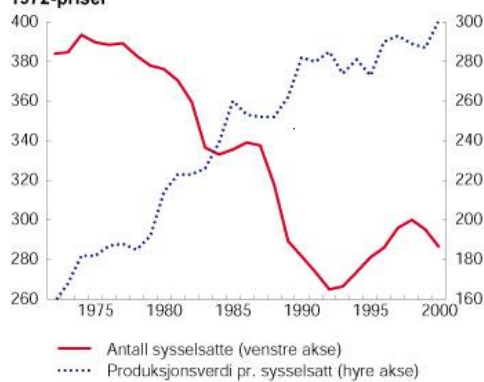
Tabell 4: Bedrifter i Industricluster Grenland (Kilde:IG)

Bedrifter	Omsetning MNOK	Eksportandel	Kjøp av varer og tjenester, lokalt M NOK	Antall ansatte	Antall lærlinger	CO2- utslipp i 1000 tonn i 2003 ¹⁷
Borealis AS	2.000	95%	217,5	520	36	58
Eramet Comilog	800	100%	50	220	15	105
Herøya Industripark ¹⁸	6.000	90%	500	2.600	75*	696
Hydro Polymers AS	2.300	90%	250	350	16	100
Norcem AS	900	30%	70	250	15	967
Noretyl AS	2.200	-	85	166	12	500
Norske Skog Union	800	80%	74,2	340	20	56
Totalt	15.000	>80%	1246,7	4.446	189	2482

Prosessindustriens sårbarhet kan uttrykkes gjennom sysselsettingstall, selv om kostnadseffektivisering alltid vil være et behov for slik industri. Sysselsettingen i prosessindustrien har gått drastisk ned siden storhetsperioden på starten av 70-tallet, selv om produksjonen har vært stabil eller økende¹⁹. Dette gjelder ikke bare i Grenland, men i hele Norge:

Figur 5. Motsatt korrelasjon mellom sysselsetting og produktivitet per ansatt i Norge.

Sysselsatte i industri og bergverk (1000 personer)
og produksjonsverdi per sysselsatt (1000 kroner)
1972-priser



Kilde: Statistisk sentralbyr.

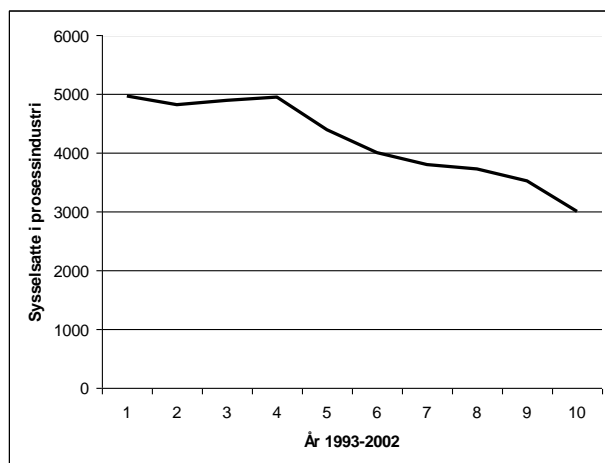
¹⁷ Hentet fra bedriftsspesifikk miljøinformasjon på www.sft.no/bmi Nedlastet 24.10.2004

¹⁸ Gjødelsavdelingen i Norsk Hydro ble våren 2004 skilt ut som selskapet *Yara*. Referanser til gjødelsproduksjon (ammoniakk) vil senere være Yara, men dette er altså Hydros gamle fabrikk.

¹⁹ <http://www.ssb.no/emner/10/07/indsys/tab01.html> nedlastet 09.09.04

Figuren fra SSB viser en lite overraskende motsatt korrelasjon mellom nedgangen i industrisysselsetting og produktivitet per arbeider. Samlede industri-og bergverkstall for Telemark viser en tilsvarende utvikling fra 1972 og til i dag. Siden prosessindustri er en svært stor andel av denne næringskategorien og Grenland står for en tilsvarende stor andel av befolkningen og industriproduksjon i Telemark, er dette gode indikasjoner på utviklingen for Grenlands prosessindustri. For et mer detaljert bilde av sysselsettingsnedgangen i Grenland, har jeg trukket ut tall fra SSBs underkategorier av industriproduksjon fra 1993-2002. Disse tallene avviker noe fra tabellen fra IG ovenfor. Servicefunksjoner knyttet til prosessindustrien er trolig ikke inkludert i SSBs tall. Dette er også verdt å legge merke til på et mer generelt grunnlag. Mye av rasjonaliseringen som har vært i norsk industri har skjedd ved å skille ut relaterte yrkesgrupper slik at disse nå kategoriseres som service. Statistikken for industri gir derfor et mørkere bilde enn nødvendig. Men uansett er trenden markert. På ti år er den direkte sysselsettingen i prosessindustrien gått ned fra ca. 5000 til ca. 3000 ansatte. En viktig årsak til den markerte nedgangen i 2001-2002 er utviklingen av primærproduksjonen av magnesiumfabrikken på Herøya²⁰, en beslutning som ble fattet høsten 2001.

Figur 6: Direkte sysselsetting i prosessindustri i Grenland, 1993-2002. Basert på tall fra SSB.



²⁰ http://www.hydro.com/en/press_room/news/archive/2001_10/closing_en.html

Relativt sett i Norge som helhet har Grenlandsregionen likevel høye tall for generell industrisyssestetting, og framstår slik sett med avhengighet til denne næringen.²¹ Følgende tabell hentet fra folke-og boligtellingsstatistikk 2001 (SSB) viser prosentvis fordeling av sysselsatte på næringer. Inkludert i kategorien *industri og bergverksdrift* er også *utvinning av råolje og naturgass*. I denne tabellen vises sysselsatte med disse kommunene som arbeidssted. Jeg vil også minne leseren om at det er en betydelig arbeidspendling til Grenlandsregionen fra omkringliggende kommuner. Kragerø er tatt med som et eksempel i denne forbindelsen.

Tabell 5: Personer 16-74 år sysselsatte minst 100 timer i året, etter næring og bosted. %. 2001. Kilde: SSB

Geografisk Nivå	Prosentvis sysselsatte i industri, bergverk og olje-og gassutvinning.
Hele Landet	14,3%
Telemark	19,1%
Porsgrunn	25,2%
Skien	18,1%
Siljan	16,3%
Bamble	29,2%
Kragerø	21,9%

På tross av en markert nedgang i industrisyssestettingen, er altså fortsatt ca. en firedel av Grenlands befolkning sysselsatt i næringen. Samtidig er regionen langt fra så avhengig av industrisyssestetting som enkelte andre kommuner med ensidig industri. Grenland er i tillegg et viktig byområde med en rekke servicefunksjoner og offentlig virksomhet.

Næringsstrukturen og tilstedeværelsen av store selskaper innen prosessindustri fører med seg konsentrasjon av teknologisk kompetanse der Grenland er blant regionene i Norge med tettest konsentrasjon av sivilingeniører og Dr.Ing. kandidater (Karlsen 2000). Karlsen viser også til betydelig forskning og utvikling innen prosessindustri, både innad i de private bedriftene og i offentlige institusjoner som Høgskolen i Telemark.

²¹ SSBs oversikt over underkategoriene i *industri og bergverk* viser at Grenlandskommunene domineres av prosessindustrisyssestetting som jeg tidligere har skilt ut i oppgaven.

Historisk næringsstruktur og sysselsettingsavhengighet framstår som en viktig motivasjon for å videreføre prosessindustri, selv om Walderhaug (1995) hevder at denne næringen har beskjedne vekstutsikter. Gass til Grenland argumenteres som jeg skal komme tilbake til, som en mulighet for å kunne utvide levetiden til denne type industri.

5.2 Klimastatus i Grenland

Prosessindustri forbindes med høye forurensningsutslipp, og Grenland har i høyeste grad en fortid som et av Norges mest belastede områder. Ifølge *Miljøstatus*²² står Telemark fylke alene for hele 9 % av Norges totale utslipp av CO₂-ekvivalenter, og er dermed det mest utslippsintensive fylket. Totalt slippes det ut om lag 5,4 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i Telemark. 72 % av utslippene kommer fra det SFT kaller prosess. Dette kommer fra punktutslipp i industrien, landbruket og avfall. Landsgjennomsnittet for prosessutslipp er 42 %. Når det gjelder direkte CO₂-utslipp viser en oversikt fra Miljøstatus at Telemark slapp ut 3,1 millioner tonn i 2001 av en landstotal inkludert sokkelvirksomheten på 42,1 millioner tonn CO₂. Tabell 4 viser at bedriftene i IG sto for brorparten av dette utslippet med 2, 482 millioner tonn CO₂ i 2003. De største klimaforurensere av disse bedriftene er Norcem, Noretyl og Yara Porsgrunn. Til sammenligning er beregnet utslipp fra det planlagte gasskraftverket på Kårstø beregnet til ca. 1 million CO₂.²³ Norges totale utslipp av CO₂ i 2002 var 40,9 millioner tonn, men over 10 millioner av disse tonnene er knyttet til utvinning av olje og gass på sokkelen.²⁴ Slik sett framstår Grenland som en stor forurensere i den nasjonale sammenhengen.

5.3 Gass

Man ønsker altså gass til Grenland for å utvikle industrien i området. Det finnes en rekke typer gass, og jeg vil her forsøke å gi en kort gjennomgang av ulike komponenter og bruksområder.

²² www.miljostatus.dep.no nedlastet 25.10.2004

²³ http://www.naturkraft.no/default.asp?V_DOC_ID=704 nedlastet 26.10.2004

²⁴ <http://www.ssb.no/klimagassn/tab-2004-04-01-03.html> nedlastet 26.10.2004

Rikgass er den type gass som framstilles på norsk sokkel (Arneson 1998). Denne gassen inneholder både tyngre og lettere elementer. De tunge elementene består gjerne av etan, propan, butan og nafta. Samlet kalles disse tunge elementene gjerne *våtgass*. De lette elementene består for det meste av metan, og kalles *tørrgass*. Våtgass sendes oftest med skip og brukes allerede i dag til petrokjemisk virksomhet i Grenland. Tørrgass sendes i hovedsak i gassrør, men kan også fraktes på spesialskip i nedkjølt form (-162°C), kalt *Liquidified natural gas* (LNG). Tørrgass kan også komprimeres og sendt på tankbil som *compressed natural gas* (CNG).

Våtgass brukes som råstoff i petrokjemisk industri for å lage plastrelaterte produkter (Arneson 1998). Eksempler er plastposer og superundertøy. Dagens produksjon av ammoniakk på Herøya benytter seg også av våtgass som industriråstoff²⁵. Tørrgass kan brukes som råstoff til ammoniakkproduksjon eller til produksjonen av bioproteiner til fiskefor (ECON 2003). Denne gassen benyttes også som brensel både til oppvarming og i produksjonen av elektrisitet. Tørrgass representerer også et mer miljøvennlig alternativ enn andre fossile brensler som benyttes av industrien i området.

Tabell 6: Gassbestanddeler, transportformer og bruksområder

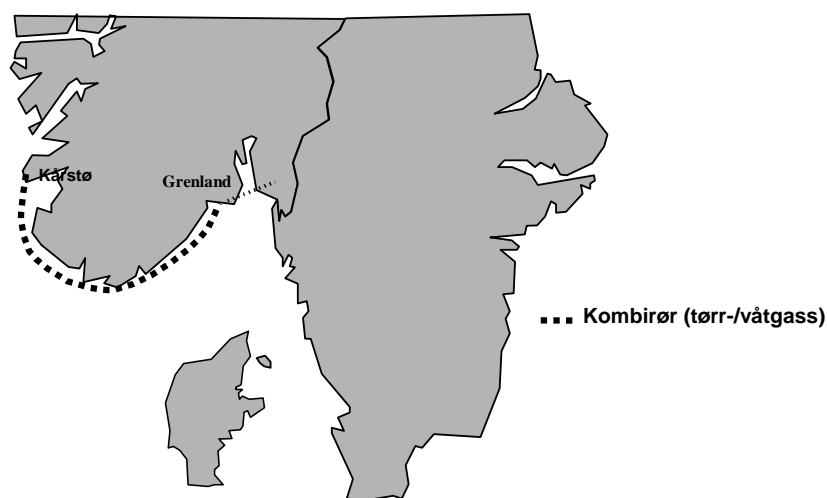
Gassform	Bestanddeler	Transportform	Bruksområde Grenland
Tørrgass	Hovedsakelig Metan	Rør, skip ved LNG, bil eller skip ved CNG.	Varmeenergi, produksjon av elektroner, industriråstoff til ammoniakk og bioproteinproduksjon
Våtgass	Bl.a Etan, Propan, Butan, Nafta (I kombinasjon ofte kalt LPG)	Spesialskip, rør	Råstoff til petrokjemisk industri og ammoniakkproduksjon.

Som det framgår av tabellen, kan både våtgass og tørrgass sendes i rørledning gjennom høytrykk, men det er mer kostbart å lage to rør. TG ønsker derfor å lage et ”kombirør” der man splitter gassene ved ankomst Grenland i en såkalt ”cracker” (ECON 2003). Econ anslår kostnaden ved røret alene til 4 - 4,5 milliarder kroner. I tillegg kommer

²⁵ Intervju Per Wold 25.11.2003

investeringer i forbindelse med cracker og distribusjon i Grenland. Rørledningen er foreslått i en trasè fra gassmottakingsanlegget Kårstø i Rogaland til Grenland. Det er også skissert mulighet for videreføring til resten av oslofjordsregionen, og da spesielt til industrien i Østfold. Rørledningen slik den framstår nedenfor er et alternativ som ble utviklet da den opprinnelige planen om et gassrør²⁶ mellom Norge og Polen ble skrinlagt²⁷. Grenland ønsket da å koble seg opp mot dette røret. Denne løsningen ville også blitt billigere. Da Polen-røret likevel ikke ble noe av, ble imidlertid betingelsene for et gassrør endret. Dette framstår også som en viktig forutsetning for denne oppgaven. Kartet under viser dagens forslag om kombirør.

Kart 2: Kombirørledning fra Kårstø til Grenland. Kilde:Telemark Gassforum



Alternativet til rørledning er å frakte gass på skip eller bil. Våtgass fraktes allerede på skip inn fjorden. Det kan også fraktes tørrgass på skip gjennom en nedkjølingsprosess til LNG (Liquified Natural Gas). Lønnsomheten ved et gassrør er uansett avhengig av sluttbruk i Grenland. Er det nok avtak i enden av røret til å gi avkastning på røret? I

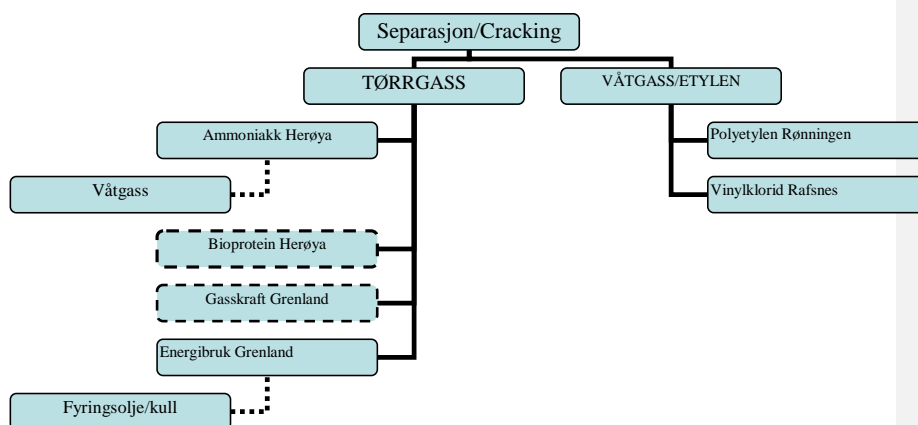
²⁶ Aftenposten 31.07.2001. *Gassavtale til 100 milliarder snart i havn.* Av Alf Ole Ask. <http://tux1.aftenposten.no/nyheter/okonomi/d225004.html> nedlastet 25.10.2004

²⁷ NRK Telemark 06.06.2002. *Usikkerhet om gassrøret.* http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_telemark/1901814.html nedlastet 25.10.2004

tillegg til at allerede eksisterende virksomheter tar i bruk gass, er to andre sluttbrukere skissert: Gasskraftverk vil være med og øke sluttbruk i Grenland og dermed også lønnsomheten ved rørledningen. Produksjon av fiskefor av tørrgass i en *bioproteinfabrikk* er en annen mulighet.

Anslått behov for tørrgass til Grenland er ifølge Telemark Gassforum (i ECON 2003) fra 840-2000 millioner kubikkmeter avhengig av energibrukere i Grenland, gasskraftverk, bioproteinfabrikk og eventuell videreføring til resten av Østlandsområdet. Ammoniakkfabrikken på Herøya regner et behov på 590 Sm³ som sannsynlig. Crackeren på Rafnes (Noretyl) anslås også til å kunne utvide kapasiteten slik at en økning på 300 kilotonn våtgass kommer i tillegg til dagens leveranser på ca. 1150 kilotonn. Videre vil de ca. 500 kilotonnene våtgass som i dag brukes til ammoniakkfabrikken på Herøya (Yara Porsgrunn) bli tilgjengelig siden denne fabrikken vil konvertere til tørrgass. Følgende figur viser sluttbruket i Grenland (Fra ECON 2003). Stiplede piler viser hva som erstattes. Stiplede bokser viser usikre prosjekter.

Figur 7. Sluttbruk av Gass til Grenland



ECON (2003) viser positive miljøeffekter ved konvertering til naturgass/tørrgass fra øvrige fossilt brensel. Tørrgass som erstatning for våtgass, kull og olje kan gi reduserte utslipp av blant annet CO₂ og andre klimagasser som SO₂, NO_x, partikler og andre organiske forbindelser. CO₂ er et spesielt fokus i forhold til Norges internasjonale

klimaforpliktelser under Kyotoprotokollen, men Gøteborgprotokollen som omhandler reduksjon av særlig forsurende langtransportert luftforurensning er også relevant for de andre stoffene. Naturgass inneholder svært lite svovel og gir også betydelig mindre CO₂-utslipp. ECON (2003) beregner også en negativ miljøeffekt av bioproteinfabrikk. Gasskrafteffekt avhenger av CO₂-håndteringsmulighet og størrelse. ECON beregner miljøgevinstene ved å ta i bruk naturgass i Grenland fra 20 til 50 millioner kroner per år. Følgende tabell angir mulige miljøgevinster:

Tabell 7: Årlige miljøgevinster ved å ta i bruk naturgass i Grenland (Kilde: ECON 2003)

Aktivitet	Mill.kroner/år
Industrielt råstoff eksisterende industri Herøya	77,5
Bioproteinfabrikk	- 58,7
Konvertering fra fossile brensler eksisterende forbrukere	0 til 33 mill.kr
Gasskraft	-4,5 til 0
Sum	20 til 50

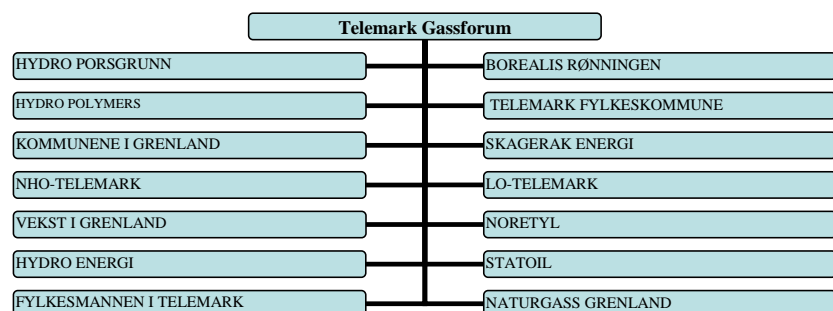
Disse tallene er imidlertid hypotetiske, og jeg vil av den grunn ikke gå videre inn på dette. Det er derimot mer interessant å se på ECONs argumentasjon og denne tabellen i forhold til det første analysekapittelet om legitimeringen av rørledningen som politikkprogram. Her brukes miljøgevinster som en faktor som kan øke lønnsomheten for røret, og det framstår dermed som en diskursiv mulighetsstruktur.

5.4 Telemark Gassforum

Telemark Gassforum ble ifølge ”milepælsdokumentet”²⁸ TF, etablert sommeren 2000. Deltakere var opprinnelig Telemark Fylkeskommune, kommunene i Grenland (repr. ved ordfører i Bamble, Jan Erik Gyllensten som leder), NHO Telemark, LO-Telemark, Vekst i Grenland, Skagerak Energi, Borealis, Hydro Porsgrunn, Hydro Polymers og Noretyl. Forumet har senere blitt utvidet med Hydro Energi, Statoil, Fylkesmannen i Telemark og Naturgass Grenland. Figuren viser aktørene.

²⁸ Telemark Gassforum. *Milepæler*. 2003

Figur 8. Aktørene i Telemark Gassforum



Det har vært utskiftninger av aktører underveis, ikke minst etter kommune-og fylkeskommevalget høsten 2003. Jeg valgte imidlertid å intervju de avtroppende representantene i TG siden disse hadde lengst erfaring. Jeg kommer tilbake til TG i analysekapitlene.

5.5 Innenlands bruk av gass i Norge – en debatt

En viktig bakgrunn for GTG er ikke bare det lokale initiativet som er tatt i Grenland, men også initiativ på nasjonalt nivå. Bruk av gass i Norge er et tema som blir tatt opp i St.meld. nr.9 (2002-2003) og NOU 2002:7. Regjeringen Bondevik 2²⁹ har med disse publikasjonene uttrykt et ønske om at gass i større grad blir tatt i bruk innenlands. Norge brukte i 2002 kun ca. 1 % av den samlede årsproduksjonen på sokkelen, noe som framstår som svært beskjedent i forhold til det potensialet som eksisterer.

Hva skyldes så det lave forbruket av gass i Norge? NOU 2002:7 trekker fram historiske faktorer som geografi, bosetning og tidlig satsning på et elektrisitetsnett basert

²⁹ Med Bondevik 2 menes regjeringen som ble dannet høsten 2001 med partiene Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre. Med Bondevik 1 menes regjeringen som ble dannet høsten 1997 med partiene Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre. Denne regjeringen gikk våren 2000 av på gasskraftsaken, og ble ved avløst av en ren Arbeiderpartiregjering under ledelse av Jens Stoltenberg.

på godt tilgjengelig og billig vannkraft. Det teknologiske systemet som elektrisitetsnettet er en del av, er imidlertid lite fleksibelt for bruk av alternative energikilder til for eksempel oppvarming. På det europeiske kontinentet er infrastruktur for vannbåren varme og mange plasser også gassrør, mer omfattende. Markedet for gass er således mye høyere.

Når det gjelder infrastruktur til norske regioner, mener utvalget for NOU 2002:7 at dette er avgjørende for økt bruk av gass. Utvalget nevner i denne forbindelse Grenland som et av flere ilandføringssteder for gassrørledning. LNG-frakt på båt er imidlertid også en mulighet utvalget vil redegjøre for. Gasskraftverk med CO₂-håndtering er videre et element gassutvalget mener bør ha meget høy prioritet, men det legges også vekt på at det kreves forskning på dette før man får en slik løsning tilstrekkelig lønnsom. CO₂-håndtering åpner også for en svært miljøvennlig produksjon av hydrogen som framtidens energibærer (NOU 2004:11). Norsk industri har erfaring med produksjon av hydrogen både av fossile råstoffer og fornybare kilder, og dette representerer en stor mulighet for miljøvennlig anvendelser av gass. I lys av denne ambisiøse strategien anbefalte utvalget for NOU 2002:7 og videre St.meld. nr.9 (2002-2003) at det burde opprettes et statlig innovasjonsselskap for miljøvennlige gassanvendelser. Grenland blir ved kongelig resolusjon 04.04.04 tilkjent dette selskapet³⁰ og det er i utgangspunktet bevilget 150 millioner NOK til dette formålet.

Samtidig som fremtidsoptimismen råder i disse utredningene, preges fortsatt den offentlige debatt av gasskraftkonsesjonene som allerede har blitt godkjent. Dette er ikke forurensningsfrie gasskraftverk, men derimot legges det opp til et klimautslipp som kommer til å øke Norges totale klimagassutslipp. Bellona er i dissens mot NOU 2002:7 klar på at gass ikke må bli en barriere mot satsning på andre fornybare ressurser som vindkraft eller bioenergi *fordi* infrastrukturinvesteringer til gass nødvendiggjør en ensidig satsning. De frykter dette hvis satsning på energiløsninger i landet er blir entydig med gassløsninger.

³⁰ www.odin.dep.no/md/planlegging/aktuelt/arkiv/022041-070080/dok-bn.html nedlastet 02.06.2004

Et paradoks i forhold til satsningen på gass er forholdet til de internasjonale miljøforpliktelsene under Kyotoprotokollen³¹ Jeg ønsker her å vise hvordan Hovden & Lindseth (2004) beskriver den diskursive kampen mellom to klimapolitiske posisjoner i den norske gasskraftdebatten. Hovden og Lindseth tar utgangspunkt både i den internasjonale debatten om hvordan å løse utslippsforpliktelsene, og i den norske offentlige debatten om utbyggingen av gasskraftverk. De mener det er viktig å vise at debatten om utbygging av norsk gasskraftverk på ingen måte er noen ny debatt. Det er forutsetningene for debatten som har endret seg. På slutten av 80-tallet ble en slik debatt preget av argumenter om at Norge måtte framstå som et foregangsland i klimapolitikken og dermed ta ansvaret for en energipolitikk som ikke utsatte klimaet for mer skadelige utslipp. Utbygging av gasskraftverk i Norge til energiformål ville være uforenlig med et slikt standpunkt. Norsk Hydro kom etter hvert inn i denne debatten og advarte om at både CO₂-avgiften og hindring av gassutbygging ville føre til økte kostnader for Norge, mindre konkurransedyktighet og storstilt utflagging av norsk industri til land med mindre strenge miljøkrav. Hydro tok argumentet et steg videre da de foreslo å bruke de (da foreslåtte) fleksible mekanismene under klimakonvensjonen³² til å forbedre miljøteknologi mer kostnadseffektivt andre steder enn i Norge. Partier som i utgangspunktet var skeptiske til bygging av gasskraftverk, ble påvirket av denne internasjonale diskursen. Gro Harlem Brundtland la i en tale i 1991 nye premisser til grunn for opprettelsen av gasskraftverk i Norge selv om dette sto i motsetning til uttalt nasjonal stabiliseringsstrategi av klimagassutslipp. Brundtland fulgte her opp Hydros argumenter om at klimaproblemet er et globalt problem som kan løses gjennom globalt samarbeid. Den økonomiske logikken gjør det derfor mer hensiktsmessig for Norge å bidra til utslippsbegrensninger andre steder enn hjemme. Daværende olje-og energiminister Jens Stoltenberg fulgte opp en slik logikk i 1994, og la vekt på at den nordiske region må sees under ett. Selv om gasskraft i Norge vil bety økte CO₂-utslipp vil det være en miljøteknologisk bedre løsning enn at våre naboer fortsetter å bruke olje og

³¹ Ifølge Kyotoprotokollens Annex B (Buflod et al. 2001) har Norge rettslig forpliktet seg til å kun slippe ut 1 % mer CO₂-ekvivalente klimagasser i løpet av perioden 2008-2012 i forhold til 1990. Ifølge http://www.miljostatus.no/templates/themepage_2143.aspx (nedlastet 26.10.2004) steg utslippene med 6 % i Norge fra 1990 til 2002.

³² United Nations Framework Convention for Climate Change (Folkerettslig tekstsamling 2001).

kull. Hovden og Lindseth (2002) kaller denne diskursen, basert på internasjonalt samarbeid og kostnadseffektivitet, for ”Thinking Globally”.

Det var på ingen måte slik at diskursen ble enerådende. Satsning på gassbasert kraft har som premiss at det vil være et økende behov for kraft. Et slikt premiss er ikke nødvendigvis forenlig med den formodning om at industrilandene bør stabilisere behovet for energi gjennom bedre energieffektivitet og tilpasset forbruk. Gitt et slikt premiss blir det vanskelig å argumentere for økte klimautslipp for å gi Norge og Europa mer energi. Diskursen som i stor grad dominerte før og kom som svar på ”Thinking Globally” var at Norge og andre industriland har et moralsk ansvar for å stabilisere klimagassutslipp, ikke minst i lys av sin forurensende historie. Hovden og Lindseth (2004) kaller denne diskursen ”National Action”. Det mest åpenbare eksemplet på hvordan disse diskursene er uforenlige er Bondevik 1-regjeringens fratredelse etter stortingsflertallet for konsesjoner til gasskraftverk i Norge våren 2000.

Dagens debatt er imidlertid på ingen måte over, og saken har vært såpass politisk kontroversiell at ingen av konsesjonene var blitt tatt i bruk våren 2004³³. I tillegg til miljøkonflikten, har det også vært sådd tvil om tvil om lønnsomheten ved et slikt prosjekt³⁴. Signaler som har kommet på sensommeren og høsten 2004, viser imidlertid igjen vilje til å benytte konsesjonene. Naturkraft og Hydro gikk 22 september 2004³⁵ ut med at de ønsker å bygge kraftverk med eksisterende teknologi på Kårstø. Statoil har tilsvarende planer for Tjeldbergodden³⁶. Den etterfølgende debatten³⁷ viser at posisjonene fortsatt er svært polariserte. AP, Høyre og Fremskrittspartiet er for. De har også LO i ryggen. Politisk sett er det tungt å svelge for KrF i regjeringsposisjon, som må innse at konsesjonene allerede er gitt. I en hypotetisk situasjon med SV i regjeringsposisjon med AP, vil SV kunne oppleve det samme.

Gasskraftverk med CO₂-rensing ville imidlertid kunne være en miljøteknologisk løsning som favnet begge diskursene Hovden og Lindseth (2004) skisserer. Både miljøorganisasjonene ZERO og Bellona ivrer for den kommersielle muligheten som

³³ Intervju Sylvia Brustad, 03.02.2004.

³⁴ Intervju Eivind Reiten, 26.05.2004.

³⁵ Pressemelding på www.naturkraft.no nedlastet 25.09.2004

³⁶ Dagens Næringsliv 23.09.04

³⁷ Blant annet debattert i NRK1: *Standpunkt*. 28.09.2004

ligger i bruk av CO₂ som trykkstøtte for utnyttelse av oljefelt i Nordsjøen³⁸. ZERO og Bellona argumenterer for at CO₂ kan håndteres fra både industri og ved eventuelle gasskraftverk. CO₂ kan deretter fraktes til allerede eksisterende oljefelt for å benyttes som trykkstøtte for å få opp olje som ellers ikke ville blitt utnyttet. Fredrik Hauge i Bellona uttaler på NRK1 Standpunkt 28.09.04 at en slik satsning er god miljøpolitikk. Ifølge ZERO er det en vinn-vinn-vinn situasjon³⁹. For det første bidrar det til CO₂-håndtering av utslipp på land. For det andre er det bedre utnyttelse av allerede eksisterende oljefelt, og slik sett bedre enn at man går inn i nye områder på norsk sokkel som Lofoten eller Barentshavet. For det tredje skaper det et kommersielt marked for CO₂.

Dette bakgrunnskapitlet er også en delvis analyse av hendelser som spiller inn på GTG, men følger ikke problemstillingen direkte. Jeg kommer tilbake til de fleste av elementene og diskusjonene i analysekapitlene nedenfor.

³⁸ Særlig miljøorganisasjonen ZERO (Zero Emissions Resource Organisation) på www.zero.no og Bellona på www.bellona.no ivrer for disse løsningene. Jeg baserer meg også på intervju med Einar Håndlykken, mai 2004.

³⁹ Intervju Einar Håndlykken, 03.06.2004

6. Legitimeringen av Gass til Grenland

Dette kapitlet fanger argumentasjonen for den statlig finansierte rørledningen fra Telemark Gassforum. Poenget med kapitlet er å vise hvordan TG argumenterer strategisk men samtidig må forholde seg til mulighetsskapende og mulighetsbegrensende diskurser gjennom det Hager (1995) kaller *diskursstrukturasjon*. TG skaper *innflytelsesrom* (Cox 1998) for GTG gjennom å benytte både kognitiv og normativ (Schmidt 2002) legitimering av gassrørledningen. Argumentene i dette kapitlet er primært hentet fra intervjuer av TG i Grenland og fra ECONs (2003) samfunnsøkonomiske kostnøytteanalyse av prosjektet.

6.1 Den kognitive legitimering av ”Gass til Grenland”.

Den kognitive legitimeringen (Schmidt 2002) i tilfellet GTG viser til hvordan argumentasjonen for rørledningen er basert i nødvendighetslogikk og rammer for vitenskapelig diskurs.

TG ønsker å fremstille rørledningen som et logisk forslag overfor Stortinget. Ut fra en forståelse av samfunnet som refleksivt (Beck 1992) kreves imidlertid legitimering i henhold til gjeldende rammer for økonomisk virksomhet og miljøvern. Med tanke på TGs mål om gjennomslag for statlig finansiering, framstår Finansdepartementets retningslinjer for statlig avkastning i St.meld. nr.29 (2000-2001) helt avgjørende for argumentasjonen dermed TG velger. På bakgrunn av dette er det sannsynlig at den økonomiske diskursen for statlig avkastning vil prege kognitive argumenter fra TGs side. Økonomisk diskurs om *klynger* som konkurransefortrinn i verdensøkonomien er en annen vitenskapelig diskurs som benyttes sammen med Finansdepartementets retningslinjer for å legitimere satsning på tross av dårlig lønnsomhet i en startfase. Den sosiale dimensjonen med sysselsettingseffekt som styrende argument trekkes fram som en indirekte kritikk av Finansdepartementets retningslinjer fordi også dette ifølge TG har en viktig samfunnsøkonomisk verdi. Økonomisk-rasjonelle argumenter preger også miljøsidene ved argumentasjonen. Dette gjelder særlig diskusjonen om overgangen fra andre fossile

energibærere til gass. ECON (2003) gir miljøkonsekvenser pengeverdi for å sammenligne disse med annen form for lønnsomhet.

Ifølge Schmidt (2002:219) er diskursens kognitive funksjon best legitimert gjennom å:

first show its relevance by accurately identifying the problems the polity needs or expects to be solved; *second*, the discourse' applicability, by showing how it will solve the problem it identifies; and *third*, the discourse' coherence, by making the concepts, norms, methods, and instruments of the discourse appear reasonably consistent and able to apply without major contradiction to a wide range of problems. *Finally*, the discourse must situate the policy programme in relation to other such programmes, by showing how it can solve problems its predecessor or rival could not while anticipating, and avoiding, future problems.

Disse "stadiene" strukturerer analysen av den kognitive dimensjonen av GTG som politikkdiskurs. Under hvert "stadium" vil jeg belyse undertemaene *økonomi, sysselsetting og miljø*.

6.1.1 Problemene som må løses.

En viktig del av den kognitive dimensjon er at problemfeltet må defineres (Schmidt 2002). Aktørene i Telemark Gassforum argumenterer for at regionen står overfor et stort problem. Den viktige prosessindustrien møter stadig tøffere konkurranse på pris og volum⁴⁰. Vardheim hevder at dagens leveranser av gass til Grenland på båt ikke er tilstrekkelige for at industrien skal kunne møte disse økte produktivetskravene. Videre hevder han at dette kan føre til industriens utfasing i regionen på lang sikt.

Argumentasjonen fra TG preges av fordristisk storskalatenkning med økte volumer som gunstig for produktivitet. Dette legger også Hudson (1997) vekt på som en fortsatt viktig strategi i dagens diversifiserte økonomi. Tydeligst er dette problemet formulert av den petrokjemiske industrien, her representert ved Borealis:

Den gangen det ble bygd for 25 år siden, så ble de jo bygd i den skalaen som var europeisk size den gangen. Etter en del år så har jo alle de andre vokst, mens det anlegget her så og si har stått rolig. Så i dag så er jo situasjonen den at de europeiske anleggene er dobbelt så store som det her [Borealis]. Og det er klart at konkurransen er sånn at det går på pris per kilo, og med det kostnadsnivået vi har i Norge, så er det klart at med forholdsvis små volumer, når du konkurrerer med utlendinger, så blir den konkurransen veldig skjev.⁴¹

⁴⁰ Intervju Roy Vardheim 25.11.2003

⁴¹ Intervju Jan Erik Gyllensten, 27.11. 2003.

I dag kommer våtgassen inn på skip, og dette gjør både at prisen blir høyere og at mengdene blir begrenset av de skipsleveransene som er mulige⁴². Direktør ved Borealis, Roy Vardheim, hevder at gassrøret er eneste overlevelsesmulighet for Borealis, og frykter snarlig nedleggelse hvis ikke noe skjer med råvareinndekningen⁴³. Også assisterende direktør Wold fra Hydro Porsgrunn Industripark ser petrokjemivirksomheten til Hydro Polymers og Borealis som spesielt sårbar for den globale omstillingsprosessen hvis det ikke legges til rette med mer råvareinndekning. Når det gjelder Yara Porsgrunns ammoniakkproduksjon, brukes i dag våtgass fra de samme båtene som leverer til petrokjemivirksomheten. Våtgass gjør imidlertid produksjonen dyrere enn alternativet tørrgass. I konkurranse med produksjon på kontinentet med tilgjengelige tørrgassrør, kommer Grenland derfor dårlig ut⁴⁴. Det argumenteres dermed med at Yara Porsgrunn på sikt mister konkurransedyktighet fordi de produserer med for dyre og lite forutsigbare råvarer. I dette ”gamet” gjelder kun å vinne:

Tanken fra industrien er jo at hvis ikke Grenland skal operere på ”world scale” kan vi glemme å konkurrere. Her er ikke sølv godt nok. Vi må ha en viss størrelse for at kostnadene skal bli møtt av inntjening. Vi må være konkurransedyktige.⁴⁵

På grunn av tøffere produktivitetskrav er også dette et problem i forhold til sysselsetting, noe som framsto som et viktig tema i samtaler med ansatte på Borealis⁴⁶. Så lenge bedriften ikke er sikret våtgass i de mengdene et gassrør garanterer, kan heller ikke produksjonen utvides. Vardheim bekrefter dette, og hevder at fabrikken kunne produsert mer plastråstoff med det samme antall ansatte. Slik kunne dermed produktiviteten økes, uten å måtte rasjonalisere arbeidskraften.

På miljøsidan er Grenland en av Norges mest utslippsintensive regioner⁴⁷ Våtgass, kull og olje brukes i dag til industriell virksomhet der tørrgass kunne ha blitt benyttet som en mer miljøvennlig erstatning (ECON 2003). Utslippene fra tungt fossilt brensel innebærer miljøkostnader i dag, og kan på sikt også gjøre Grenland mindre

⁴² Intervju Roy Vardheim, november 25.11.2003

⁴³ Intervju Roy Vardheim, november 25.11.2003

⁴⁴ Intervju Per Wold, 25.11.2003.

⁴⁵ Intervju Petter Ellefsen, 24.11.2003

⁴⁶ Uformelle samtaler i forbindelse med omvisning på Borealis med Tor Inge Nomme, 27.11.2003.

⁴⁷ www.miljostatus.dep.no nedlastet 25.10.2004

konkurransedyktige i forhold til strengere miljøreguleringer sett i forhold til de nye internasjonale rammene av Kyoto. Et annet problem som blir påpekt av Gyllensten⁴⁸, er at dagens usikre situasjon uten gassrør hindrer langsiktige miljøinvesteringer. Det argumenteres for at store miljøinvesteringer er risikable når den økonomiske sårbarheten er så høy som den er. Neste del tar opp hvordan TG argumenterer for at GTG kan løse problemene som her er skissert.

6.1.2 Hvordan løser gass problemet?

Løsningspotensialet ved rørledningen framstilles med stor sikkerhet og tyngde. Det argumenteres for at gass i rør vil gjøre regionen konkurransedyktig nettopp fordi så mange andre faktorer er på plass i det TG kaller *Grenland som prosessindustricluster*. Denne argumentasjonen er tydelig både under intervjuene og under Telemark Gassforums presentasjon på gasskonferansen i Bergen 2001⁴⁹. Stordriftsfordeler oppnås gjennom samlokaliseringen av prosessindustribedriftene i Grenland. Gjennom mer stabile råvareforbindelser kan disse fordelene forsterkes. En metafor som benyttes i denne forbindelsen er ”generatoren”:

Altså, her har vi et industricluster i Grenland. Får vi et industricluster kobla sammen med en [rørledning] infrastruktur så har du laget deg en generator for å få til ny aktivitet. Da snakker vi ikke bare samme aktiviteten, men det vil faktisk generere ny i tillegg⁵⁰

Gass framstilles altså som å være den siste biten i puslespillet som bekrefter Grenland som en tilnærmet optimal lokalisering for prosessindustri, og slik sett også biten som kan få Grenland ut av omstillingsproblemene i forhold til den globale konkurransen på pris og volum. Gassrørledningen vil legge forholdene til rette for at industribedriftene kan investere i økt produksjonskapasitet. Disse investeringene kan legitimeres med større og mer pålitelig råvareinndekning⁵¹. Sysselsettingen vil med dette stabiliseres i stedet for å stagnere. Produktiviteten økes ved volum heller enn ved rasjonalisering av

⁴⁸ Intervju Jan Erik Gyllensten, 25.11.2003

⁴⁹ Telemark Gassforum: Konferansenotat, Olje-og energikonferansen i Bergen 2001.

⁵⁰ Intervju Roy Vardheim, 25.11.2003

⁵¹ Intervju Roy Vardheim, 25.11.2003

arbeidskraften. Konkurransedyktigheten vil dermed heves⁵². GTG vil ifølge Vardheim også legge forholdene til rette for større økonomisk valgfrihet når det gjelder ekspanderinger og nyetableringer, noe som igjen kan skape flere arbeidsplasser i prosessindustrien. Ellefsen og Tveit i ViG⁵³ argumenterer for at prosessindustri er spesielt egnet for generering av også andre typer arbeidsplasser. De peker på ringvirkningene både i forhold til underleverandører og servicesektoren. Hvis prosessindustrien forsvinner, vil også andre arbeidsplasser være sårbare. Rørledningen er dermed en løsning som minsker sårbarheten for regionen som helhetlig arbeidsmarked. De kognitive argumentene for sysselsettingen henger dermed nøye sammen med de økonomiske argumentene.

Med en stabil råvareinndekning som rørledningen blir det ifølge Wold og Vardheim enklere å legitimere nyinvesteringer⁵⁴. Bedriftene ytrer også at dette har innvirkning på miljöatsningen. Innovasjonssenteret for gass og satsning på CO₂-håndtering er premisser som legger til rette for slike nyinvesteringer, men rørledningen framstår som den eneste garantien for langsiktighet. Uten rørledningen på plass, vil store teknologiske investeringer være vanskelige å legitimere overfor konsernledelsen i prosessindustrien. På grunn av større usikkerhet om fremtiden og eventuell utfasing av produksjonen, representerer store miljøinvesteringer en større risiko for sunk cost (jfr Clark & Wrigley 1994). Ved rørledningen vil det derimot være lettere å legitimere disse investeringene:

Hvis man gjør investeringer, så får man en nyere teknologi enn den som er i dag, og dermed reduserer man CO² og andre utslipp som ikke er ønskelige⁵⁵

Det tydeligste miljøargumentet i GTG er hvordan tørrgass vil kunne erstatte andre mer forurensende energikilder i industriproduksjonen, og således bedre miljøstatus for Grenland. ECON (2003) anslår miljøgevinsten på økonomisk grunnlag til å være 77,5 mill. NOK ved å erstatte våtgass med tørrgass på Herøya. Konvertering fra annet fossilt brensel andre steder vil i tillegg kunne gi en gevinst på 0- 33 mill NOK. Dette gjelder

⁵² Intervju Roy Vardheim, 25.11.2003

⁵³ Intervjuer 24.11.2003

⁵⁴ Intervjuer Roy Vardheim og Per Wold 25.11.2003

⁵⁵ Intervju Jan Erik Gyllensten, 27.11.2003

primært for Hydro Porsgrunn og Norcem. Sistnevnte fabrikk slapp i 2003 ut 967 000 tonn CO₂⁵⁶, noe som omtrent tilsvarer det mye omdiskuterte gasskraftverket på Kårstø.⁵⁷ ECON (2003) hevder at miljøgevinsten særlig vil være avhengig av omfanget av konvertering fra eksisterende brukere av kull og fyringsolje. Med gass elimineres SO₂-utslippene. Gass hevdes også å ha lavere energitap og at særlig partikkelutslipp og Nox-utslipp vil bli kraftig redusert (Telemark Gassforum 2000, ECON 2003). CO₂-utslippet vil også reduseres, selv om dette ikke er i like stor grad som de andre forurensningskomponentene. I intervjuene trekkes også muligheten for bruk av gass til husholdninger og oppvarming av store bygg som Telemark Fylkessykehus som erstatning for fyringsolje fram⁵⁸. Under kommer jeg inn på hvordan GTG blir gjort koherent med vitenskapelige diskursive mulighetsstrukturer.

6.1.3 GTG i sammenheng med vitenskapelig diskurs

Problemløsningspotensialet som GTG representerer, gjøres koherent gjennom vitenskapelig diskurs. Stordriftsfordeler ved samlokalisering framhevet i *klyngeteori* framstår som det mest brukte mulighetsvinduet. Her legitimeres røret med vekt på synergieffektene og kostnadsbesparelsene industrien oppnår i spesialiserte industriområder. Jeg forstår TGs argumentasjon som tettest opptil Paul Krugmans (2000) bruk av klyngebegrepet. Krugmans hovedpoeng er å vise de rasjonelle mekanismene som leder til foretaksstrategisk samlokalisering, eller agglomerasjon. Foretakene vil ved samlokalisering oppnå stordriftsfordeler ved lavere transportkostnader, delte innsatsfaktorer, bedre tilgang til et velkvalifisert arbeidsmarked og kapital, og ikke minst en bedre maktposisjon i markedet. Jeg kommer imidlertid tilbake til hvordan også Porters (1990) forståelse av klynge som et nasjonalt fortrinn kan benyttes i skalasjongleringen jeg påpeker i 6.2. Samfunnsøkonomiske retningslinjer fra Finansdepartementet viser seg imidlertid som den mest nødvendige diskursive strukturen for å styrke TGs innflytelsesrom. Dette er både fordi Finansdepartementet krever gjennomgang av alle statlige prosjekter, og fordi TG ønsker å framstå profesjonelt. Gjennom å benytte seg av

⁵⁶ hentet fra bedriftsspesifikk miljøinformasjon på www.sft.no/bmi nedlastet 24.10.2004

⁵⁷ Dette er beregnet til 1,1 millioner tonn CO₂. Hentet fra Aftenposten 23.09.2004. Av Ole Nygaard. *Klart flertall for gasskraft* <http://www.aftenposten.no/nyheter/okonomi/article876257.ece> nedlastet 24.09.2004

⁵⁸ Intervju Jan Erik Gyllensten, 27.11.2003

disse retningslinjene, kan de også bli diskutert og forsøkt øvet innflytelse over. Dette blir også gjort i ECONs (2003) rapport.

Intervjuene jeg foretok i Grenland sent i november 2003 blir som jeg har nevnt preget av økonomiske argumenter støttet av rapporten fra ECON Analyse (2003) om GTGs samfunnsøkonomiske lønnsomhet, en rapport ECON har laget på oppdrag fra ViG. ECONs rapport konkluderer med at det er grunnlag for rørinvesteringen ut i fra samfunnsøkonomisk lønnsomhet, men ikke fra et rent bedriftsøkonomisk synspunkt uten statlig deltakelse. Begrepet samfunnsøkonomisk lønnsomhet tar utgangspunkt i Finansdepartementets såkalte kalkulasjonspris. Kalkulasjonsprisen skal reflektere alternativverdien av de ressursene som skal brukes (ECON 2003). Prosjektet må med andre ord legitimeres ved at gjennomføringen av det gir en høyere verdi enn alternativene. *Diskonteringsrenta* skal reflektere kostnadene ved å binde opp kapital i langsiktige anvendelser. Dette innebærer en risiko for at statens penger ikke skal gi en avkastning som tilsvarende en alternativ investering. Diskonteringsrenta er derfor todelt. Den risikofrie diskonteringsrenta er lik realrente før skatt. Finansdepartementet setter denne til 3,5 % per år i 2000. Risikotillegget beregnes ut i fra hvilke anbefalinger Finansdepartementet setter til offentlige prosjekter. Et prosjekt som GTG beregnes som ”prosjekter med om lag samme risiko som et gjennomsnittlig prosjekt finansiert i aksjemarkedet” (ECON 2003:10). Denne settes til 4,5 %, noe som er det høyeste risikotillegget. En rørledning innebærer høye faste og lave variable inntekter, og derfor bør avkastningen være god allerede fra begynnelsen av. Det er også en fare for ”sunk cost” (Clark & Wrigley 1997). Hvis virksomhetene som i utgangspunktet er gasskunder av ukjente årsaker må legge ned produksjonen, forsvinner også markedet. Dermed sitter staten igjen med en kostnad de ikke kan få reversert.

Sammen med den risikofrie diskonteringsrenta, får GTG en total rente på 8 %. ECON (2003) legger dette til grunn for sin nytte-kostnadsanalyse, men framhever også at slike langsiktige investeringer også kan ha en lavere rente. Man tar med en rente på 8 % ikke hensyn til framtidige fordeler røret kan ha i forhold til utvidet kapasitet, miljøreguleringer eller lignende. Såkalte ringvirkninger med generering av arbeidsplasser i relaterte virksomheter er heller ikke vanlig i nytte-kostnadsanalyser (ECON 2003). ECON viser her til at Kostnadsberegningutvalget stiller strenge krav til det empiriske

grunnlaget for ringvirkninger, men denne faktoren ligger ifølge TG⁵⁹ som en implisitt konsekvens av rørinvesteringen. På tross av at ECON tar hensyn til en streng diskonteringsrente på 8 % og bare 20 års levetid, finner de likevel GTG lønnsomt hvis produksjonskapasiteten ved eksisterende brukere øker og øvrig industri konverterer fra kull eller fyringsolje. Dette ligger som jeg har vist i 6.1.2 som en forutsetning i argumentasjonen både fra Yara Porsgrunn og Borealis⁶⁰. ECON konkluderer med en iberegnet miljøgevinst at kombirøret får en negativ nåverdi på minus 360 millioner kroner (gitt at investeringskostnadene går ned med 10 %) ved eksisterende bruk. Hvis industribedrifter som Norcem og Eramet konverterer fra kull-og fyringsolje til naturgass, beregner ECON (2003) en total samfunnsøkonomisk gevinst på 115 millioner NOK. Når ECON i tillegg legger til en framtidig økning i produksjonskapasitet i eksisterende industri, bioproteinfabrikk, gasskraftverk, økt levetid på røret og økt øvrig bruk, blir gevinsten betydelig større. ECON opererer med flere tall, men anslår rundt 6 milliarder NOK for hele prosjektet over den nevnte 20-årsperioden. .

Det ligger både en implisitt og eksplisitt kritikk av diskonteringsrentas kortsiktighet i ECONs (2003) rapport. Et gassrør har en levetid på ca. 80 år⁶¹, noe som er betydelig lengre enn de 20 årene lønnsomheten er beregnet ut i fra. For det andre blir som nevnt ikke ringvirkningene regnet med. Diskonteringsrenta trenger ifølge ECON bare å være på 5 % for at lønnsomheten ved prosjektet vil øke betraktelig. Kravet til oljefondet er for eksempel bare på 3,5 %, noe som tilsvarer den risikofrie delen av diskonteringsrenta. TG⁶² hevder at det er et behov for å debattere disse økonomiske modellene, og uttrykker at pengene like gjerne kan brukes på verdiskapende industriprosjekter som på bok.

ECON innrømmer imidlertid også at gassbruken bør økes for å bedre lønnsomheten ved prosjektet. ECON skisserer flere forslag. For det første har en *bioproteinfabrikk* blitt foreslått. Med tørrgass som råstoff er det mulig å produsere bioproteiner som fiskefor til oppdrettsnæringen. For det andre kan et *gasskraftverk* øke sluttbruken betraktelig, og med lokalisering for eksempel på Herøya, kan også spillvarme

⁵⁹ Bedriftene representert ved Per Wold, Yara Porsgrunn og Roy Vardheim, Boralis, Intervjuer 25.11.2003

⁶⁰ Intervju Roy Vardheim, 25.11.2003.

⁶¹ Intervju Per Wold, 25.11.2003

⁶² Intervju Jan Erik Gyllensten, 27.11.2003

fra et slikt kraftverk utnyttes (ECON 2003). TG har ikke gasskraft som et dominerende argument under intervjuene jeg foretok høsten 2003, men argumenterer likevel for at det kan være rasjonelt å satse på et gasskraftverk med tanke på at effektiviteten i Grenland vil være høyere enn andre steder i landet⁶³. Spillvarme vil kunne utnyttes av industrien på Herøya. Energitalet ved transport av elektrisitet vil også være mindre ved å lokalisere et kraftverk nærmere hovedmarkedet på østlandet⁶⁴. I tillegg argumenterer TG for at gassinnavasjonssenteret som har blitt besluttet lokalisert til Grenland, vil kunne bidra til økt kunnskap om CO₂-håndtering⁶⁵. Gasskraftargumentasjon er likevel en liten del av GTG som kognitiv politikkdiskurs i slutten av 2003. Men som jeg skal komme tilbake til i neste analysedel, har denne argumentasjonen blitt viktigere under året som har gått siden jeg foretok mine intervjuer.

En annen forutsetning for argumentasjonen TG fører, er at brukerne i Grenland skal betale like mye for rørgass som gjeldende tariffen for sine konkurrenter i Europa.⁶⁶ Juridisk diskurs som gjøres eksplisitt i EØS-avtalens artikkel 61⁶⁷ forbyr i utgangspunktet direkte statlig støtte som kan virke konkurransevridende. TG mener imidlertid at hvis gassinfrastruktur i utgangspunktet gjøres tilgjengelig for alle til lik pris, kan denne problematikken unngås. Gassinfrastruktur bør ifølge TG defineres på linje med annen statlig infrastruktur, og bør dermed ikke rammes av EØS-avtalen. Som jeg skal komme tilbake til i kapittel 7, er dette imidlertid diskutabelt, og juridisk sedvane i EU-domstolen bekrefter også at dette er diskutabelt (Falch et al. 2004).

Rørledningen som alternativ for gassfrakt blir som jeg i neste del viser, framhevet som bedre enn båtfrakt.

6.1.4 Gass i rørledning bedre enn eksisterende alternativer

Schmidt (2002) mener at den kognitive dimensjonen av politikkdiskurs også bør vise hvorfor politikkprogrammet er bedre enn alternativene som foreligger. I forhold til GTG finnes to hovedalternativer. For det første behøver man ikke satse på noen ekstraordinære

⁶⁴ Intervju Petter Ellefsen, 24.11.2003.

⁶⁵ Intervju Per Wold, 25.11.2003

⁶⁶ Telemark Gassforum. Presentasjon på olje-og gasskonferansen i Bergen 2001

⁶⁷ EØS-avtalens artikkel 61(1).

http://secretariat.efta.int/Web/EuropeanEconomicArea/EEAAgreement/EEAAgreement/#_Toc21163266
nedlastet 28.10.2004

endringer i det hele tatt, men fortsette med *business as usual*. I dette tilfellet har TG allerede identifisert problemene som er forbundet med dette i 6.1.1. Industrien står i fare for å bli faset ut.

Et annet alternativ, er å la spesialbygde LNG-skip eller CNG-biler frakte tørrgass til Grenland, og videreføre leveransene av våtgass på båt til petrokjemisk industri. Dette framstår som en mer fleksibel ordning som blant annet Knutsen OAS i Haugesund har lansert som en god løsning på Grenlands gassbehov⁶⁸. Investeringen vil da først og fremst bli gjort av rederiene som igjen vil få inntekter på grunnlag av gassleveranser ikke bare til Grenland, men også til resten av landet og deler av Europa. Båtløsningen blir imidlertid tilbakevist av TG i mine intervjuer, først og fremst av miljøhensyn. Rørledningsløsningen argumenteres for av TG som mer miljøvennlig enn båttransporten som går inn Frierfjorden⁶⁹. For det første innebærer dette mindre transportutslipp. For det andre reduserer dette faren for eksplosjoner langs telemarkskysten og mindre sjenanse for befolkningen langs Frierfjorden.

CO₂-regnskapet trekkes fram som et vesentlig miljøargument. Fokuset i miljødebatten rundt gassbruk i Norge har ifølge Gyllensten⁷⁰ vært på punktutslipp fra industrien og gasskraftverk. Transportutslipp fra både båt og ikke minst bil er imidlertid et vel så stort problem. Å øke båttransporten av gass til Grenland vil ifølge Gyllensten øke transportutslippet i forhold til rørtransport med minimale utslipp.

Innbyggere langs innfartsåren har reagert på utsagn om at det vil bli økt skipstrafikk i området, og frykter særlig eksplosjoner fra gassfrakt⁷¹. TG legger også vekt på sikkerhet og sjenanse inn fjorden. De mener trafikken er høy nok som den er i øyeblikket.

De kognitive aspektene ved GTG som politikdiskurs peker på den logiske nødvendigheten for gassrøret satt i sammenheng med rammer for økonomi, sysselsetting og miljø. Det mest dominerende kognitive legitimeringen av rørledningen er at den kan fungere som en motvekt til den globale konkurransen og mangelfulle infrastrukturen som

Comment [B1]: Skrive noe om volum

⁶⁸ NRK Telemark 26.03.2003. *Skip bedre enn rør*. Av Hans Christian Eide, Per Solli og Anne Cathrine Syversen. www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_telemark/2640266.html

⁶⁹ Intervju Jan Erik Gyllensten, 27.11.2003

⁷⁰ Intervju Jan Erik Gyllensten, 27.11.2003

⁷¹ NRK Telemark 19.12.2003. *Mer gass forbi Brevik*. Av Stig Bolme. www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_telemark/3371083 nedlastet 29.04.2004

truer med å underminere industriregionens videre eksistens. Det er Grenland som avhengighetsrom som trues når prosessindustrien framstilles som bærende element for territoriet (Cox 1998). Jeg har gjennom dette delkapitlet vist at aktørene i TG forsøker å sikre avhengighetsrom gjennom å bruke dominerende diskurser for økonomisk aktivitet og forholdet mellom industri og miljø for å legitimere røret. Særlig føyer argumentasjonen seg etter ECONs (2003) utregninger gjort på grunnlag av eksisterende rammer for statlig avkastning. Disse rammene blir gjennom dette også kritisert. TG argumenterer også på grunnlag av klyngediskurs og CO₂-regnskapsmodeller som rammer for å vise at røret er en rasjonell løsning for Grenland og den norske stat. Dette utgjør TGs *kognitive* innflytelsesrom. Under vises en skjematisk framstilling.

Tabell 8. Den kognitive legitimering av rørledningen

	Problem	Problemløsning	Viktige rammer	Bedre enn alternativet
Argument	Dårlig konkurranseevne	Gassrør	Klyngeteori, lønnsomhetskalkyler, økologisk modernisering	Rør er stabilt, miljøvennlig, sikkert og mer prisgunstig enn båt.
Metaforer	”globaliseringsspøkelset”.	”siste bit i puslespillet”, ”generator”	”Synergi”, ”langsiktighet”, ”en miljøinvestering”.	”båt er usunt”

Denne tabellen viser hvordan den kognitive legitimering av politikdiskursen GTG viser nødvendighetslogikken bak argumentene (Schmidt 2002). En slik legitimering viser også at rørledningen er et riktig for Grenland. Schmidt legger imidlertid vekt på at argumentasjon bør ligge på et mer hegemonisk skalnivå. Schmidt mener dette nivået er det nasjonalstatlige. Ved hjelp av skalasjonglering kan som jeg her skal vise formålstjenelige tiltak for Grenland fremstå som verdirasjonelle (Weber 1983) for Norge.

6.2 Den normative legitimeringen av GTG

Jeg vil med dette analysekapitlet belyses TGs normative argumenter for at rørledningen bør statsfinansieres. Dette uttrykker Grenlands diskursive innflytelsesrom (Jones 1998) på det nasjonalpolitiske planet.

Schmidt (2002) hevder at den normative legitimeringen av et politikkprogram er en vel så sentral del av politikkdiskurs som den kognitive. Hun mener det er nødvendig å appellere til nasjonale verdier for å få gjennomslag for argumentasjon som søker innflytelse på det nasjonalstatlige skalanivået. I dette tilfellet er det også staten som sitter med pengene som skal deles ut. Et viktig skille er mellom GTG som konkurransestrategi og GTG som politikk. Når den kognitive dimensjonen av GTG søker å legitimere GTG gjennom økonomiske termer, er den normative legitimeringen et spørsmål om å ta et verdistandpunkt til saken. Hva er det som oppfattes som viktig heller enn riktig? Cox (1998) og Jones (1998) mener skalasjonglering her kommer til nytte. Argumentasjonen trekkes opp på et nasjonalt nivå for å angi betimeligheten for en nasjonal giv. Et utvidet og konstruert avhengighetsrom gjør ifølge Cox (1998) muligheten for gjennomslag større, og relevansen av prosjektet forholder seg da ikke bare til Grenland. GTG er et politikkprogram som primært skal sikre regionens industri og interesser i forhold til et globalt marked, men gjennom politikkdiskursens normative legitimering konstrueres GTG til et spørsmål om nasjonal økonomisk utvikling. Grenland konstrueres her til en region som tjener landets interesser. Rørledningen vil ikke bare gjøre Grenlandsindustrien konkurransedyktig, løsningene miljøvennlige og arbeidsplassene sikrere, men det vil bære Norge som en miljøvennlig gass-og industrinasjon fremover.

Et medlem av TG er eksplisitt når det gjelder behovet for en slik type legitimering. Det er viktig å tone ned at GTG representerer en distriktprioritering fra statens side. Det representerer like mye en *nasjonal* mulighet:

Det som har vært litt trusselbildet når vi har diskutert den saken i TG, det er at man tradisjonelt inne på løvebakken kanskje har sett sånne opponenter rundt om i terrenget til å tenke bare for sin syke mor. Det har vært en trussel, det har vi sett av mediebildet også, at vi jobber med GTG for Grenlands skyld. Det har vært viktig for oss å tone at her snakker vi om en nasjonal utfordring altså.⁷²

⁷² Intervju Ivar Moen, 01.12.2003

Jeg har valgt ut fire tematiske underpunkter som jeg mener illustrerer denne skalasjongleringen. For det første argumenteres Grenlands lokaliseringsfordeler som en nasjonal konkurransefaktor. For det andre argumenteres Grenlands prosessindustri som et gunstig nasjonalt satsningsområde. Gass argumenteres deretter som en nasjonal miljømulighet som kan lette overgangen til ”hydrogensamfunnet”. Avslutningsvis viser jeg hvordan GTG som politikdiskurs posisjonerer seg i motsetning til en neoliberal økonomisk diskurs ved å trekke på sosialdemokratisk ideologi.

6.2.1 Grenland som Norges eksporthavn

Jeg har allerede vært inne på hvordan TG benytter klyngeteoretisk tankegodt for å legitimere Grenland som konkurransedyktig region i det globale markedet. Dette preger også skalasjonglering til et nasjonalt nivå. For å vise diskursive ressurser i forhold til dette, vil jeg trekke fram ”fornorskingen” av Michael Porters teorier om klynger som nasjonalt fortrinn (Porter 1990). Torgeir Reve skriver i NOU 2000: 21 at næringspolitiske endringer er vanskelig i Norge på grunn av fraværet av en nasjonal økonomisk krise. Oljeinntektene kamuflerer det norske verdiskapingsproblemet. Porter (1999) anslår Norges framtidige vekst som lav fordi grunnrenteinntektene fra olje-og gassvirksomheten tilslører problemene i den konkurranseutsatte industrien. Disse standpunktene er viktig skyts for TG når de etterlyser en mer aktiv norsk industripolitikk som kan promotere Norge som konkurransenasjon. En konkurransedyktig nasjon har ifølge Porter en aktiv stat som legger til rette for kjernevirksomheter som dermed klarer seg i den globaliserte økonomien tross høye kostnader. Porter legger også vekt på spesialiserte klynger med en distinkt territoriell dimensjon. TG hevder Grenland er et eksempel på en spesialisert klynge⁷³. Porters teori har også en distinkt normativ dimensjon som det er lett å benytte seg av. Grenlands klyngeegenskaper fremmer Norges konkurranseevne, og derfor bør staten satse på dette området.

Grenland blir av TG framstilt som Norges viktigste eksporthavn. Det poengteres i presentasjoner at selv om Grenland kun har 2 % av landets befolkning, står regionen for 6 % av eksportinntektene⁷⁴. Grenland er sentral for Norges velferds- og verdiskaping og

⁷³ Vekst i Grenland: IG, brosjyre publisert i 2001

⁷⁴ Telemark Gassforum: Konferansenotat, Olje-og energikonferansen i Bergen 2001.

dermed blir Grenland konstruert til å være et avhengighetsrom for eksportindustrien generelt i Norge. Rørledningen til Grenlandsområdet hevdes å kunne sikre dette avhengighetsrom, og dermed også Norges økonomiske interesser og muligheter knyttet til bruk av gass. Det uttrykkes som ”[...]et tilbud til landet ved å utnytte den infrastrukturen og den kompetansen som landet har investert i her [...]”⁷⁵

GTG legges fram som en tids- og stedsavhengig industriell mulighet som er nødvendig for å tenke framover til et Norge uten oljen. *Tradisjon og nytenkning* blir her slått sammen for å representere regionens særegne posisjon:

Hvis man ønsker å bruke det lange løpet [...] det er her man starta ikke sant. Hydro: Notodden, Rjukan, Grenland. Verdiskapning som har vært blant de største i Norge i mange år, som har gitt grunnlaget for senere investeringer i Nordsjøen. Som har ført til den soveputa vi har fått der da. Når det gjelder å tenke nytt og få til en utvikling.⁷⁶

En av de største mulighetene hevdes i intervjuer å være høyt teknologiske miljøløsninger. Dette legitimeres både med å trekke fram Grenlands historiske miljøbelastninger, og den innsatsen regionens industri har lagt ned for å rette opp dette⁷⁷. Denne innsatsen bør belønnes og bygges videre på. TG mener at et gledelig og viktig premiss for utviklingen av miljøvennlige løsninger er innovasjonssenteret for miljøvennlige gassanvendelser, som etter planen skal ha oppstart i 2005. Senteret har allerede fått innvilget 100 millioner NOK på statsbudsjettet⁷⁸.

6.2.2 Prosessindustrien som framtida for Norsk økonomi

Norge bør ifølge TG satse på den ”verdiskapende” og ”synergiskapende” prosessindustrien som Grenland er en naturlig lokalisering for⁷⁹. Industrien omtales som Norges framtid og satsningsområde for å få bukt med globaliseringsspøkelset som de skisserer i sin *kognitive legitimering* og som truer både Grenland og Norge som avhengighetsrom. Satsning på gassbasert industri trekkes fram som en stor mulighet sett i lys av store gassressurser og framtidig forskning på området, og TG etterlyser en statlig

⁷⁵ Intervju Per Wold, 25.11.2003

⁷⁶ Intervju Ivar Moen, 01.12. 2003

⁷⁷ Intervju Ståle Tveit, 24.11. 2003

⁷⁸ Telemarksavisa 07.10.04. Av Inger Lise Kvås: *Gassfolket jubler*.

<http://www.ta.no/statsbudsjettet/article1279227.ece> nedlastet 08.10.04

⁷⁹ Intervju Per Wold, 25.11.2003

industripolitikk som tar tak i denne muligheten. GTG framstår her som et formålstjenlig statlig engasjement.

TG relaterer diskusjonen om norsk industripolitikk til Grenlands styrker slik at regionen framstår som en rollemodell både i forhold til type industri, bruk av norsk råstoff og satsningen på riktig kompetanse. Det er betimelig at staten har Grenland som satsningsregion både i henhold til Stortingsmelding nr. 9 (2002-2003) om økt bruk av gass i Norge, og i forhold til den ”naturlige” arbeidsdeling i Norge:

Vi må sette oss ned og tenke over de tingene vi bør drive med i landet. Hva vi har naturlig forutsetning for å drive med. Og da kommer jeg stadig tilbake til at den type industri som vi driver med er egentlig noe det lureste vi kan holde på med. Vi skulle kunne ha god tilgang på råstoff, mange kompetente norske borgere, vi driver med det og er etablerte.⁸⁰

Historiske paralleller trekkes inn for å vise hvordan tidligere stortingsflertall besluttet satsning på prosessindustri. 13.juni 1974 fattet Stortinget vedtak om et petrokjemisk anlegg skulle lokaliseres til Bamble kommune med våtgass fra Nordsjøen som råstoff (Arneson 1998). Prosessen som ledet fram til vedtaket ble preget av harde debatter (Berrefjord 1982). Både økonomisk og ikke minst miljømessig var det stor uenighet mellom partene. (Arneson 1998, Berrefjord 1982). Sosialistisk venstreparti mente behandlingsprosedyren i saken undergravde folkeflertallets syn. Telemark Natur og Miljøvernforening uttrykte sterk misnøye med økt forurensning. Politikere og akademikere på høyresiden var mot en så sterk statlig innblanding og beskyldte regjeringen for å drive subsidiepolitikk uten økonomisk dekning. Regjeringen (AP) og kapitalinteressene (Hydro, Statoil og Saga) fikk imidlertid etter hvert støtte fra Bamble kommune for utbyggingsplanene, og etter en lang politisk drakamp i juni 1974 ble det vedtatt utbygging. Arneson (1998) viser til at daværende ordfører Kjell Bohlin mener at Bamble tok et svært riktig valg da vedtaket ble gjort i kommunestyret i 1973. Den økte miljøbelastningen måtte ifølge Bohlin bli sett i sammenheng med hevet velferd og sysselsetting.

⁸⁰ Intervju Roy Vardheim, 25.11.2003

Tidligere fylkesordfører Kjær mener at GTG kan sees på som en naturlig oppfølging av statens satsning den gangen. Han hevder også at staten vil tape mye av den opprinnelige investeringen her hvis GTG ikke realiseres.:

Det var jo den gang uttrykk [rafnessaken] for en aktiv industrisatsning fra stortingsmiljøene. Debatten gikk ikke på om man skulle bruke gass fra norsk sokkel til å få en industriutvikling, det gikk på – hvor plasserer vi det? [...] Jeg synes jo næringspolitikken og industripolitikken i Norge er rimelig passiv for tida. Det er klart at hadde den vært så passiv på 70-tallet så hadde aldri petrokjemien vært der. Men om de anleggene da skal bli en bitteliten parantes i industrihistorien fordi man nå er passiv på Stortinget, så synes jeg jo det vil være utrolig synd, og det føler jeg vel er holdningen i Grenlandsområdet sånn totalt sett for å si det enkelt.⁸¹

Direktøren for en av de bedriftene som oppsto på grunn av vedtaket, Roy Vardheim i Borealis, trekker også politiske paralleller til dagens debatt.⁸² Han mener det var et klart skille mellom høyre- og venstresiden i norsk politikk i Rafnes-saken, og at det er et tilsvarende skille mellom AP og Høyre i debatten rundt rørledningen. Vardheim innrømmer også at 1970-tallet var preget av større statlige inngrep, og at det slik sett er vanskeligere å argumentere for dette i dagens politiske landskap.

Parallellen til Rafnessaken eksemplifiserer TGs kritikk av dagens norske industripolitikk. TG uttrykker misnøye med Norge som ”råvareeksportør” og mener satsningen truer verdiskaping og sysselsetting her i landet:

Det har noe med norsk mentalitet å gjøre [...] hva vi har laga oss til i løpet av noen hundre år. Vi er råstoffselgere i dette landet, i motsetning til svenskene som jo absolutt ikke er det [...] Vi selger hele steiner fra Larvik som italienerne filer på nede i Nord-Italia og så kjøper vi det tilbake som fasadestein og det samme er det med olje og gass.⁸³

Wold fra Herøya Industripark argumenterer for at Norge heller bør satse mer på den verdiskapende industrien som landet allerede har kompetanse i. Dette omfatter ifølge Wold energi- og petroleumsvirksomhet, og naturlig nok også den type prosessindustri Grenland står for. Forskning og utvikling (FoU) er nok en kjepphest fra TGs side, og både Hydro Porsgrunn og Borealis mener deres forskningsavdelinger er eksempler til

⁸¹ Intervju Andreas Kjær, 27.11.2003

⁸² Intervju Roy Vardheim, 25.11.2003

⁸³ Intervju Per Wold, 25.11.2003

etterfølgelse. Norge må bli mer europeiske i denne type satsning, og forskning innen prosessindustri er det typiske satsningsområdet for tung FoU:

Vi har generelt et behov for å skape grunnlag for den stadig mer akademiske arbeidskraften vi produserer får fornuftige ting å drive med i vårt land [...] Norge har vært kjent for å kunne produsere og distribuere energi. Altså, det finnes neppe det store vannkraftprosjektet i verden hvor det ikke har vært noen nordmenn med. Nå har jo vi tømt ut våre egne nasjonale vannkraftkilder.⁸⁴

Et sentralt poeng i denne forbindelsen er at verken Statoil eller Hydro har med sine inntjeningskrav vilje til å investere tungt på infrastruktur til innenlands bruk av gass⁸⁵. Andre alternativer gir ifølge Reiten bedre avkastning, og det er heller ikke Hydros ansvar å bygge ut infrastruktur. TG viser forståelse for slike hensyn. Staten bør på sin side ha stor vilje til dette siden potensialet for verdiskapning ved denne satsningen er betydelig⁸⁶. Selv om private selskaper ikke kan planlegge ut i fra hva som er de beste samfunnsøkonomiske løsningene, bør politikere kunne det. Prosessindustri argumenteres som mer verdiskapende enn annen type virksomhet og nettopp derfor bør staten investere i røret⁸⁷.

6.2.3 GTG som et nasjonalt miljøprosjekt

I tillegg til den kognitive legitimering av GTG på basis av miljøhensyn, argumenterer også TG normativt for at GTG kan gjøre veien til hydrogensamfunnet kortere. Dette argumenteres som en viktig og unik mulighet for Norges miljøframtid. NOU 2004:11 om Hydrogen som energibærer diskuterer blant annet naturgass som utgangspunkt for Hydrogenframstilling. Dette er en av de mest aktuelle måtene man kan utnytte naturgass på. Utfordringen blir imidlertid å fange opp CO₂ som slippes ut når hydrogenet frigjøres.

TG trekker fram gassinnovasjonssenteret og en framtidig mulighet for CO₂-håndtering som en viktig utvikling for å framstille hydrogen miljøvennlig⁸⁸. Etableringen av et senter for forskning på miljøvennlige anvendelser av gass er allerede bestemt lokalisert til Grenland. Et hovedmål for gassinnovasjonssenteret er å forske på løsninger

⁸⁴ Intervju Per Wold, 25.11.2003

⁸⁵ Intervju Eivind Reiten 26.05.2004

⁸⁶ Intervju Per Wold 25.11.2003

⁸⁷ Intervju Ivar Moen, 01.12.2003

⁸⁸ Intervju Per Wold 25.11.2003

som kan realisere en lønnsom CO2-håndtering. Som NOU 2004:11 er inne på, er ikke de beste løsningene på plass med en gang, og derfor argumenterer TG for at utviklingen av gassamfunnet er nødvendig for å muliggjøre overgangen til Hydrogensamfunnet.

Rørledningen *bør* gjøre overgangen kortere fordi løsningen anses som en bedre garantist for langsiktig og målrettet satsning på miljøvennlige gassanvendelser:

Skulle vi ikke tatt en nasjonal dugnad for å transformere den kompetansen vi brukte på vannkraften til den nye kilden naturgass for så å bygge bro mot hydrogensamfunnet. Altså ta vare på energikompetansen. Image globalt på at vi kan energi, ved å gjøre noen skikkelige løft rundt FoU, deriblant gass [...] Man ser jo gassamfunnet som overgangen til hydrogensamfunnet. Veien mot hydrogensamfunnet blir kanskje lengre [uten] råstoffledningen til døra.⁸⁹

Rørledningen er et premiss for langsiktighet og strategisk satsning for å nå dette målet. Langsiktighet er også et av de viktigste stikkordene i kritikken av markedsliberalistiske imperativ i Norges økonomiske politikk.

6.2.4 Norges økonomiske politikk.

Den keynesianske industrimodernismen (Slagstad 2001)⁹⁰ brukes av TG som en diskursiv mulighetsstruktur i opposisjon til den markedsliberalistiske diskurs som gjennomsyrrer økonomisk tenkning i verden i dag. Peck (2001) skisserer den markedsliberalistiske diskurs slik:

[...]purge the system of obstacles to the functioning of "free markets"; restrain public expenditure and any form of collective initiative; celebrate the virtues of individualism, competitiveness, and economic self-sufficiency; abolish or weaken social transfer programs while actively fostering the "inclusion" of the poor and marginalized into the labour market, on the market's terms (Peck 2001: 445).

⁸⁹ Intervju Per Wold, 25.11.2003

⁹⁰ Rune Slagstads *De Nasjonale Strateger* (2001) viser formingen av den norske sosialdemokratiske modell, i stor grad formet av ideologen Ole Colbjørnsen (DNA). Ut i fra DNAs arbeidsprogram og "En norsk treårsplan" (Slagstad 2001: 224-225) fra 1933 deler Slagstad Colbjørnsens ideologi i tre: For det første tar *den radikale industrialisme* utgangspunkt i at Norge ikke er utviklet som industriland. For det andre er *den planøkonomiske reformisme* en ideologi som avviser markedets egen kraft på det industrielle felt. Staten må gradvis utvide sin dominans fra et blandingsøkonomisk utgangspunkt. For det tredje var det endelige målet en *sosialistisk planøkonomi* etter en prosess med planøkonomisk reformisme. Særlig det andre aspektet har blitt ført videre, og er en viktig del av APs ideologiske plattform. Jeg velger å samle meg om begrepet "keynesiansk industrimodernisme" for også å vise Colbjørnsens inspirasjon i J.M Keynes teorier om statlig deltakelse i økonomien.

Norges tilslutning til EØS-avtalen kan hevdes å være en institusjonalisering av disse idealene, der direkte statlige subsidier til industri strider mot EUs konkurransedirektiv⁹¹. Dagens Høyre-sentrum regjering tenderer også mot disse idealene. GTG er et prosjekt som innebærer sterk statlig intervensjon, og skepsis fra liberale partier er dermed også forståelig. Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet har imidlertid holdt en ganske annen og veldig klar linje i den politiske saken GTG⁹². De er for statlig satsning i industrien, og anses av TG som viktige allierte⁹³. Markedsliberalistiske imperativer oppfattes imidlertid som truende i forhold til GTG fordi de institusjonaliseres i globale og regionale institusjonaliserte rammeverk. NHO-direkøren i Telemark frykter at debatten rundt *hvorfor* vi fører en gitt politikk kan forsvinne⁹⁴. Dette kan oppfattes som en frykt for at demokratiet trues av dominerende store politikkdiskurser. Hvis den markedsliberalistiske politikkdiskurs oppfattes som sannheten, faller også mye av den politiske debatten rundt GTG. Nettopp derfor er det strategisk av TG å bruke politiske argumenter som er innenfor de diskursive mulighetsstrukturene som TG har interesse av. TG skalasjonglerer GTG som et normativt og verdirasjonelt spørsmål for Norge. Båtløsningen som framstår som en alternativ løsning for GTG (jfr 6.1), argumenteres som upassende i forhold til en langsiktig nasjonal satsning på industriell bruk av gass. For TG representerer denne løsningen en representasjon av kortsiktige markedsliberale idealer.

Det er noe mentalt her også altså, med at det er noe som går på det langsiktige her. Det er noen som mener at vi må teste med båt, så ser vi om det blir noe, og hvis det ikke blir noe så har vi sluppet å legge ledningen. Det er en ny type tenkning som rir samfunnet. I motsetning til de Odd Børretzen synger om, som bygde samfunnet i det lange løpet.⁹⁵

Målet for TG er at staten skal legge til rette for mer stabile rammevilkår, og båtløsningen oppfattes ikke som en slik tilrettelegging. Private initiativ oppleves ikke som godt nok for å legge til rette for aktivitet i Grenland. LO-sekretæren i Telemark hevder at statlig kapital må inn i små og sårbare land som Norge:

⁹¹ ⁹¹ EØS-avtalens artikkel 61(1).
http://secretariat.efta.int/Web/EuropeanEconomicArea/EEAAgreement/EEAAgreement/#_Toc21163266
nedlastet 28.10.2004

⁹² Varden dato

⁹³ Intervju Per Wold, 25.11.2003

⁹⁴ Intervju Ivar Moen, 01.12.2003

⁹⁵ Intervju Ivar Moen, 01.12.2003

[...]det jeg føler nå er jo vi må få det norske Storting med på at de må legge til rette for mer stabile rammevilkår for næringslivet i Norge [...]de må skjønne at det er fornuftig i et lite land som Norge [...]Det må statlig kapital inn på eiersida. Så tror jeg at hele området fra Stavanger til svenskegrensa ser en ny æra i Norsk industribygging. Så vil det sikkert være mange synspunkter på det. Det er jo politiske partier som sier at vi ikke har råd til å ha så mange industriarbeidsplasser i Norge⁹⁶

Jeg har i dette underkapitlet vist hvordan TG skalasjonglerer GTG til et verdirasjonelt spørsmål for Norge. Dette har blitt gjort over fire dimensjoner. Grenland framstår i TGs argumentasjon som å utgjøre et viktig avhengighetsrom for Norge. For det andre framstilles prosessindustri som en viktig nasjonal næring. GTG hevdes også å være en måte å oppnå miljøvennlige løsninger på veien mot hydrogensamfunnet. Et gjennomgående trekk ved skalasjongleringen er til slutt et normativt standpunkt for statlig langsiktighet i motsetning til kortsiktig markedsliberalisme på alle plan. Dette uttrykkes i følgende figur:

Tabell 9. Den normative legitimering av GTG

	Grenland som Norges avhengighetsrom	Prosessindustri som verdiskapende	GTG som nasjonalt miljøprosjekt	Norges økonomiske politikk
Argument	Grenland er en av Norges viktigste eksporthavner, og representerer således et viktig økonomisk avhengighetsrom	Gassbasert prosessindustri er verdiskapende og synergiskapende for Norge	Rørledningen bidrar til stabilitet rundt forskning på miljøvennlige gassløsninger mot "hydrogensamfunnet"	Økonomisk og sysselsettingsmessig langsiktighet er viktig for nasjonen. Mot markedsliberalistisk tenkning.
Metaforer	"Et tilbud til landet"	"nasjonalt fortrinn"	"Unik mulighet"	"bygge landet"

Jeg har i kapittel 6 ved hjelp av Schmidts (2002) kategorier for politikkdiskurs beskrevet TGs kognitive og normative legitimering av GTG. Det neste analysekapitlet kommer inn på de politiske relasjonene GTG er en del av, og hvordan GTG som politikkdiskurs har blitt utfordret i denne forbindelse.

⁹⁶ Intervju Knut Liljeberg, 01.12.2003

7. GTG som regional mobilisering og nasjonal debatt

Forsiden av denne hovedoppgaven viser de omlag 6000 som 20. februar 2003 demonstrerte sin støtte til GTG foran Stortingets energi-og miljøkomite. Bannere fra fagbevegelsen ropte ”Tenn en flamme for Grenland”. De 6000 frammøtte representerte hele det politiske spekteret i Telemark. Lokalpolitikere fra FrP, Høyre, AP og RV hadde for en gangs skyld alliert sine skyts. Gass til Grenland ble gjennom fakkelaaksjonen en manifestert hendelse av den brede regionale mobiliseringen i Grenland.

I dette kapitlet ønsker jeg å synliggjøre de politiske nettverkene både GTG som diskurs og TG som politisk aktør inngår i. Både Hajer (1995) og Schmidts (2002) mener mobilisering skjer gjennom diskurs. GTG som politikkdiskurs har på denne måten en interaktiv funksjon (Schmidt 2002). Fakkelaaksjonen var en synlig praksis av GTG. Diskurs er også selvforsterkende på denne måten da den blir nedfelt i praksis og institusjoner (Neumann 2001)

Fakkelaaksjonen var et initiativ fra fagbevegelsen som uker i forveien arbeidet for størst mulig oppmøte⁹⁷. Intervjuer med⁹⁸ og uttalelser fra stortingspolitikere på TV og i aviser,⁹⁹ tyder på at aksjonen hadde stor symbolsk betydning. Demonstrasjonen framstår som en effektiv måte å ha skaffet seg umiddelbar legitimitet blant de folkevalgte på. Fakkelaaksjonen er imidlertid ikke en unik hendelse i Grenlands nyere historie. I september 2001 mobiliserte nærmere 10 000 mennesker til felles demonstrasjon mot nedleggelsen av magnesiumfabrikken på Herøya¹⁰⁰. Mobiliseringen i fagbevegelsen er dermed ikke noe nytt fenomen, men fakkelaaksjonen hevdes likevel å være annerledes enn tidligere demonstrasjoner. GTG som initiativ går forut for upopulære vedtak gjort av konsernene til stede i Grenland. GTG er ikke et resultat av disse konsernenes utviklingsstrategier, men kan sees som et symbol på det Harvey (1982) kaller rommets politikk. Både arbeidtakere, arbeidsgivere og politikere i Grenland ønsker å bevare prosessindustrien i Grenland.

⁹⁷ Intervju Knut Liljeberg, 01.12.2003

⁹⁸ Intervjuer med representanter i energi-og miljøkomiteen, januar og februar 2004.

⁹⁹ Blant annet i NRK Standpunkt 28.09.04

¹⁰⁰ <http://www.nopef.no/art.asp?art=776> nedlastet 20.09.2004

En eskalering av politisk virksomhet rettet mot både sentrale politikere og industriledere, gir også befolkningen en følelse av et klart mål og mening bak det TG står for. I en undersøkelse gjort av MMI i Grenland er 98 % av de spurte i undersøkelsen positivt innstilt til gassrørledningsplanene¹⁰¹. Avisene Varden, Telemarks Avis og NRK Telemark¹⁰² domineres også av positiv omtale av GTG. Vardens nettsider har for eksempel GTG som ”aktuell sak”¹⁰³. På det lokalpolitiske planet har partiprogrammer foran kommunevalget høsten 2003 vist tilsvarende enighet. Samtlige partiprogrammer fra Bamble kommune inneholder et klokkeklart standpunkt for rørledningsplanene.¹⁰⁴ Samtlige fylkespartier sluttet seg dessuten til en felles resolusjon for GTG under et møte i Porsgrunn 11.02.04 (se vedlegg 3) Det såkalte regionrådet mellom Telemark, Vestfold og Buskerud fylke, har også uttrykt støtte til gassrøret.¹⁰⁵

Ellefsen i ViG mener engasjementet i Grenland henger nøye sammen med kulturen for industri i regionen. GTG som aksjon har høy symbolverdi og det er naturlig at engasjementet blir høyt:

GTG er rotfestet i systemet og i folk. De som motsier fakkeltøget eller GTG er på en måte samfunnsfiende nr. 1. Så viktig er det for folk¹⁰⁶

Denne uttalelsen minner om et engasjement som kan gå på bekostning av alternative standpunkter. GTG posisjonerer både allierte og motstandere. Gjennom dette kapitlet skal jeg vise at enkelte synspunkter kan synes å være marginalisert i Grenland.

Denne delen av oppgaven dreier seg om andre del av problemstillingen. For det første ønsker jeg å vise hvordan GTG har fungert koordinerende for samarbeid og mobilisering i Grenland. Jeg kommer videre inn på hvordan GTG har blitt utfordret på regionalt nivå. For det andre blir GTG både støttet og konfrontert i møtet med det Schmidt kaller ”den informerte offentlighet” på det nasjonale nivået. Her viser jeg til både intervjuer, avisartikler og dokumenter som kommenterer GTG som

¹⁰¹ Telemarksavisa 23.12.03.

¹⁰² Her menes internettressursene: www.nrk.no/telemark Fra perioden desember 2002 til oktober 2004.

¹⁰³ www.varden.no. Fra perioden høsten 2002 til høsten 2004

¹⁰⁴ www.bamble.kommune.no Nedlastet 10.08.2003

¹⁰⁵ Varden 15.september. leder. *Gassrør til Grenland*, Varden samme dato: Av Arne Tovik: *Massiv støtte til gassrøret*.

¹⁰⁶ Intervju Petter Ellefsen 24.11.2003

regionalpolitisk strategi. På en slik arena framstår GTG som en dynamisk politikkdiskurs i forhold til endrede omstendigheter, innspill og kritikk.

7.1 Telemark Gassforums koordinerende arbeid for regional mobilisering

TG skriver i sitt ”milepælsdokument”¹⁰⁷ at et viktig mål har vært å etablere en felles ”story-line” (narrativ) for GTG. Uenighet gjør beslutninger vanskelige. Intervjuer med stortingsrepresentanter bekrefter dette. Omfattende regionalpolitiske forslag blir først tatt på alvor hvis det kan påvises stor grad av lokal enighet¹⁰⁸. Dette underkapitlet tar opp koordinasjonen av GTG i Grenlandsregionen. Det jeg ønsker å belyse er hva som har gjort enigheten jeg har beskrevet ovenfor mulig. Først trekker jeg fram bakgrunnen for et mer generelt samarbeidsklima i regionen. Deretter viser jeg hvordan samarbeidet har hatt betydning for GTG, og hvordan GTG igjen har påvirket samarbeidet. Jeg poengterer også en viktig utfordring fra miljøvernbevegelsen i Grenland.

7.1.1 Faktorer som har fasilitert et godt samarbeidsklima i Grenland

Som en bakgrunn for GTG ønsker jeg å trekke inn andre faktorer som ifølge TG la et grunnlag for regionalt samarbeid. Samarbeidet både industribedriftene og kommunene i mellom, har ifølge tidligere fylkesordfører Kjær¹⁰⁹ ikke alltid vært like tett.

Kjær mener opprettelsen av en felles havn i Grenland på 90-tallet var en viktig faktor for kommunesamarbeidet. Karlsen (2000) framhever ViG som en viktig samlende institusjon som har tatt opp problemstillinger på tvers av kommunegrensene. Administrerende direktør Tveit i ViG, legger vekt på at Grenland har hatt fordel av dette interkommunale samarbeidet fordi kommunene flyter over i hverandre i ett felles arbeidsmarked¹¹⁰. Dette har sammenheng med at den funksjonelle regionen Grenland ifølge Tveit oppdeles av lite naturlige kommunegrenser.

¹⁰⁷ Telemark Gassforum 2003: *Milepæler*. Upublisert dokument.

¹⁰⁸ Intervju Sylvia Brustad, 03.02.2003

¹⁰⁹ Intervju Andreas Kjær, 27.11.2003

¹¹⁰ Intervju Ståle Tveit, 24.11. 2003

Kjær og tidligere ordfører i Bamble, Gyllensten¹¹¹ hevder at det industrielle samarbeidet i regionen er av nyere dato. Som jeg har vært inne på tidligere, er Grenland preget av en sentralisert konsernstruktur der beslutninger på hovedkontorene ofte styrer produksjonsenhetene. Lite samarbeid er derfor heller ikke særlig overraskende. Wold fra Hydro Porsgrunn uttrykker dette slik:

Det var til og med sånn at mange av de industrielle aktørene rundt fjorden her var litt sånn (...) om ikke akkurat motstandere, så i hvert fall sånn at du skal ikke komme her å lære meg noe som helst.¹¹²

Kjær og Gyllensten¹¹³ viser til at når de som politiske aktører ønsket å utvikle visjoner i samråd med industrien på midten av 90-tallet, var det vanskelig å identifisere felles ønsker og vilje til samkjøring av strategi. De ulike bedriftene hadde forskjellige strategier, og så følge Wold¹¹⁴ ikke den gang fellesnyttene av å se på distriktet som en helhet.

I dag mener Kjær og Gyllensten imidlertid at det er uproblematisk å få til felles møter og utvikle samkjørte strategier. Wold i Hydro Porsgrunn peker på det institusjonaliserte samarbeidet *Industricluster Grenland (IG)*¹¹⁵ som et viktig utgangspunkt for bedre samarbeidsrelasjoner. Dette er et parallelt samarbeidforum med TG. IG er igjen et resultat av samarbeid mellom fagorganiserte og ledelse i den enkelte bedrift, og slik sett er både LO og NHO i Telemark del av dette samarbeidet. Per Wold i Hydro Porsgrunn¹¹⁶ sier IG tok utgangspunkt i at den lokale prosessindustrien måtte utvikle nye visjoner for å overleve i den globale konkurransen, og at samarbeidet på strategisk nivå har sprunget ut fra dette. Partene anerkjente et felles behov og mål i gassrøret:

Det vi tenkte litt på sånn i 99/00 var jo at: Hva slags mandat har vi som ledelsen i den lokale prosessindustri. Har vi et utviklingsmandat eller har vi et utviklingsmandat? Og hvis vi ønsker å ha et utviklingsmandat, som det jo er mye

¹¹¹ Intervju Jan Erik Gyllensten, 27.11.2003

¹¹² Intervju Per Wold, 25.11.2003

¹¹³ Intervjuer 27.11.2003

¹¹⁴ Intervju Per Wold 25.11.2003

¹¹⁵ <http://www.industriclusteret-grenland.no/> nedlastet 05.10.04

¹¹⁶ Intervju 25.11.2003.

mer stas å jobbe med, så må vi jo finne på noe, få opp noen visjoner her. Og en av dem var da at vi skal sørge for å jobbe for gassrørledning til Grenland.¹¹⁷

Sitatet understreker hvor viktig samarbeidet har vært for utviklingen av en konsensuspreget agenda og en sak som alle var villige til å mobilisere rundt. Et gassrør er en visjon som ikke gikk imot noen av bedriftenes interesser, men tvert i mot ville gagne alle. Dette støtter Sabatiers (i Keeley & Scoones 1999) syn på at konsensus og tette politiske nettverk (Marsh 1998) er mulig hvis man kommer opp strategier som alle aktører kan være med på *uten* å risikere noen av sine interesser. Dette er også mulig hvis narrativen er vid (Hajer 1995). Det er viktig å ikke provosere på en slik måte at aktører ikke ser poenget i å samhandle. På detaljnivå har GTG utviklet seg til et politikkforslag med *kombirør* som innebærer at både tørrgass og våtgass skal fraktes i samme rør for så å splittes i en ”cracker” ved ankomst. Opprinnelig så man for seg alternativer med tørrgassrør og fortsatte leveranser av våtgass på skip. Et annet alternativ var to rør som hver for seg fraktet tørrgass og våtgass¹¹⁸. Det første alternativet var ikke tilfredsstillende for den petrokjemiske industrien, og slik sett hadde sannsynligvis ikke denne støttespilleren vært aktiv for røret på den måten Roy Vardheim er i dag. Den andre løsningen ville bli veldig dyr. I den andre enden av den regionale industrimakten er Herøya Industripark med Yara Porsgrunn som den største gassbrukeren. Selv om Herøya industripark i første rekke ønsker tørrgass, anerkjenner man behovet den petrokjemiske industrien har for våtgass, dette også fordi Hydro Polymers har petrokjemiske interesser¹¹⁹. Hvis forslaget om gassrør bare omfattet tørrgass eller våtgass er det lite trolig at samlingen rundt forslaget hadde vært så sterk.

I tillegg til det industrielle samarbeidet, ble GTG ifølge Tveit¹²⁰ et saksanliggende for politikere, forvaltningen, og ViG. GTG blir av fylkesordfører Kjær trukket fram som å være selve fellesnevneren for politisk arbeid i regionen. Kjær hevder videre at Telemark Fylkeskommune har vært veldig aktive for saken.¹²¹ Tidligere ordfører Gyllensten i

¹¹⁷ Intervju Per Wold, 25.11.2003

¹¹⁸ Som vist i presentasjonsnotatet TG leverte på Gasskonferansen i Bergen 2001.

¹¹⁹ Intervju Per Wold, 25.11.2003

¹²⁰ Intervju Ståle Tveit, 24.11.2003

¹²¹ Intervju Andreas Kjær, 27.11.2003

Bamble, tok høsten 1999¹²² initiativ til at Telemark Gassforum skulle dannes etter modell fra flere andre norske regioner. Forumet er en undergruppe av Norsk Gassforum.¹²³ Gyllensten peker på at det ble ansett som viktig å mobilisere ”makta” i Grenland:

[...] tok i første omgang med NHO, LO og med industrien på Bamble-sida her, altså med petrokjemiindustrien, og da vi da skulle opprette et sånt gassforum. Så ble vi enige om at de som skal sitte der, det må være beslutningstakere, altså topporganisasjoner og helst lederne¹²⁴

Siden denne saken handler om politisk innflytelse, var det altså et bevisst valg at de mektige aktørene i regionen ble mobilisert til dette arbeidet. Det blir av Gyllensten lagt vekt på at disse aktørene har gode forbindelseslinjer til sentrale beslutningstakere både i den private og statlige sfære. Disse forbindelseslinjene vil jeg sammenligne med mitt sentrale begrep innflytelsesrom (Cox 1998).

Koordinasjonen av det politiske arbeidet rundt GTG og GTG som politikkdiskurs har ifølge medlemmene av TG skapt en fruktbar ”kryssfertilisering” mellom industrielle og politiske argumenter. Det har skapt innflytelsesrom både i de politiske og de industrielle relasjonene Grenland er en del av. Tilstedeværelse og argumentasjon fra begge disse regionale sfærer har gitt GTG større slagkraft. Ikke minst har dette vært effektivt under møtevirksomhet. Denne dimensjonen ved regionale nettverk, velger jeg her å kalle *forsterkning gjennom nettverk*.

7.1.2 Forsterking gjennom nettverk

Forsterkning gjennom nettverk er en dimensjon som trekkes fram av flere av mine informanter i TG. En side ved denne dimensjonen er at det åpner for nye nettverk og koblinger som er gunstige for prosjektets utvikling. Med nettverk og koblinger mener jeg at politikerne lettere får innspill på den industrielle arena og at industrien lettere får innspill på den politiske arena. Kjær¹²⁵ trekker fram et godt eksempel på dette. Deltakelse fra industrien på politiske møter, gjør at argumentene blir forsterket. Kjær mener TGs representanter fra eksempelvis Hydro eller Borealis ofte stiller sammen med

¹²² Intervju Jan Erik Gyllensten 27.11.2003

¹²³ www.gassforum.no (nedlastet 20.10.2003.)

¹²⁴ Intervju Jan Erik Gyllensten, 27.11.2003

¹²⁵ Intervju Andreas Kjær, 27.11.2003

lokalpolitikere fra Grenland på møter med ulike politiske partiers stortingsgrupper. Industrirepresentanten framstår da som et ”sannhetsvitne” som selv uttrykker industriens behov overfor de ”eksterne” politikere som representerer det nasjonale. Kjær tror denne faktoren har styrket GTGs troverdighet i norske politiske partier:

Og jeg tror at vi ser en enorm synergieffekt i den oppbygginga i forhold til at noen dører er det politikere som har nøkkelen til å få låst opp, og andre dører har industrien vel så gode muligheter til å åpne selv. Men her kan vi på en måte utnytte det, og forsterke hverandres budskap. I en del politiske fora har vi med industrifolk for å fortelle budskapet om av hvilken nytte dette har i nasjonal sammenheng.¹²⁶

En av industrirepresentantene fra TG uttrykker det på samme måte:

[...] alle deltar jo, men jeg er jo gjerne den industrielle koordinatoren og den som på en måte blir brukt som sannhetsvitne i en del sammenhenger fordi jeg har den spesielle egenskap at jeg ikke er politiker.¹²⁷

Gjennom denne samarbeidsalliansen mellom det politiske Telemark og det næringsmessige Telemark mener altså medlemmer av TG at de har fått større troverdighet. Man har her sørget for å støtte seg på assosierte som kan forsterke argumenter ved sin tilstedeværelse. De intervjuede legger også vekt på at de gjennom denne samarbeidsalliansen har lært mye om hverandres ståsted. GTG som narrativ (Hajer 1995) har altså ikke bare en koordinerende funksjon for å oppnå enighet, men bidrar også strategisk til økt kunnskap om det feltet som man ønsker å overbevise eksterne aktører med.

Marsh og Rhodes (Marsh 1998) mener at tette nettverk, såkalte *policy communities*, kjennetegnes av personlige forbindelser. Aktørene i nettverk kjenner hverandre og sine ståsteder bedre, og er derfor også i stand til å samarbeide bedre. Dette er også tilfellet i Grenland. Jeg opplevde at tilliten mellom personene i TG var høy, noe som kan reflektere de personlige forbindelsene.

¹²⁶ Intervju Andreas Kjær, 27.11.2003

¹²⁷ Intervju Per Wold, 25.11.2003

7.1.2 Personlige Forbindelser

I forrige avsnitt viste jeg at arbeidet med GTG har vært med på å konstituere det tette samarbeidet mellom den politiske og den industrielle sfære i regionen. Grensen mellom disse sfærene er imidlertid ikke krystallklar. Flere politikere involvert i TG har tidligere vært ansatt i eller har permisjon fra industribedriftene som er del av TG. Slik sett var det allerede et tett nettverk mellom industrien i Grenland og flere av de dominerende politikerne. Både detaljkunnskap om råvarebehovet og virksomhetene var dermed tidlig på plass også blant politikerne involvert i TG allerede før arbeidet med GTG startet. Dette velger jeg å se som viktig en faktor som har lettet samarbeidet og tilliten mellom enkelte bedrifter og politikere.

Slike tette personlige nettverk og ansettelsesforhold mellom industribedrifter og politikere kan være med på å prege den politiske dagsorden. Det reflekterer som Ellefsen¹²⁸ i VIG var inne på, en lang kulturtradisjon for industri.

Et annet eksempel på personlige relasjoner som kan ha betydning for det tette samarbeidet rundt GTG, er forholdet mellom LO og NHO i Grenland. De partipolitiske tradisjonene i de respektive organisasjonene preges på et overordnet nivå av AP og Høyre. Derfor er det interessant at NHO-direktøren i Telemark faktisk representerer AP og er tidligere ansatt på sementfabrikken Norcem. Moen selv trekker fram dette som noe kontroversielt¹²⁹, og påpeker videre at det er en veldig sjelden form for rekruttering. LO-sekretæren i Telemark, Knut Liljeberg, representerer også det samme partiet. De kjenner hverandre godt, og politisk enighet er i høyeste grad med på å lette samarbeidet:

[...] Men det tror jeg også har grunnlag i at LO har en viss status og at Ivar og jeg kjenner hverandre så godt som vi gjør, kan stole på hverandre. Og tenker veldig mye likt også. Så det har nok vært en pluss både for oss, for jobbene våre, og for organisasjonene vi er ansatt i altså. For det er klart at [...] i forhold til kolleger rundt om i landet, så tror jeg nok at det er få steder vi samarbeider så godt.¹³⁰

¹²⁸ Intervju Petter Ellefsen, 24.11.2003

¹²⁹ Intervju Ivar Moen, 01.12.2003. Moen satt 4 perioder i kommunestyret i Porsgrunn for AP, og har også vært både varaordfører og ordfører i Porsgrunn kommune.

¹³⁰ Intervju Knut Liljeberg, 01.12.2003

En uttrykt støtte til GTG fra både PIL¹³¹ og NOPEF¹³² er også viktige årsaker til det gode samarbeidet mellom LO og NHO i forhold til denne saken, men jeg synes likevel det er interessant å påpeke disse noe uvanlige politiske og personlige relasjonene.

Jeg har hittil sett på hvordan koordinasjon av politikkdiskursen har påvirket og blitt påvirket av samarbeidslinjer. Når det gjelder koordinasjonen av selve argumentasjonen, har GTG som narrativ blitt utviklet ut fra hensyn til konsensus i regionen som helhet og i forhold til at ingen av aktørene har måttet fire på sine kjernekrav. Dette har ført til nedtoning av visse aspekter ved framtidig gassbruk i Grenland. I neste delkapittel ser jeg på hvordan gasskraft ble ”ofret” fra GTG. Knappt noen enkeltstående miljøsak har de siste 10-15 årene polarisert subjektposisjoner så tydelig som gasskraftsaken (Hovden & Lindseth 2004). Som jeg var inne på i forrige analysedel var ikke heller gasskraft en viktig del av den kognitive og normative legitimering (Schmidt 2002) av GTG.

7.1.3 Ofringen og gjenoptakelsen av gasskraft som del av GTG

En sak som kunne blitt viktig i argumentasjonen for GTG, er gasskraft. Som jeg har vært inne på i kapittel 5, ville et gasskraftverk kunne øke sluttbruken i røret betraktelig og slik sett bidra til høyere lønnsomhet ved en statlig investering. Gasskraft ble imidlertid ikke ansett som et umiddelbart behov for industrien, og kunne derfor ofres som ledd av GTG. Som jeg viste i bakgrunnskapitlet har gasskraft vært et svært debattert tema i den norske offentligheten i mange år (Hovden & Lindseth 2004), og medlemmene av TG anså det som risikabelt å inkludere dette i en tidlig fase av GTG. Argumentasjon for konvensjonell gasskraft kunne skyve vekk viktige alliansepartnere og undergrave det politiske potensialet til GTG på nasjonalt nivå:

Gasskraft har ikke vært et tema for TG, men det kan være et framtidig budskap. Det var vel litt ampert rundt gasskraftverk. Vi har ikke vært offensive av den

¹³¹ <http://www.pil.no/Innsikt/Artikkelarkiv/Stortinget%20ma%20gi%20gass.htm> nedlastet 10.10.2004

¹³² <http://www.nopef.no/art.asp?id=1344> nedlastet 28.10.2004

grunn. Det har heller ikke har vært direkte interessant for industrien. Gasskraft var jo en "baby" som ble kastet.¹³³

I mars 2003 fikk TG tydelige eksempler på at gasskraftdebatten er et sensitivt tema i Grenland. Alliansen med AP i forhold til industriargumenter har jeg allerede trukket fram som viktig på den nasjonale arena. Dette forholdet ble imidlertid satt på prøve da Jens Stoltenberg uttalte klare ambisjoner om et konvensjonelt gasskraftverk i Grenland under sitt besøk 18.03.03¹³⁴. Dette førte til motsetninger og offentlig debatt mellom politiske partier i Grenland, og da i særdeleshet mellom FrP og RV¹³⁵. Jan Erik Gyllensten uttaler at utspillene var problematiske¹³⁶. AP og FrP har vært langt mindre diskrete med koblingen mellom GTG og gasskraft enn ønskelig. Gyllensten frykter for at en diskusjon om gasskraftverk kan avspore diskusjonen om gass til industrien i Grenland¹³⁷. TGs primære mål er å få gassrør til industrielle formål. Gyllensten hevder at diskusjonen om gasskraftverkene ikke er nødvendig å ta nå, og at problemstillingen kan komme til å fortone seg helt annerledes senere. Han mener at utslippsfrie gasskraftverk kan forskes på mens ledningen bygges, i stedet for å bestemme seg for en teknologi som ikke lengre vil være den beste om fem år. Faren med å inkludere gasskraft i GTG trekkes av Gyllensten fram som spesielt problematisk hvis motstanden trappes opp i viktige partier som SV og KrF. Eksempelvis mener stortingsrepresentant Sigbjørn Molvik at det er uheldig at AP-ledelsen kobler gassrør direkte til kraftverk.¹³⁸ For SV er det en forutsetning at Grenland ikke binder seg til å etablere et gasskraftverk som en konsekvens av rørledningen.

Tilsvarende diskusjoner kan også spores tidligere. RV i Bamble uttrykker ved leder Hans Ødegård allerede i januar 2002¹³⁹ en frykt for at gasskraftdebatten kan svekke GTG. Ødegård mener på dette tidspunktet at TG ikke hadde tatt et klart nok standpunkt mot konvensjonelle gasskraftverk slik at miljøbevegelsen ikke kunne gi sin fulle støtte til

¹³³ Intervju Ståle Tveit, 25.11.2003

¹³⁴ NRK Telemark 19.03.03. *Gasskraftverk i Grenland?*
http://nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_telemark/2623403 Nedlastet 24.03.2003

¹³⁵ Avisartikkel...finn referanse på den andre maskinen

¹³⁶ Intervju Jan Erik Gyllensten, 27.11.2004

¹³⁷ Varden 17.03.2003. *Ikke spor av gassdebatten*. Av Tore Svarverud.
www.varden.no/apps/pbcs.dll/artikkel?Dato=20030318&Kategori=NYHET&L.html nedlastet 24.03.2003

¹³⁸ Varden 19.03.03. *AP har forkludret alt*. Av Mai-Lis Stordal. Hentet fra
www.varden.no/apps/pbcs.dll/artikkel?Dato=20030320&Kategori=NYHET&L nedlastet 24.03.2003

¹³⁹ NRK Telemark 29.01.02. *Vil ha nei til forurensende gasskraftverk*. Av Arne Tovik. Hentet fra
www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_telemark/1605632 nedlastet 17.03.2003

aksjonen. Stortingrepresentant for SV, Sigbjørn Molvik, sier seg enig med Ødegård¹⁴⁰. Forurensende gasskraft er uforenlig med en ansvarlig miljøpolitikk og vil hindre Norge i å oppfylle sine klimaforpliktelser under Kyotoprotokollen¹⁴¹. Ødegård mener at en slik konflikt kan underminere kampen for GTG ved å splitte støtten til aksjonen fra miljøbevegelsen og sentrale politiske partier både regionalt og nasjonalt¹⁴².

Da jeg foretok mine intervjuer sent i november og i begynnelsen av desember 2003 var den generelle stemningen preget av forventning i forhold til gasskraft. Vekten av argumentasjonen lå på det industrielle behovet, noe det var en etablert enighet om. Samtidig fikk jeg klare signaler om at gasskraft er en mulighet hvis det er politisk vilje til det, særlig i forhold til ny teknologi som kan håndtere CO₂¹⁴³. Bakgrunnen for en slik forventning var knyttet til signaler fra Skagerak Energi. Litt over en måned etter intervjuene med TG gikk kraftselskapet ut med en pressemelding om at de ville levere forhåndsmelding til å bygge gasskraftverk¹⁴⁴. Målet er at dette gasskraftverket skal være CO₂-fritt gjennom en storstilt satsning på håndtering og kommersialisering av CO₂ til bruk i oljeutvinningen. Satt i sammenheng med Stortingets vedtak om at et innovasjonssenter for miljøvennlig gassteknologi skal lokaliseres i Grenland¹⁴⁵, ble dette også omtalt i positive vendinger i de fleste medier. At innovasjonsselskapet også ble satt i sammenheng med NOU 2004:16 om hydrogen som framtidens energibærer, har skapt enda mer positive konnotasjoner. Det er ikke tvil om at gasskraft er positivt for GTG i lønnsomhetskalkyler da det vil føre til større etterspørsel fra et i utgangspunktet begrenset sluttbrukermarked. ECON (2003) legger opp til et slikt scenario i sin rapport. Skagerak Energi uttrykker i tillegg interesse for selv å gå inn som delinvestor i røret, og framstår som offensiv både økonomisk og når det gjelder å søke CO₂-frie teknologiske løsninger.¹⁴⁶ Norcem har også uttrykt interesse for å gå inn som delinvestor i røret, og

¹⁴⁰ NRK Telemark 30.01.2002. *Molvik om gasskraftverk i Grenland*.

www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_telemark/2416026.html nedlastet 17.03.2003.

¹⁴¹ Intervjuer Per Wold og Roy Vardheim, 25.11.2003

¹⁴² Telemark RV. *Thorleif Vikre saboterer arbeidet for eit gassrør til Grenland*. Av Hans Ødegård. Hentet fra www.telemarkrv.org/Telemark/Saker/trv_gass2.html. Nedlastet 06.11.2003

¹⁴³ Intervju Jan Erik Gyllensten, 27.11.2004

¹⁴⁴ Pressemelding, blant annet publisert på Vekst i Grenlands hjemmeside: www.vig.no. Nedlastet 20.01.2004

¹⁴⁵ <http://www.odin.dep.no/oed/norsk/aktuelt/pressem/026021-070116/dok-bn.html> nedlastet 26.04.2004

¹⁴⁶ Europower. Augustnummeret 2004. Claude R.Olsen: *Jobber videre med gasskraft*.

setter dette i sammenheng med strammere miljøreguleringer og mulighet for å bli med på et større CO₂-håndteringsprosjekt¹⁴⁷ i forbindelse med et mulig gasskraftverk.

Fra lokalt hold har man fått noe uventet støtte til eventuell bygging av CO₂-fritt gasskraftverk. Naturvernforbundet i Telemark vedtok på årsmøtet for 2004 at de kan godta at det bygges gasskraftverk i Grenland på det vilkår at dette ikke går på bekostning av satsning på fornybare energikilder.¹⁴⁸ Dette står i motsetning til Naturvernforbundets holdninger sentralt, ifølge samme artikkel. Vilkårene Telemark Naturvernforbund setter, kan imidlertid bli satt på prøve av økt bruk av gass til oppvarming. Det må dessuten tillegges at Skagerak Energi også vil søke konsesjon for et forurensende gasskraftverk selv om målsetningen er CO₂-håndtering. Dette kan skape ytterligere splittelse.¹⁴⁹

7.1.4 Gass til oppvarming - miljøvennlig eller miljøfiendtlig?

Naturgass Grenland startet 01.09.04 leveransene av naturgass til oppvarming av Telemark Fylkessykehus¹⁵⁰. Naturgass Grenland uttrykker i tillegg ambisjoner om å utvide leveransene til borettslag som i dag fyrer med olje. Sykehuset var fram til disse leveransene varmet opp av fyringsolje, og var følgelig også en betydelig kilde til CO₂-utslipp. Ifølge sykehusdirektøren vil en overgang til naturgass føre til en reduksjon av CO₂-utslipp på 1800 tonn¹⁵¹. I tillegg forsvinner nærmest alt sovelutslippet som er til bry for den lokale befolkningen. I samme artikkel i *Varden* refereres det til at Gasnor i Rogaland har erfaring med levering av naturgass til oppvarming. Gasnors virksomhet har siden 1998 ført til en utskiftning av nær 60 % av den regionale bruken av fyringsolje i bedrifter, og dette har slik sett har redusert forurensningen fra disse kildene betraktelig. Samtidig har en helhetlig strategi på gass som oppvarmingskilde i Rogaland også ført til at gass har blitt tatt i bruk av bedrifter som før brukte elektrisitet eller vedfyring (Lindseth, kommer). Det forventes slik sett at Rogaland som helhet kommer til å slippe ut 2000 tonn mer CO₂. Lindseth peker videre på at Lyse Energi argumenterer for at denne

¹⁴⁷ *Varden* 06.08.04. *Avviser ikke spleiselag om gassrør til Grenland*. Av Olav Bøe. <http://www.varden.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20040807/NYHET/108070065/-1/GASS> nedlastet 09.09.2004

¹⁴⁸ Natur og Ungdom Bulletin 8/2004.

¹⁴⁹ NRK Telemark 12.02.2004. *Gasskraftverk splitter Grenland*. Av Arne Tovik. www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_telemark/3515360.html nedlastet 29.04.2004

¹⁵⁰ www.naturgassgrenland.no pressemelding. Nedlastet 10.10.2004

¹⁵¹ *Varden* 02.08.2004. *Endelig gass til Grenland*. Av Ove Johnsen. www.varden.no nedlastet 08.08.2004

satsningen bidrar til reduserte CO₂-utslipp på global basis fordi elektrisitetsimporten fra mer forurensende teknologier synker. Lindseth mener dette er et eksempel på skalasjonglering (Cox 1998) som trekker på diskursen ”thinking globally” (Hovden og Lindseth 2004).

Økt fokus på gass til oppvarming i Grenland er ikke overraskende sett i lys av den nasjonale behandlingen av GTG. Det er behov for å få opp lønnsomheten ved prosjektet, og sluttbruk fra industrien alene kan vanskelig møte de lønnsomhetskravene som eksisterer på tross av TGs legitimering gjennom ECON (2003). Nåværende leder av TG, Anne Blaker, uttaler i *Varden* 27.10.04¹⁵² at signalene fra Stortinget om utsettelse av behandlingen av St.meld. nr. 47 (2003-2004) til våren 2005 er bra. Dette gir TG mulighet for å utvikle samarbeidet med både Rogalandsregionen og Trøndelagsregionen for å samle argumentasjonen om innenlands bruk av gass. Jeg mener dermed det er relevant å trekke inn erfaringene og argumentasjonen fra Rogaland for å kontrastere og sammenligne mulige utfall med GTG. Hvis økt sluttbruk av gass også kan bety argumentasjon for en mer helhetlig satsning på gass i Grenland til oppvarming, kan dette møte sterk motstand både regionalt og nasjonalt.

Tone Skau Jonassen i Telemark Naturvernforbund mener arbeidet for GTG som omhandler gass til oppvarming har underminert satsningen på fjernvarme fra industrien til samme formål.¹⁵³ På tross av at naturgass representerer et mer miljøvennlig alternativ enn fyringsolje, representerer det ikke et stort nok skritt i retning av en bærekraftig regional satsning på fornybar energi eller spillvarme. Jonassen hevder i *Varden* 03.08.04¹⁵⁴ at miljøbevegelsen er i ferd med å miste sin toleranse for GTG på grunn av denne satsningen på oppvarming. Tilsvarende tap av toleranse vises tydelig i Rogaland (Lindseth, kommer). Både Natur og Ungdom, SV og RV viste stor motstand mot Lyse Energi sine planer om rørledning til Stavangerområdet for bruk i bedrifter og husholdninger i en storstilt gassinfrastruktur. Partene mente gassbruk sto i motsetning til blant annet Stavangers klima- og energiplan som har som overordnet mål å redusere

¹⁵² *Varden* 27.10.04. *Avgjørelse om gass til Grenland utsatt til etter jul*. Av Arne Tovik. <http://www.varden.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20041028/UKJENT/110280071/-1/Newsrobots> nedlastet 28.10.04

¹⁵³ *Varden* 20.02.2004. *Heller fjernvarme enn gassfyring*. Av Morten Lie-Hagen. www.varden.no/apps/pbcs.dll/artikkel?Dato=20030220&Kategori=NYHET&L

¹⁵⁴ *Varden* 03.08.2004. *Gass til oppvarming er miljøfiendtlig*. Av Tora B. Håndlykken. www.varden.no nedlastet 08.08.2004

CO2-utslipp fra stasjonære kilder med 30 % innen 2010. Natur og Ungdom klagde i 2003 Lyse inn til Statens forurensningstilsyn (SFT) og hevdet at økte utslipp gjennom økt gassbruk sto i motsetning til Norges forpliktelser under Kyoto, og dermed også forurensningsloven. Denne saken fikk relativt stor nasjonal blest, og viste at satsning på naturgass har miljøparadokser som gir ulike posisjoner satt i sammenheng med både lokale, nasjonale og internasjonale klimamål.

En gjennomgang av henholdsvis Porsgrunns og Skiens klima-og energiplaner¹⁵⁵ viser at begge disse kommunene legger opp til reduksjoner i CO2-utslipp eller stabilisering i forhold til 1990-nivå. Viktige målsetninger i denne sammenhengen er satsning på fornybare energikilder og videre arbeid for bruk av spillvarme fra industrien til omkringliggende områder. Porsgrunns plan framstår som relativt generell, og har ingen særpunkter for naturgass. Et av hovedmålene i Skien kommunes klima- og energiplan er at man skal bruke energigivere som gir lavest mulig utslipp av klimagasser. Skiens plan har et punkt i sin plan om at naturgass kan brukes til erstatning av andre fossile givere der hvor ”fornybare kilder ikke er regningsvarende” (s.6). Planen framholder imidlertid at løsninger for fjernvarme bør utredes *før* naturgass kommer inn som et alternativ.

Jeg har tidligere i dette kapitlet vært inne på at enighet på det regionale plan er av stor betydning for gjennomslag på Stortinget (jfr. Marsh 1998). Motstanden mot gass til oppvarming kan bli en konfliktlinje som står i motsetning til en konsensusatkegang hvis TG utvikler argumentasjon på linje med Rogaland. Bruk av naturgass til oppvarming av Telemark fylkessykehus i Skien er et eksempel på at naturgass blir argumentert som miljøvennlig, men dette argumenteres mot av Telemark Naturvernforbund. Gass oppfattes her som en konkurrent til andre, mer miljøvennlige energigivere som fjernvarme fra spillvarme, biobrensel eller varmepumper. I Rogaland finnes allerede erfaringer med slik konkurranse (Lindseth, kommer). Et nytt boligområde utenfor Stavanger var opprinnelig tiltenkt varmepumper, men dette ble omgjort av kommunen etter at Lyse heller ville satse på gass. Konflikten som oppsto i etterkant var uunngåelig. En ting er når gass framstår som det beste alternativet, både økonomisk og miljømessig.

¹⁵⁵ Porsgrunn kommune: *Klima-og Energiplan*. Vedtatt i Porsgrunn bystyre 2000. Skien kommune: *Klima-og energiplan*. Førsteutkast til høring januar 2004.

Verre er det når gass faktisk ikke er et bedre alternativ. Hvis TG ønsker enighet om GTG, bør man tenke over hvor omfattende utbyggingen av gassnettet skal bli. Jonassen i Naturvernforbundet mener GTG bør begrenses til industri og et mulig gasskraftverk med CO₂-håndtering.

Koordinasjonen av GTG som politikkdiskurs (Schmidt 2002) er med på å vise hvor grensene og skjæringspunktene for politikkdiskursen ligger. Jeg har vist at aktører i Grenland har samlet seg om GTG. Dette støtter i tillegg Hajers (1995) tankegang når han hevder at aktørers interesser er intersubjektivt konstituert gjennom diskurs. Hajer mener at en overordnet politikkdiskurs som ”økologisk modernisering” er viktig for å forstå hvordan en slik intersubjektiv enighet om miljøløsninger kan konstitueres. Ved å plassere miljøproblemene i nye rammer kan aktører med svært divergerende grunnsyn, komme til enighet. Samtidig viser både gasskraftsaken og oppvarmingsspørsmålet at GTG er en sårbar politikkdiskurs. Enigheten på det regionale planet kan splittes både i forhold til gasskraft og oppvarming.

Selv om en diskurskoalisjon (Hajer 1995) gjennom det koordinative stadiet har kommet til enighet om et politikkprogram, er også god kommunikasjon (Schmidt 2002) utad viktig for om programmet i det hele tatt skal ha gjennomslagskraft og blir trodd på. Samtidig er det ikke kun enveiskommunikasjon. Respons fra publikum og ikke minst den *informerte offentlighet* (Schmidt 2002) virker tilbake på politikkdiskursen. Jeg har i dette kapitlet vist at kommunikasjon til en slik informert offentlighet også eksisterer på det regionale planet. Telemark Naturvernforbund er ikke nødvendigvis del av diskurskoalisjonen GTG. Likevel mener jeg det er naturlig å skille mellom aktører som opererer på et annet geografisk nivå for å vise konteksten TG opererer i. Neste kapittel tar for seg dette ”møtet” med det nasjonale. Jeg har valgt å fokusere på de delene av den informerte offentlighet som jeg mener har spesielt stor betydning for GTG.

7.2 Kommunikasjonen med den ”informerte offentlighet”.

TG la i intervjuene selv vekt på hvor viktig kommunikasjon og nettverk på det nasjonale nivået har vært i arbeidet rundt GTG. Gassrøret avhenger av beslutninger som blir fattet nettopp på grunnlag av god kommunikasjon og gjentakelse av GTG som budskap. Jeg har allerede vist at gasskraftdebatten har hatt stor betydning for koordinasjonen innad i det regionale nettverket for GTG. I dette kapitlet ønsker jeg å fokusere på utvalgte aktørers og institusjoners oppfattelse av GTG i det jeg definerer som ”den informerte offentlighet” (Schmidt 2002). Som kommunikativ funksjon (Schmidt 2002) er politikkdiskursen med på å overbevise et eksternt publikum om at politikkforslagene utformet av diskurskoalisjonen kan legitimeres. Jeg mener det er viktig å vise hvordan GTG som politikkdiskurs blir *utfordret* av denne informerte offentligheten. Dette er med på å angi hvilket mulighetsrom og hvilke begrensninger som eksisterer for politikkdiskursen GTG. Jeg synes at Hays (1998) poeng om at politiske nettverk går gjennom en læringsprosess i møtet med en gitt kontekst, kan utfylle Schmidt (2002) på dette punktet.

Cox (1998) mener at den viktigste konteksten eller *skalaen* for interaksjon er på det statlige eller nasjonale nivået. Det er på dette nivået at de mest sentrale beslutningene blir fattet, og er dermed det viktigste innflytelsesrom å være klar over. Gyllensten påpeker at TG har arrangert møter med flere organisasjoner på dette nivået¹⁵⁶. Både Stortinget, olje- og energiministeren, regjeringen, NHO, LO og miljøvernorganisasjoner trekkes fram som eksempler på dette. I tillegg framstår også konsernledelsen i bedrifter som inngår i IG, som sentrale mottagere av budskapet GTG¹⁵⁷. TG legger selv vekt på at informasjonsarbeidet har vært en stor del av arbeidet med GTG. Dette begrunnes både med at det ikke eksisterer nok kunnskap om prosessindustri, og fordi TG vil at det skal tas hensyn til sine argumenter.

Og vi er jo i jevnlig dialog med disse som driver og regner i dag. Så må vi passe på om det dukker opp noe som ikke er riktig, eller som i hvert fall er i konflikt med det vi mener da. For det kan jo sitte folk i departementene som ikke har den samme oversikten, eller disse utredningsselskapene som ikke helt vet hva de

¹⁵⁶ Intervju Jan Erik Gyllensten 27.11.2003

¹⁵⁷ Intervju Per Wold, 25.11.2003.

snakker om, og som tar de signalene for god fisk. Og da er det viktig at vi er med og sier, sånn er det ikke. Du må være med i den kampen om å påvirke beslutningstakerne, og de som gjør utredningene. Og ikke minst også i media.¹⁵⁸

Den sittende regjering har utformet stortingsmeldingene knyttet til innenlands satsning på gass. Nedenfor viser jeg hvordan regjeringen gjennom St.meld.nr.47 (2003-2004) utfordrer GTG. Jeg valgte Energi-og miljøkomiteen på Stortinget som eksempel på en annen viktig ”informert offentlighet” på det statlige nivået. Målet med dette var å finne ut mer om hvordan TGs arbeid og budskap ble oppfattet av politikere på Stortinget. Jeg hadde også som utgangspunkt at intervjuene kunne angi og i mange tilfeller bekrefte hvordan sentrale politiske partier posisjonerte seg i saken. For det tredje trekker jeg fram den informerte offentligheten som framstår som TGs viktige allierte. LO, AP og PIL framstår som et trekløver som støtter legitimeringen av GTG. Som fjerde punkt viser jeg et eksempel på en av konsernstrukturene som påvirker GTG. Hydro er det største av disse konsernene, og jeg har av den grunn intervjuet konsernsjef Reiten for å få en bedre forståelse for hvilken posisjon GTG som sak har i dette foretaket. Til slutt vil jeg trekke fram TGs forhold til miljøvernorganisasjoner, med ZERO som den mest synlige premissleverandøren for CO²-håndteringsspørsmålet som det siste året har blitt et mer aktuelt tema for GTG.

7.2.1 Regjeringen og problemstillinger knyttet til den reviderte gassmeldingen

Telemark Gassforum trekker fram statsråden i OED som en nøkkelperson i arbeidet fram mot St.meld. nr.9 (2002-2003). Det legges vekt på at nettopp olje-og energiministeren har makt til å fremme debatter om innenlands satsning på gass, og gjennom dette også GTG. Både APs Olav Akselsen¹⁵⁹ og Einar Steensnæs¹⁶⁰ uttaler seg positivt om GTG på forskjellige tidspunkter, men det er Steensnæs som blir kreditert for å ha lettet gjennombruddet. Gyllensten fra samme parti i Telemark hevder at det skjedde veldig lite

¹⁵⁸ Intervju Jan Erik Gyllensten, 27.11.2003

¹⁵⁹ Olav Akselsen: 1.mai-tale 2001 <http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/dep/oed/2001/taler/026001-90004/dok-bu.html> nedlastet 02.06.2004

¹⁶⁰ Teknisk Ukeblad 12.05.2004. *Gass til Grenlandsindustrien*. Av Anders J.Steensen. <http://www.tu.no/offshore/article.jhtml?articleID=28075> nedlastet 19.05.2004

før Steensnæs valgte å legge fram St.meld.. nr. 9 (2002-2003)¹⁶¹. Statsrådets betydning for saken blir ikke mindre viktig da Steensnæs gikk av som minister 18.06.04. Dette førte til en utsettelse av den reviderte gassmeldingen (St.meld.nr.47(2003-2004)) som etter planen skulle slippes samme dag. Meldingen ble først offentliggjort 06.08.04.

Selv om innovasjonssenteret for miljøvennlige gassløsninger blir viet mye plass i denne reviderte meldingen, er ikke signalene positive for rørledningen. Den reviderte gassmeldingen baserer seg på utredningen fra NVE (Bergesen et al. 2004). Her slås det fast at både kombirørløsningen og tørrgassløsning fra Kårstø til Grenland ikke er lønnsom nok sett fra et samfunnsøkonomisk synspunkt. I motsetning til ECON (2003) som etter å ha beregnet miljøeffekter og sannsynlig startbruk, gir kombirøret en negativ nåverdi basert på 20 års levetid til minus 360 millioner NOK, beregner NVE (Bergesen et al 2004) den samme rørledningen til minus 1800 millioner NOK. Utredningen slår også fast at en storsatsning på frakt av LNG eller CNG på båt er samfunnsøkonomisk ulønnsom på kort sikt. Den reviderte gassmeldingen anbefaler dermed ikke at gassrør verken til Grenland eller inn Trondheimsfjorden blir bygget. Stortingsmeldingen åpner imidlertid for at gassrør kan være en framtidig løsning, og ønsker å fasilitere økte skipsleveranser av LNG/CNG i en overgangsperiode. Regjeringen ønsker å bruke mer naturgass innenlands, men mener at markedene er for små, selv i Grenland. Derfor anbefales skip.

En annen utredning gjort på oppdrag fra OED av Falch et al. (2004) trekker fram juridiske aspekter ved statlig engasjement i gassinfrastrukturprosjekter. Et svært viktig punkt i forbindelse med dette, er EØS-avtalens artikkel 61(1)¹⁶². Denne artikkelen forbyr statlig støtte som kan virke konkurransevridende i forhold til både produkter, enkeltsekskaper og regioner. Falch et al (2004) peker imidlertid på at EF-domstolen har unntatt enkelte infrastrukturprosjekter fra dette prinsippet, men på den annen side har det også blitt dømt mot statlig engasjement i gassrørledninger. Grunnlaget for dette var at rørledningen ble sett på som en vridning av konkurransen i forhold til enkelte sluttbrukere. Hvis infrastrukturen imidlertid kommer *alle* til gode, kan gassinfrastruktur

¹⁶¹ Intervju Jan Erik Gyllensten, 27.11.2003

¹⁶² EØS-avtalens artikkel 61(1).

http://secretariat.efta.int/Web/EuropeanEconomicArea/EEAAgreement/EEAAgreement/#_Toc21163266
nedlastet 28.10.2004

unntas fra prinsippet. Falch et al. (2004) konkluderer slik jeg forstår det med at gassinfrastruktur til utvalgte regioner er problematisk sett i forhold til EØS-avtalens artikkel 61. Slik infrastruktur blir vanligvis besørget av markedet, og EU-kommisjonens praksis og holdninger på området tilsier at støtte til enkeltregioner anses som støtte til enkeltforetak, selv om det ikke er i strid med gassmarkedsdirektivet¹⁶³. Altså, selv om alle aktører i Europa i prinsippet har rett til å kjøpe gassen fra en eventuell gassrørledning fra Kårstø til Grenland, kan EU-kommisjonen reagere på at det legges et isolert rør til en definert gruppe bedrifter. Slik kan dette også tolkes i strid med EUs konkurranseprinsipp. Visse unntak inkluderes imidlertid i EØS-reglementet. Falch et al. antar at gassinfrastrukturtiltak til støtteberettigede regioner under EUs kategoriseringer kan forsvares. Det er neppe trolig at Grenland er støtteberettiget siden regionen verken er usentral i norsk målestokk, eller har store sosiale problemer i europeisk målestokk. Et annet unntak fra artikkel 61 gjelder statstilskudd til miljøtiltak som kommer i tillegg til tiltak som er pliktige i henhold til nasjonal forurensningslov. Falch et al trekker fram innføring av fornybar energi som et eksempel. Utredningen viser imidlertid til at naturgass ikke omfattes av fornybar energi-begrepet. Gassinfrastruktur anses heller ikke i seg selv å føre til høyere grad av miljøtiltak.

GTG blir som jeg her har vist utfordret på svært mange plan av den reviderte gassmeldingen og de relaterte utredningene. Den manglende lønnsomheten som NVE (Bergesen et al. 2004) har utregnet står i kraftig opposisjon til ECONs (2003) beregninger. En båtløsning synes for regjeringen som en mer fleksibel løsning som ikke bare kommer Grenland til gode, men hele det nasjonale markedet. Det gjøres i denne forbindelse også et poeng ut av at det er få store brukere av gass i Norge. Båtløsningen er en fleksibel ordning som også kan være med på å bygge opp et slikt marked. For fremtiden utelukker imidlertid ikke regjeringen at gassrørledninger kan bli aktuelt. Satt i forhold til GTGs legitimeringsargument *langsiktighet* legger regjeringen heller vekt på *fleksibilitet*.

EØS-avtalen kan sees som en institusjonalisering av markedsliberalistiske prinsippet om likebehandling mellom de som opererer på et marked. Den juridiske

¹⁶³ <http://www.energifakta.no/documents/Fakta/Formelle%20forhold/Gassdirektivet.htm> nedlastet 28.10.2004

utredningen (Falch et al 2004) gjort på oppdrag fra OED viser problematikken rundt selektive gassinfrastrukturprosjekter. Selv med fleksible eierskapsmodeller og hensyn til gassmarkedsdirektivet kan statstilskudd oppfattes som konkurransevridende. Som jeg skal vise under er imidlertid ikke alle politiske partier enige med regjeringens konklusjoner.

7.2.2 Energi-og miljøkomiteen på Stortinget

Jeg valgte å intervju fire representanter fra sentrale partier som har stor betydning for hvordan GTG vil bli behandlet i Stortinget. Endelig behandling av den reviderte gassmeldingen, St.meld.. nr. 47 (2003-2004), har blitt utsatt til etter januar 2005.¹⁶⁴

TG hadde i mine tidligere intervjuer gitt inntrykk av at Høyre representerte en utfordring for GTG siden partiet ikke ønsker sterk statlig involvering, men samtidig framstår som et næringsoffensivt parti. Leif Frode Onarheim ble valgt som representant fra Høyre i energi-og miljøkomiteen på grunn av kunnskapsnivået om industri. KrF ønsket jeg å intervju fordi daværende statsråd Steensnæs også kommer fra partiet. Bror Yngve Rahm var et naturlig valg fordi han både representerer Telemark og fordi han er leder av Energi-og miljøkomiteen. AP og Sylvia Brustad har som jeg har vært inne på uttrykt sin fulle støtte til GTG, og ser saken som en viktig del av APs industripolitikk. Brustad er også aktiv i forhold til å promotere gassbruk i flere andre regioner, og framstår som en forkjemper for konvensjonelle gasskraftverk. Hallgeir Langeland fra SV representerer det som i utgangspunktet har vært det mest gasskritiske partiet i Norge. Partiet inngikk også i gassforliket sammen med Høyre i 2003 som søkte de nye utredningene. Det jeg først og fremst var interessert i å finne ut, var hvordan representantene hadde oppfattet TG som politisk aktør og GTG som politisk sak.

Brustad, Onarheim og Rahm framhever TGs arbeid og argumentasjon som både saklig og svært engasjert. De legger vekt på det overveldende engasjementet som sterkest ble vist under fakkelaksjonen i februar 2003. Onarheim framhever en slik begivenhet som et sterkt kommunikativt uttrykk som bygger oppunder GTG som samlende for

¹⁶⁴Varden 27.10.04. *Avgjørelse om gass til Grenland utsatt til etter jul*. Av Arne Tovik. <http://www.varden.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20041028/UKJENT/110280071/-1/Newsrobots> nedlastet 28.10.04

regionen¹⁶⁵. Onarheim og Rahm legger imidlertid vel så stor vekt på at TG har bragt til veie det representantene kaller rasjonelle argumenter for at GTG er en fornuftig løsning. Særlig de eksterne analysene oppleves som seriøse innlegg i det påvirkningsarbeidet som føres av TG.

Men så har man jo også fått de to utredningene [ECON 2003 og Interconsult 2003] som har kommet. Som viser litt av den samfunnsøkonomiske nytte [...] som har vært skikkelige innspill egentlig synes jeg. Hvor ECON har vært med på den ene. Og har på en måte vært garantist egentlig for at dette er ordentlig utført.¹⁶⁶

Ordet *profesjonalitet* brukes av Rahm¹⁶⁷ og Brustad¹⁶⁸ for å beskrive måten TG har operert på i forhold til Stortinget. TG har som jeg var inne på i 6.1, brukt mye tid på å framstå som en seriøs aktør i forhold til at argumentasjonen er i tråd med den samfunnsøkonomiske diskurs som er rettlede for slike prosjekter. Onarheim fra Høyre mener dessuten at TG har vært mer systematiske enn andre regionale grupperinger som har ønsket gassrør lagt til sin region. Han peker på at selv om engasjementet for gassinfrastruktur er stort også i andre regioner, har verken enigheten eller de rasjonelle argumentene vært så framtrede.

Hallgeir Langeland fra SV¹⁶⁹ uttrykker imidlertid at han har opplevd TG som en lite fleksibel gruppering i forhold til de ulike løsningene som er presentert. Langeland mener TG har polemisert debatten for mye i retning av at de alternative båt løsningene er håpløse. En slik argumentasjon har ifølge Langeland, ikke hjulpet nevneverdig for at han skal kunne se gassrøret som en god løsning. I tillegg til de negative lønnsomhetsanalysene fra NVE (Bergesen et al. 2004), har også miljøaspektet vært viktig for Langeland. Gassrøret kan føre med seg en bruk av gass som kan sammenlignes med *Rogass* (Lindseth, kommer). For å legitimere en gassrørløsning, vil det ifølge Langeland være naturlig å øke sluttbruken av gass til oppvarming. Dette har ført til konkurranse med fornybar energi i Stavanger, og Langeland mener at det er fare for at en slik konsekvens kan ha overføringsverdi til Grenland hvis røret blir en realitet. Samtidig mener Langeland

¹⁶⁵ Intervju Leif Frode Onarheim 26.01.2004

¹⁶⁶ Intervju Leif Frode Onarheim, 26.01. 2004

¹⁶⁷ Intervju Bror Yngve Rahm

¹⁶⁸ Intervju Sylvia Brustad, 03.02.2004

¹⁶⁹ Intervju 02.11.2004

også at CO₂-frie gasskraftverk har større potensiale andre steder i landet på grunn av avstanden til oljefeltene som kan ta nytte av CO₂ til bruk i oljeutvinningen. Langeland mener dessuten at spillvarmepotensialet allerede er stort i Grenland fra før.

Langeland er ikke den eneste i energi-og miljøkomiteen som reserverer seg for gassrørledningen. Både Onarheim og Rahm mener båtløsningen med frakt av LNG er et klart alternativ selv om de ser fordelene knyttet til et rør. Onarheim mener båtløsningen innebærer mindre statlig risiko, og mener også dette er en løsning som kan skape ytterligere innovativ virksomhet i relaterte bransjer. Onarheim bekrefter at Rederiforbundet har vært i kontakt med partiene. Rederiforbundet har også historiske forbindelseslinjer til Høyre¹⁷⁰ som kan ligne på et alternativt politisk nettverk i forbindelse med økt gassatsning i Norge. Jeg velger imidlertid ikke å gå nærmere inn på denne politiske koblingen.

I tillegg til miljø- og lønnsomhetsargumenter, trekker representantene inn EUs konkurransedirektiv som en institusjonell hindring for den statlige investeringen. Både Onarheim og Langeland mener på linje med Falch et al (2004) at rørinvesteringen kan bli ansett som statlige subsidier til næringsvirksomhet, og dermed være i strid med EØS-avtalen. Brustad mener på sin side¹⁷¹ at gassrøret kan oppfattes som generell infrastruktur på linje med vegbygging og dermed ikke subsidie. Brustad mener også det er mulig å lage eierskapsløsninger slik at røret ikke sees på som subsidier, men som en kommersiell mulighet fra statens side. Brustad viser med dette også her til at TG har gjort det klart at Grenlandsindustrien skal betale like mye for gassen som sine konkurrenter på kontinentet.

Intervjuene med stortingsrepresentantene bekrefter at de mer tradisjonelle politiske skillelinjene i norsk politikk har betydning for GTG som innflytelsesrom. Høyre viser skepsis for statlige tiltak og viser en større sympati for båtløsningsforslaget. SV har med sin miljøprofil problemer med gassrørløsningen, selv om ECONs (2003) og TGs argumentasjon preges av at røret vil bidra til å senke utslippet av miljøgasser. KrF viser en mellomposisjon, men det virker på meg som at båtløsningen framstår som den mest sannsynlige også for dem, i hvert fall i en startfase. AP framstår imidlertid som en klar

¹⁷⁰ <http://www.hoyre.no/Saker/Artikkel/2004/1095252502.63> nedlastet 02.11.2004

¹⁷¹ Intervju 03.02.2004

støttespiller. Selv om jeg ikke intervjuet FrP, har som jeg var inne på også dette partiet uttalt at de er for gassrøledningen til Grenland¹⁷². Når de foregående kapitlene viser mange av de diskursive og institusjonelle hindringene for GTG, er det viktig å påpeke at aksjonen også har bred støtte på nasjonal basis. Neste underkapittel bygger på den ”informerte offentligheten” som har vist støtte til GTG og rørledningen. I tillegg til AP, framstår både LO og PIL positive til rørledningen.

7.2.3 LO, AP og PIL som alliert maktkonstellasjon

LO og AP har en lang fortid som kanskje den fremste maktkonstellasjonen i Norge i etterkrigstida (Slagstad 2001), og det er ikke uvesentlig at nettopp denne konstellasjonen støtter statlig finansiering av av gassrøret til Grenland med mulighet til utvidelse både til Sverige og resten av Oslofjordsområdet. En av de aller største delorganisasjonene i LO, NOPEF¹⁷³, har satt saken høyt på agendaen. NOPEF har en medlemsmasse på ca. 18000 medlemmer¹⁷⁴. NOPEF er også en betydelig fagorganisasjon i tungindustrien i Grenland med basis i den petrokjemiske virksomheten i Bamble. LO i Telemark har ifølge distriktsekretær Knut Liljeberg¹⁷⁵ 35 000 medlemmer, og tungindustriens representanter hevdes å være veldig aktive i forhold til både GTG og tilsvarende aksjoner. Som jeg nevnte i bakgrunnskapittelet har Grenland vært gjennom tunge omstillinger de siste årene, med nedleggelsen av magnesiumsfabrikken på Herøya som det sterkeste symbolet på dette. Nedleggelsen hadde sterk symbolverdi blant norske partier (Falkum et al. 2001) i forhold til ”utflaggingen” av norsk industri. Industriadsplasser har ikke bare ved denne anledningen vært en sterk symbolsak for LO. Kasa (2000) påpeker også hvordan PIL, LO og AP inngikk en allianse for å unnta prosessindustrien for CO2-avgift med tilsvarende ”utflaggings”-argumenter. Industrialliansene er med andre ord ikke noe nytt eller overraskende fenomen. Wold i TG¹⁷⁶ sier at LO har vært en god støttespiller både regionalt og nasjonalt i forhold til GTG, og at dette er mye på grunn av det industrielle fokuset saken har hatt.

¹⁷² NRK Telemark 04.02.2004. *Gass til Grenland må ha statlig støtte*. Av Arne Tovik. Hentet fra www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_telemark/3489396.html nedlastet 29.04.2004

¹⁷³ Norsk olje- og petrokjemisk fagforbund.

¹⁷⁴ <http://www.nopef.no/art.asp?id=1344> nedlastet 28.10.2004

¹⁷⁵ Intervju 01.12.2003.

¹⁷⁶ Intervju Per Wold, 25.11.2003

Som et eksempel på LOs støtte vil jeg trekke fram Gerd Liv Vallas tale under NOPEF-landsmøtet i slutten av oktober 2004.¹⁷⁷ Hun uttaler skuffelse over at den sittende regjering ikke går aktivt inn for infrastrukturinvesteringer til de industriregionene som har behov for det. Industrien er ifølge Valla avhengig av statlig drahjelp til investeringer. Blant disse industrielle regionene nevnes Grenland. Samtidig er Valla krystallklar på at hun ønsker gasskraft i enda større utstrekning enn dagens konsesjoner gir grunnlag for, og ikke nødvendigvis med CO2-håndtering. Slik sett framstår LOs agenda for gassbruk enda mer omfattende enn TGs.

LOs politiske samarbeidsparti AP har uttalt tilsvarende klokkeetro på gassrørledningen. Både Brustad og andre AP-politikere har ved flere anledninger vært påpasselige med å nevne Grenland i samme åndedrag som gassdebatten. Jens Stoltenberg garanterer i sin 1.mai-tale i Porsgrunn i 2004 denne støtten:

Og jeg lover her og nå at Sylvia og Olav skal si de to magiske ordene gass og Grenland hver gang de møter Gabrielsen og Steensnæs. Gjentakelse og repetisjon er åpenbart nødvendig, fram til vi inntar regjeringskontorene om halvannet år.¹⁷⁸

I NRKs direktesendte program *Standpunkt*¹⁷⁹ demonstreres oppfyllelsen av Stoltenbergs løfte. I en debatt som omhandlet Naturkrafts gasskraftsutspill ved Kårstø, passet Brustad likevel å flette inn gassrørledningen til Grenland.

En tredje fraksjon som har uttrykt støtte til GTG er Prosessindustriens landsforening (PIL). Denne organisasjonen er en mektig aktør som har vist seg effektiv i politiske nettverk tidligere¹⁸⁰. Direktør Svein Thompson går spesielt hardt ut mot regjeringens bruk av den strenge diskonteringsrenta¹⁸¹ i sin støtte til GTG. Dette må ifølge PIL settes i sammenheng med industriutvikling og et mer langsiktig perspektiv, slik som St.meld. nr.9 (2002-2003) legger opp til. En diskonteringsrente på 8 % tar ikke høyde for dette perspektivet, men ser kun på risikokalkylene på kort sikt. PIL er klare på

¹⁷⁷ NOPEF-landsmøtet 29.10.2004 : *Regjeringen alt for passiv til bruk av naturgass*. Av Line Scheistrøen. www.lo-aktuelt.no/kunder/lonytt nedlastet 30.10.2004

¹⁷⁸ Jens Stoltenberg. Tale i Porsgrunn 1.mai 2004. www.dna.no nedlastet 08.05.04

¹⁷⁹ NRK1 28.09.2004

¹⁸⁰ Kasa (2000) viser hvordan blant annet PIL i kontakt med partigrupper klarte å unnta kraftkrevende metallurgisk industri for CO2-avgiften.

¹⁸¹ <http://www.pil.no/Innsikt/Artikkelarkiv/Stortinget+ma+gi+gass.htm> nedlastet 27.09.04

at båtløsningen ikke er spesielt gunstig for prosessindustribedriftene i Grenland siden transportutgiftene allerede i dag representerer et problem.

Kasa (2000) benytter *politisk nettverk* som begrep for å analysere konstellasjonen mellom AP, LO og PIL. Dette kan også være en mulighet i denne oppgaven. Selv om TG utgjør det tetteste politiske nettverket på et lokalisert nivå, kan AP, LO og PIL betraktes som inkludert i en videre diskurskoalisjon (Hajer 1995) som har ”industriinteresser” som et fokus. AP, LO og PIL som politisk nettverk søker å sikre Norge som avhengighetsrom (Cox 1998) for industribedrifter og industriarbeidstakere. Dette industrifokuset har jeg i 6.2 vist at TG forholder seg aktivt til, og jeg argumenterer for at dette representerer GTGs fremste innflytelsesrom (Cox 1998, Jones 1998). Samtidig har jeg i 7.1 vist at noen synspunkter fra for eksempel LOs side kan true den regionale enigheten i Grenland. Politikdiskursens kommunikative funksjon på en videre geografisk arena (Schmidt 2002) kommer her i konflikt med politikdiskursens koordinative funksjon på det regionale planet i Grenland. Et av de nyeste eksemplene på denne problematikken kom når lederen for LO-Grenland blir kritisert fra Kjemisk Forbund sentralt (del av LO) for å ha endret standpunkt i gasskraftsaken¹⁸².

7.2.4 GTGs plass i Hydro som storkonsern

Det er viktig å få en forståelse for hvorfor selskapene tilstede i Grenland er motvillige til selv å investere penger i røret. Med unntak av signaler fra Skagerak Energi og Norcem, er ikke foretakene i IG interessert i å betale for selve rørledningen. Virksomheten i Grenland er ofte underordnet sentrale beslutninger der lønnsomhetsanalyser dikterer handling. Dette er også Telemark Gassforum klar over, men jeg ønsket likevel å få et innblikk i hvordan ett av disse selskapene tenker. Grenlands historie er som jeg har vært inne på, vevd inn i Hydros historie, og det er umiddelbart tenkelig at GTG ville få Hydros uforbeholdne støtte. Dette er imidlertid ikke tilfellet. TG uttrykker at det har vært vanskelig å få gjennomslag for argumentasjonen om langsiktig satsning på gassvirksomhet i Norge da Hydros sentrale ledelse gjerne velger de løsningene som gir

¹⁸² Telemarksavisa 02.11.2004. *Hudflettes av sine egne*. Av Ida Johansson.
<http://www.ta.no/nyheter/porsgrunn/article1315990.ece> nedlastet 04.11.2004

best kortsiktig avkastning¹⁸³. Dette er ifølge konsernsjef Reiten også nødvendig av hensyn til aksjeeierne i Hydro. Salg av gass til det europeiske kontinentet og Storbritannia gir god avkastning i øyeblikket, og dermed er dette en god løsning for aksjonærene. Rørledningen anses som en for usikker investering av Hydro. Hydro vil imidlertid kjøpe gass fra rørledningen hvis den blir en realitet¹⁸⁴. Reiten roser også TG for å ha bragt GTG fram på den politiske dagsorden. Han legger også vekt på at TG har opptrådt balansert og riktig i forhold til Hydro:

De forstår våre ulike hensyn, men så skal det også sies, at det gjør de fordi de har lang tradisjon for god dialog i Hydro. Hydro og dette Grenlandsmiljøet er vel noe av det fremste du kan finne i Norge når det gjelder evne til å snakke sammen. Så jeg har opplevd dette som en veldig kvalifisert, skikkelig prosess.¹⁸⁵

Samtidig påpeker Reiten at GTG på ingen måte er en avgjørende sak for konsernet. Hydro er et stort selskap med virksomheter over hele verden¹⁸⁶. Nettopp fordi Hydro har utviklet seg til å bli et selskap med stor diversitet av aktiviteter fordelt på mange land, var det også naturlig at deler av virksomheten ble skilt ut i et eget selskap. Yara ble offisielt skilt ut fra Hydro våren 2004¹⁸⁷. Når Reiten uttaler seg relativt nøytralt om GTG, uttaler konsernsjef i Yara International, Thorleif Enger seg mer aktivt for rørledningen. I et innlegg i Dagens Næringsliv¹⁸⁸ argumenterer Enger for at GTG kan gi store positive ringvirkninger for industrien i Grenland, og han følger i stor grad TGs argumentasjonsrekke. Innlegget representerer en langt mer offensiv holdning fra Yara i forhold hvilke signaler Hydro selv har kommet med. Enger sier imidlertid ingenting om at Yara vil betale for røret.

Selv om TG¹⁸⁹ uttrykker noe misnøye med Hydro og Statoils lite aktive holdning til GTG, har også utspill fra ledelsen i disse selskapene bidratt til argumentene for GTG. Reiten gikk i 2001 inn for at staten burde legge det planlagte innovasjonssenteret for

¹⁸³ Intervju Jan Erik Gyllensten 27.11.2003

¹⁸⁴ Telemarksavisa 19.03.2004. *Hydro vil kjøpe gass*. Av Bjørn Johannessen. www.ta.no/nyheter/article913850

¹⁸⁵ Intervju Eivind Reiten, 26.05.2004

¹⁸⁶ Ifølge www.hydro.com opererer konsernet i over 40 land. Yara er ifølge www.yara.no verdens største produsent av mineralgjødsel, og har også virksomheter fordelt rundt om i verden.

¹⁸⁷ www.hydro.no. Nedlastet 06.06.04

¹⁸⁸ Dagens Næringsliv 18.06.04.

¹⁸⁹ Intervjuer Telemark Gassforum november og desember 2003

miljøvennlig bruk av gass til Grenland¹⁹⁰. Reiten påstår at dette ikke var for å støtte regionen, men fordi Grenland framstår som det området i Norge med størst kunnskaper om industriell bruk av gass.

En parallell til TGs kritikk av Hydros og Statoils og dermed også Norges disposisjoner i forhold til satsning på virksomhet i Norge, tas opp i en upublisert FAFO-rapport (Falkum et al. 2001). Denne rapporten omhandler stortingspolitikeres oppfatninger av Hydros samfunnsansvar i etterkant av nedleggelsen av magnesiumfabrikken på Herøya. Mange stortingsrepresentanter hevder i denne rapporten at det ikke lengre er samspill og samarbeid som preger forholdet mellom Hydro og det politiske miljøet, men at relasjonene mellom den internasjonale markedsøkonomien og Hydro går foran andre hensyn. Disse relasjonene hevdes det i rapporten kan redusere mulighetene til å føre en målrettet industripolitikk i landet.

Mine intervjuer på Stortinget viser i motsetning til FAFOs rapport, at Hydros prioriteringer både får forståelse og respekt. Staten kan ifølge partiene jeg intervjuet ikke diktere Hydros eller Statoils prioriteringer, men selskapene må gjennom sine respektive styreverter etter beste evne forvalte verdiene. Det er selvfølgelig et *ønske* om at prioritet skal gis til virksomhet som er basert i norske territorier, men det kan ifølge Onarheim¹⁹¹ ikke være et statlig imperativ om dette.

I dette underkapitlet har jeg trukket fram TGs forhold til det mest dominerende industrikonsernet, Hydro. Selv om konsernet disponerer store ressurser, må investeringer legitimeres ved at lønnsomheten er god. Rørledningen framstår ikke som lønnsom fra et bedriftsøkonomisk ståsted. Selv om staten er en stor aksjonær i Hydro, framstår selskapet som frittstående i forhold til hvilke disposisjoner det velger i denne saken. I dette tilfellet også markedsliberalistiske prinsipper som en diskursiv hindring for GTG. En diskursiv mulighetsstruktur som det siste året har åpnet opp politikkdiskursen GTG, er CO2-håndtering. Miljøorganisasjonen ZERO har vært en viktig partner for å utvikle dette konseptet. Dette vil jeg nå komme inn på.

¹⁹⁰ Intervju Eivind Reiten, 26.05.2004

¹⁹¹ Intervju 26.01.2004

7.2.5 I nettverk med den teknologioptimistiske miljøbevegelsen

Utspillet til Skagerak Energi i januar 2004 bragte CO₂-håndtering inn som et viktig nytt element i GTG som kommunikasjonsplattform. Samarbeidet med deler av miljøbevegelsen om CO₂-håndteringsspørsmålet har hatt mye spalteplass i løpet av det siste året, ikke minst grunnet initiativ fra ZERO¹⁹². ZERO har som et generelt utgangspunkt at miljøinvesteringer må inn på et tidlig tidspunkt, særlig der ”investeringer i energiproduksjon og infrastruktur er svært kapitalintensive, ofte irreversible, med mange tiårs levetid”¹⁹³. ZERO mener at CO₂-håndtering fra industri og eventuelt framtidig gasskraftverk i Grenland kan inngå i et nasjonalt miljøløft. Ideen er at CO₂ håndteres i Grenland i et samarbeid mellom eksisterende industri og et framtidig gasskraftverk og skipes tilbake til Gullfaksfeltet i Nordsjøen hvor det kan benyttes som trykkstøtte i oljeutvinningen. Daglig leder Einar Håndlykken¹⁹⁴ mener Grenlands og Herøya Industriparks erfaringer med CO₂-håndtering og lokaliseringen av innovasjonssenteret er faktorer som tilsier et sterkt kandidatur når det gjelder bygging av gasskraftverk og et eventuelt gassrør. Håndlykken har også hatt jevnlig møter med medlemmer i TG og den lokale fagbevegelse for å utvikle CO₂-håndteringsspørsmålet. Håndlykken mener selv dette kan bli det viktigste miljøargumentet for GTG. Norcem, Yara, de petrokjemiske bedriftene i Bamble og et framtidig gasskraftverk, kan gå sammen om en storstilt CO₂-håndteringsprogram som både vil få ned kostnadene ved et slikt program og samle CO₂ slik at den blir lettere å frakte samlet ut til kunder.¹⁹⁵

Håndlykken har tidligere savnet mer initiativ fra TG når det gjelder akkurat dette. Han mener miljøargumentene som har ligget på ”båt vs. rør” ikke er tungtveiende nok i den store sammenhengen, heller ikke for miljøbevegelsen. Miljøproblemene knyttet til båtløsningen er ifølge Håndlykken overdimensjonert av TG. Han mener miljøfokuset i GTG heller bør være på CO₂-håndtering:

Det er jo negative konsekvenser med en økt skipstransport gjennom leia der, men det er klart hvis du skal ha det på ene sida, også skal du ha tilgang på billig gass

¹⁹² Zero Emission Resource Organisation. www.zero.no nedlastet 02.06.2004

¹⁹³ www.zero.no/om/20021210.php nedlastet 02.06.2004

¹⁹⁴ Intervju, 03.06.2004

¹⁹⁵ <http://www.zero.no/nyheter/20041027.php> nedlastet 02.11.2004

til østlandsområdet på andre sida. Altså fossil gass. Da blir det ikke så vanskelig for miljøvernet å velge. Hvis du ikke putter på CO₂-håndtering da. I Grenland er det punktutslipp av CO₂ tilsvarende [inkludert framtidig gasskraftverk] alle norske personbiler. Så da begynner du å snakke om svære volum. Begynner du å snakke om miljøgevinster som kan forsvare det hele da?¹⁹⁶

Håndlykken mener også at TGs miljøargumenter om gass til oppvarming ikke er holdbare, og advarer mot at dette på sikt kan underminere GTG i forhold til miljøbevegelsen. ZERO deler således Telemark Naturvernforbunds syn. Samtidig er Håndlykken velvillig innstilt til TG, og mener at den politiske viljen de har vist gjennom mange år med arbeid for GTG er positivt for CO₂-håndteringsspørsmålet. Håndlykken trekker fram at erfaringen med å jobbe politisk på høyt nivå er svært viktig, og hvis CO₂-håndteringsspørsmålet også kan bli bragt videre til ”miljøsynderne” LO og AP gjennom nettverkene TG har opparbeidet seg, kan dette bety mye for Norges miljøframtid. Signaler fra deltakere i TG har vist at ZEROs forslag blir tatt på alvor¹⁹⁷. Særlig Norcem har samarbeidet tett med miljøvernorganisasjonen. I et åpent brev til Stortinget og Regjeringen, argumenterer ZERO og Norcem for CO₂-håndtering¹⁹⁸. Statlige virkemidler er ifølge partene nødvendig for at det skal bli økonomisk interessant for petroleumsbransjen å ta i bruk CO₂. Hvis petroleumsbransjen finner det interessant å benytte CO₂ i den såkalte ”haleproduksjonen” av oljefeltene, kan CO₂ dermed bli en vare som prosessindustrien kan få kommersiell omsetning for. Slik mener ZERO og Norcem det både er god miljøpolitikk og god industripolitikk.

ZEROs initiativ overfor aktører i TG virker utvilsomt oppmuntrende for miljøprofilen til Grenland. TG har også demonstrert velvilje for å jobbe sammen med ZERO for å få til CO₂-håndteringsløsningene. Om dette i seg selv er argumenter gode nok for rørløsning er imidlertid lite trolig. Pilotprosjekter for CO₂-håndtering kan imidlertid vise beslutningstakere at det finnes muligheter for sluttbruk som ikke går på bekostning av miljøet og som samtidig øker lønnsomheten ved røret. Det blir også lettere

¹⁹⁶ Intervju Einar Håndlykken, 03.06.2004

¹⁹⁷ Ståle Tveit skriver på VIGs hjemmeside at CO₂-håndteringsmuligheten støttes av industrien i Grenland, og at TG vil støtte ZERO i deres arbeid for bedre statlige virkemidler for å realisere denne muligheten. Publisert på www.vig.no/article/articleview/1543/ nedlastet 15.06.2004

¹⁹⁸ Finnes på ZEROs hjemmeside: http://www.zero.no/pdf/ZERO_NORCEM_CO2.pdf nedlastet 03.11.2004

å argumentere for unntak fra EØS-avtalens artikkel 61 ved at dette er miljøtiltak som ikke ville kommet uten statlige virkemidler.

Jeg har i dette underkapitlet vist hvordan GTG har blitt utfordret og støttet i møtet med den ”informerte offentlighet”. Jeg vil også argumentere for at jeg også har vist GTG som en dynamisk politikdiskurs (Schmidt 2002) som er i konstant dialog med den kontekst de står i forhold til (Hay 1998). GTGs og rørledningsforslagets innflytelsesrom (Cox 1998) framstår imidlertid som begrenset i møtet med en dominerende markedsliberalistisk diskurs som kritiserer statlig engasjement i slike prosjekter. Båtløsningen kan synes å ha forrang i denne forbindelsen. Samtidig eksisterer diskursive mulighetsstrukturer på det nasjonale planet for nytenkning i Grenlandsindustrien. CO₂-håndtering framstår som en slik mulighet hvor forholdet mellom miljø og industriell utvikling ikke utelukker hverandre.

8. Konklusjon

Denne casestudien har fokusert på hvordan Telemark Gassforums (TG) innflytelsesrom for politikkdiskursen ”Gass til Grenland” skapes. I denne forbindelse har jeg for det første undersøkt hvordan TG posisjonerer seg i forhold til diskursive mulighetsstrukturer for argumentasjon. For det andre har jeg undersøkt hvilke faktorer som har muliggjort den brede mobiliseringen rundt GTG i Grenland. Jeg har også undersøkt hvordan GTG blir oppfattet og ofte utfordret både på det regionale og nasjonale planet. Denne problemstillingen viser GTGs dynamiske elementer og angir innflytelsesrommets begrensninger så vel som muligheter. En målsetning for denne oppgaven har også vært å skissere mulige forklaringer for GTG som sosial hendelse gjennom et kritisk realistisk rammeverk. Til slutt reflekterer jeg over hva denne casestudien kan bidra med, både i forhold til et utvidet rammeverk for tilsvarende studier og som et teoretisk innspill til litteraturen om regional utvikling i økonomisk geografi.

8.1 Hvordan legitimeres GTG gjennom diskursive mulighetsstrukturer?

I det første analysekapitlet redegjør jeg for hvordan GTG blir legitimert av TG gjennom argumentasjon. Jeg har trukket et skille mellom kognitive argumenter som legitimerer GTG gjennom vitenskapelige rammer for lønnsomhet, klyngefordeler og miljøvern på den ene siden, og normative argumenter som angir hvorfor GTG er viktig i en nasjonal sammenheng.

TG legitimerer rørledningen som *riktig* fordi den kan bidra til å løse prosessindustriens problemer knyttet til dårlig råvareinndekning sett i forhold til potensialet for utvidelser i produksjonen. Frykten er også stor for at arbeidsplasser på sikt kan gå tapt fordi volumøkninger i produksjonen ikke lar seg gjøre uten økte gassleveranser. Dårlig råvareinndekning argumenteres av TG også som et problem for store miljøinvesteringer fordi manglende langsiktighet skaper usikkerhet rundt levetiden for disse investeringene. GTG vil ifølge TG bidra til å løse prosessindustriens problemer i Grenland. GTG vil også bidra til å redusere utslipp av klimagasser fra regionen gjennom

å erstatte mer forurensende kilder som fyringsolje og kull med naturgass i industrielle prosesser. Jeg har identifisert viktige diskursive mulighetsstrukturer som TG benytter seg av i denne sammenheng. TG ønsker at Grenland skal framstå som et dynamisk økonomisk område med spesialisert kunnskap og en stor underleverandørbransje knyttet til prosessindustri. TGs bruk av klyngebegrepet framstår slik som en viktig diskursiv mulighetsstruktur. Grenland har ifølge TG alt som inngår i slike økonomiske klynger, unntatt gass. Finansdepartementets retningslinjer for statlig avkastning framstår som en annen viktig mulighetsstruktur. Selv med de stramme reglene for avkastning, argumenterer TG likevel med at ECONs (2003) rapport viser til lønnsom avkastning for staten gitt små økninger i sluttbruk av gass. Miljøvern som diskursiv mulighetsstruktur benyttes aktivt i forhold til utviklingen av det planlagte innovasjonssenteret for gass og for å kritisere den alternative båttransporten av gass til Grenland.

Den normative legitimeringen av GTG framhever at rørledningen er *viktig* for Norge. Den angir betimeligheten av den norske stats investering i infrastruktur til industriregionen Grenland for å sikre Norge som avhengighetsrom. Denne normative legitimeringen av rørledningen er studiens fremste eksempel på skalasjonglering. TG argumenterer på grunnlag av tankegods fra keynesiansk industrimodernisme der staten har en aktiv rolle i industriutviklingen. Jeg mener dette er en spesielt tydelig diskursiv mulighetsstruktur. Posisjonen framtrer enda klarere når ideen om den aktive industristat kontrasteres med ”den kortsiktige markedsliberalismen”. Gassrørledningen argumenteres også på normativt vis i forhold til at Norge skal bli en ledende miljønasjon i overgangen til hydrogensamfunnet. Gassrørledningen blir av TG framstilt som garanti for virksomhet og utvikling av miljøvennlige gassløsninger som på sikt kan løse problemene knyttet til framstillingen av hydrogen.

Schmidts (2002) skille mellom den kognitive og normative funksjon ved politikkdiskurs har vist seg som et nyttig verktøy i min analyse av politisk argumentasjon. Schmidt viser også romligheten ved slik argumentasjon gjennom den normative funksjonen. Dette gjøres mer eksplisitt av Cox (1998) og Jones (1998) gjennom begreper som skalasjonglering, avhengighetsrom og innflytelsesrom. Denne geografiske vinklingen har vært nyttig for å belyse hvordan argumentasjonen kan knyttes til konkrete territorier og interesser. Både Schmidt og Cox mener det hegemoniske skalanivå er

nasjonalstaten. Studien min støtter et slikt perspektiv. GTG legger sitt innflytelsesrom for normativ legitimering opp til en diskurs om Norges avhengighetsrom. Samtidig er det etter min mening viktig å betrakte dette som empiriske funn heller enn generaliserbar innsikt. Skalajonglering skjer ifølge Cox (1998) mellom forskjellige geografiske nivåer, ikke bare til det nasjonalstatlige. Hovden og Lindseth (2004) illustrerer dette med diskursen ”thinking globally”. Det er heller ut i fra strategiens formål at det hegemoniske skalanivå defineres. Som et overordnet grep for å illustrere denne problemstillingen er Hajers (1995) begrep om diskursstrukturasjon nyttig. Den regionalpolitiske strategien GTG tar utgangspunkt i at regionens prosessindustri har interesse for økte mengder gass, men må argumentere gjennom diskursive mulighetsstrukturer. I dette møtet oppstår romlig spesifikke politikdiskurser som skaper det Cox kaller innflytelsesrom.

8.2 Hva kan ha påvirket enigheten om GTG på det regionale nivået, og hvordan utfordres GTG av den ”informerte offentlighet” på det nasjonale nivået?

Selv om GTG støttes på bred basis i Grenland og av politiske allierte på nasjonalt nivå, er kritiske røster også viktige for å belyse TGs innflytelsesrom. Denne underproblemstillingen hadde for det første som utgangspunkt å få tak i hvilke betingelser som har påvirket det regionale samarbeidet om saken, og hvilke elementer som har skapt debatt i Grenland. For det andre ønsket jeg å vise hvordan GTG har blitt utfordret i interaksjonen mellom TG og det jeg har kalt den ”informerte offentlighet” på nasjonalt nivå.

TG legger vekt på at en bred mobilisering rundt GTG neppe hadde vært mulig uten utviklingen av både det industrielle og det interkommunale samarbeidet i Grenland på slutten av 1990-tallet. Disse samarbeidsfaktorene fungerer således som forutsetninger for det lokale innflytelsesrom GTG konstituerer. Et viktig poeng i denne forbindelse er at informantene i TG mener samarbeidet har forsterket den politiske slagkraften til GTG. Videre har jeg vist at GTG har blitt utformet som vid og konfliktsky. Utelatelsen av gasskraft som del av GTG har vært et bevisst valg for å unngå konflikt. Gass til oppvarming har på sin side vært en integrert del av miljøargumentene i GTG. Denne

konstruksjonen skaper innflytelsesrom gjennom økt gassbruk og kortsiktig miljøgevinst, men marginaliserer ifølge Telemark Naturvernforbund et potensial for mer fornybar energibruk i Grenland.

Målet med GTG er å få Stortinget til å vedta statlig investering i gassinfrastruktur, og derfor har det vært en konkret strategi fra TG å kommunisere GTG til den informerte offentlighet som er viktig for nasjonalstaten som beslutningsarena. LO, AP og PIL legger alle vekt på at rørledningen er nødvendig og at Norge som industrinasjon trenger prosessindustrien og de tilhørende arbeidsplassene. Samtidig markerer dette politiske nettverket på nasjonalt plan en klar støtte til konvensjonelle gasskraftverk, noe som TG ikke ønsket skulle være en del av politikdiskursen GTG. Intervjuene med Telemark Gassforum viser at selv om mange deler LO og Aps syn på gasskraftsaken, mener forumet det er viktigere å beholde den tverrpolitiske enigheten om GTG, for ikke å skyve miljøbevegelsen fra seg. Denne maktkoalisjonen framstår imidlertid som TGs nærmeste allierte innen den informerte offentlighet. Regjeringen viser gjennom St.meld. nr.47 (2003-2004) skepsis til lønnsomheten ved gassrøret. De støtter seg på alternative utredninger som gir et annet bilde enn ECON (2003). I Energi-og miljøkomiteen uttrykkes samme tilbakeholdenhet fra Høyre, KrF og SV, mens AP mener staten bør investere til tross for negative kostnadsanalyser. Både AP, LO og PIL følger etter det jeg kan se TGs kognitive og normative argumentasjonsrekker. SV er på sin side skeptisk til rørledningen både ut i fra lønnsomhetshensyn og miljøhensyn. Når lønnsomheten må legitimeres gjennom økt sluttbruk også til oppvarmingshensyn, kan dette ifølge SV føre til konflikt med fornybar energi, en argumentasjon de deler med Telemark Naturvernforbund. Erfaringen fra Rogaland (Lindseth, kommer) viser at slike konflikter kan oppstå når investering i gassinfrastruktur tilsier at sluttbruk må økes. Hydros toppledelse anser heller ikke rørledningen som en lønnsom løsning de kan være med på, men mener aksjonen fortjener hyllest for engasjementet som er vist. Miljøorganisasjonen ZERO har i det senere skapt økt innflytelsesrom for GTG gjennom å uttrykke regionens mulighet for CO₂-håndtering. Satt i sammenheng med innovasjonssenteret for miljøvennlige gassløsninger, har dette blitt en nyere legitimering av gassrøret som også øker sluttbruken.

De teoretiske perspektivene har også hjulpet meg i analysen av disse politiske relasjonene. Innflytelsesrom skapes ifølge Cox (1998) gjennom politisk nettverk med nasjonalstaten som den viktigste beslutningsarena. Denne studien støtter dette. GTG som strategi er helt avhengig av denne arenaen, og TG har også vist at de retter fokuset mot aktører som de tror kan påvirke beslutningene. Teoretiske innspill om økte muligheter for desentralisert innflytelse (Rommetvedt 2000, Rhodes 1997) belyser videre at staten som størrelse er mer åpen. Marsh og Rhodes (i Marsh 1998) enkle innsikt om at tette politiske nettverk med høy grad av enighet har mer makt over beslutninger, kan også være med på å forklare hvorfor TG har vært så opptatt av å etablere regional konsensus. Her er også Schmidts (2002) og Hajers (1995) poeng om diskursens koordinative funksjon i politiske nettverk nyttig. Hajer mener diskurskoalisjoner samles rundt agendaer som ikke støtter flertallet av aktører bort. Ekskluderingen av gasskraftverk som en viktig del av GTG er et eksempel på dette. Et diskursperspektiv har også som mål å avdekke marginaliserte syn. Telemark Naturvernforbunds syn på gass til oppvarming kan trekkes fram i denne sammenhengen. I møtet med den informerte offentlighet (Schmidt 2002) blir GTG som politikdiskurs utfordret. Jeg har også vist at nye elementer kan introduseres i politikdiskursens argumentasjonsdimensjon som følge av dette møtet. Dette kan belyses ved Hays (1998) lærende dimensjon ved politiske nettverk. Endring i kontekst gjør at politiske nettverk endrer strategier. Overført til det viktigste begrepet i denne oppgaven er således innflytelsesrom en dynamisk strategisk kategori.

Jeg vil i det følgende løfte den teoretiske debatten for å vise hvordan diskurstilnærmingen slik den er brukt i denne oppgaven, ikke behøver å stå i et motsetningsforhold til et kritisk realistisk rammeverk.

8.3 GTG inn i et kritisk realistisk rammeverk

Jeg vil med underproblemstillingen som fokuserer på mulige forklaringer på GTG som sosialt fenomen, forsøke å skille de nødvendige kausalkreftene i objektene fra de kontingente og ”diskursive” betingelsene som jeg har analysert i denne studien. Sayer (2000) mener det er viktig å skille disse to sfærene i abstrakt analyse.

Hva kan forklare det sosiale fenomenet GTG? I Grenlands tilfelle har jeg i 6.2 vist at tette relasjoner preger forholdet mellom politikere, fagbevegelse og industrien i Grenland. I en

region med et historisk tyngdepunkt i prosessindustri er dette ikke særlig overraskende. Det er heller ikke særlig overraskende at prosessindustrien tar tak i de mulighetene de har som del av sin konkurransestrategi. Jeg vil her gi en mer skjematisk forklaringsmodell på hva som kan forklare den komplekse motivasjonen bak en slik aksjon. Selv om hovedvekten i denne studien er lagt på diskursive rammer for GTG som politisk strategi, vil jeg som Fairclough, Jessop og Sayer (2002) hevde at den kritiske realismens fokus på objektenes nødvendige relasjoner også bør trekkes inn som motiver for denne politiske strategien. Dette har jeg også som utgangspunkt for hovedproblemstillingen. "Gass til Grenland" er ikke en direkte konsekvens av et plutselig behov for gass. Det er heller ikke kun et resultat av diskurs. Det er en strategi som bekrefter tilstedeværelsen av et stort antall prosessindustribedrifter med nødvendige tilbøyeligheter til konkurransestrategi for å opprettholde produktiviteten. Prosessindustri må innovere for å beholde sin konkurranseposisjon, og tar stilling til hvilke konkurransestrategier som best ivaretar dette behovet. Å foreslå et gassrør til Grenland er et eksempel på en slik konkurransestrategi. Terskelen for utflagging vil sannsynligvis heves i det kapital gjøres immobil og bokstavelig talt "sunk" (Clark & Wrigley 1997) langs kysten av Sør-Norge. Bedriftene i området er som jeg har vist i intervjuene, overbeviste om at GTG er en nødvendighet for at ikke industrien vil tvinges ut av regionen. Når bedriftene slipper å ta den økonomiske risikoen røret innebærer, er valgfriheten for egne investeringer også større. Investeringer i prosessindustri er som Sæther (1999) poengterer, avhengige av langsiktighet for å unngå "sunk cost" (Clark & Wrigley 1997) fordi industrien er kapitalintensiv.

Samtidig muliggjør romlig-historiske diskursive og politiske mulighetsstrukturer (Hajer 1995) at strategien får et gitt uttrykk. Selve hendelsen GTG ville ikke av nødvendighet oppstått på samme måte andre steder til andre tider. I Figur 9 viser jeg et slikt skille mellom nødvendige tilbøyeligheter og romlig-historiske betingelser for GTG. Jeg mener både lokale betingelser og nasjonale mulighetsstrukturer er viktige for å forstå hvordan og hvorfor det sosiale fenomenet GTG har oppstått. Men samtidig framstår de nødvendige kausalkreftene ved de territorielt baserte objektene som et grunnleggende motiv for aksjonen.

Figur 9. Nødvendige tilbøyeligheter og romlig-historiske betingelser for GTG.

Objekter	Nødvendige kausalkrefter eller tilbøyeligheter	Lokale betingelser for bred mobilisering	Nasjonale mulighets-strukturer	Hendelser
Bedriftene i IG, Grenland som prosessindustriregion	Etablering av konkurransestrategi, sysselsetting og investering i prosessindustri	Historisk tradisjon for prosessindustri, tette bånd mellom politikere og prosessindustri, samarbeidsvilje mellom bedrifter, samarbeidsvilje mellom kommunene, sterke industrielle fagforeningsaktører, diskursen GTG som sterk og samlende narrativ.	Nasjonalt fokus på økt bruk av gass, AP og LOs fokus på statens tilretteleggende ansvar for industrien, CO2-håndtering som mulighetsskapende diskurs	Aksjonen gass til Grenland, enhetlig argumentasjon, enhetlig strategi.

Fairclough, Jessop og Sayer (2002) mener i sin ”syntese” av kritisk realisme og diskurstilnærmingen at den kritiske realismen bør inkludere språklige og diskursive elementer. De innser at Foucault (1972) har et poeng om at diskurs (eller *semiosis*) også kan determinere andre former for sosiale relasjoner og institusjoner. Diskurs bør også kunne inkluderes i *kausalanalyse*. Gjennom dette mener Fairclough, Jessop og Sayer at den kritiske realismen kan bidra til forklaringer av sosiale fenomener på en tilstrekkelig kompleks måte:

In this way we can move to provide explanations that are socially (or semiotically) adequate as well as 'objectively probable' in the sense that they establish the discursive as well as extra-discursive conditions of existence of the explicandum at an appropriate level of concretisation and complexification (Fairclough, Jessop, Sayer 2002:9).

Jeg har i det følgende vist hvordan diskurstilnærmingen kan inkluderes i et kritisk realistisk rammeverk for slik å gi en mer kompleks framstilling av mulige årsaker til en regionalpolitisk strategi. Nedenfor spør jeg hvordan denne komplekse framstillingen kan settes i en videre sammenheng, både i forhold til lignende tilfeller og i en teoretisk kontekst for regional utvikling.

8.4 GTG som tilfelle av et bredere fenomen

Hensikten med denne oppgaven er å vise GTG som et tilfelle av regionalpolitisk strategi, og jeg vil nå komme inn på spørsmålet om analytisk generalisering (Yin 1994, Stake 2000, Schofield 2000). Er det grunnlag for å si noe mer generelt om lignende tilfeller på grunnlag av casestudien GTG som går utover den teoriutviklingen jeg allerede har vært inne på i 8.1 og 8.2? Jeg ønsker nedenfor å skissere særegenheter og mulig overførbarhet i forbindelse med GTG.

Det spesielle med GTG som strategivalg er at mobiliseringslinjene, eller det Cox (1998) og Jones (1998) kaller innflytelsesrom, har vært rettet mot staten som beslutningsmakt, og ikke mot de dominerende konsernene som utgjør prosessindustrien. Diskursive mulighetsstrukturer som vektlegger statens ansvar for tilrettelegging av infrastruktur for industriell virksomhet, har derfor vært en utpreget del av denne strategien. Et problem med denne typen strategi for regional utvikling er at den er plassert inn i en tid hvor den dominerende diskurs handler om småskala, innovativ og fleksibel virksomhet uten direkte statlig intervensjon. Samtidig er Norge et land der den keynesianske industrimodernisme fortsatt dominerer mange deler av norsk politikk. GTG som aksjon har slik jeg har klart å bedømme det, maktet å posisjonere seg på en overbevisende måte i de dominerende maktblokkene hvor industriens posisjon er sterk. Slik sett er GTG et eksempel på en vellykket regionalpolitisk mobilisering. Samtidig har ikke GTG som argumentasjon blitt godtatt av regjeringspartiene og en viktig institusjon som Finansdepartementet. Til det har kravene for statlig avkastning vært for høye.

GTG viser også spenningen mellom økonomisk aktivitet og miljøhensyn. Gass til Grenland som aksjon benytter seg av en miljøargumentasjon som framhever naturgassens overlegne posisjon i forhold til annet fossilt brensel, både miljømessig og økonomisk.

Samtidig er gass et miljømessig ambivalent tema, noe hete debatten om gasskraftverk bekrefter. Debatten rundt oppvarmingen av Telemark Fylkessykehus og frykten for gasskraft som tema eksemplifiserer denne ambivalensen i mitt case.

Jeg mener GTG kan ha en viss overføringsverdi til tilsvarende studier av mobilisering i regioner i vestlige velferdsstater som har vært preget av fordristisk produksjonsmåte, sentraliserte konsernstrukturer og aspirasjoner knyttet til bevaringen av en industriell identitet, ikke ulik Markusens (1999) kategori "the hub-and spoke district". Det finnes også andre regioner i Norge som ønsker statlig finansiert gassinfrastruktur. Trondheimsregionen er et slikt eksempel. Paralleller kan kanskje også trekkes til statlige satsninger i Nord-Norge, selv om det ikke er gassrør som er aktuelt da. Både Snøvitutbyggingen og den debatterte petroleumssatsningen i Barentshavet har vært og er viktige politiske saker i disse regionene. Disse tilfellene er også gode eksempler på spenningen mellom økonomisk aktivitet og miljøhensyn¹⁹⁹.

Jeg har selv benyttet meg av en lignende studie (Lindseth, kommer) for å belyse deler av GTG. Om ikke GTG som casestudie kan generaliseres direkte, vil sannsynligvis enkeltelementer ved empiriske funn og det teoretiske rammeverket rundt begrepene innflytelsesrom og skalasjonglering kunne benyttes. Det er også dette som Yin (1994) trekker fram som det viktigste bidraget ved analytisk generalisering fra casestudier. Studien er med på å utvikle begrepsapparater for å belyse sosiale fenomener.

Avslutningsvis ønsker jeg å sette GTG inn i en faglig sammenheng med forskning på regional utvikling. Et mål med denne oppgaven har vært å bidra til forståelser av industriregioner i omstilling, et fokus den akademiske subdisiplinen økonomisk geografi er særlig opptatt av. Jeg trekker dermed inn den siste løse tråden fra innledningen.

8.5 GTG sett i faglig sammenheng med forskning på regional utvikling

Amdam og Bukve (2004) har som utgangspunkt at det har vært et regionalpolitisk regimeskifte i Norge. Fra nasjonalt baserte eksogene utviklingsmodeller tuftet i *keynesiansk* økonomisk politikk, er de nye modellene basert på at regioner viser endogen

¹⁹⁹ Dagsavisen 19.11.2004. *Hopp i havet, Hauge!* Leder av Kjell-Erik Kallset

utvikling som er mer autonom og innovasjonsrettet. Dette settes i sammenheng med krisen i den *keynesianske* økonomiske politikken hvor doktrinen var at staten skulle gå inn og stimulere etterspørselen i nedgangstider og bremse for overoppheting i oppgangsperioder. I sammenheng med den økonomiske stagnasjonen på 70-tallet, trekker Amdam og Bukve fram de neoliberale strømningene med deregulering av økonomien som løsningen på den økonomiske krisen i den keynesianske velferdsmodellen og den fordristiske produksjonsmåte. Flere teoretiske retninger i samfunnsgeografi har oppstått i kjølvannet av denne debatten, hvor løsningen for mange er det Moulaert og Sekia (2003:289) i en samlebetegnelse kaller ”territorial innovation models” (TIMs). Denne forskningen har prioritert spesialisert, innovasjonsrettet og kunnskapsintensiv økonomisk aktivitet som utgangspunkt for endogen regional utvikling. TIM har langt på vei hegemonisk posisjon i forskningen innen økonomisk geografi. Stedets betydning for læring, innovasjon og spesialisering er viktig å poengtere i en globalisert, men ikke deterritorialisert økonomi (Storper 1997, Dicken 1997). Moulaert og Sekia (2003) mener at disse modellene har fokusert for mye på den økonomiske dimensjonen av regional utvikling, og lite på den politiske og kulturelle. I den grad kultur og identitet blir trukket fram i denne teoriretningen, blir det likestilt som ”økonomisk kultur”, og det er alltid satt i sammenheng med konkurransedyktigheten til regionen som en global økonomisk aktør. Denne overfokuseringen på det økonomiske i TIM kan ifølge Moulaert og Sekia heller ikke fungere som et altomfattende perspektiv på strategier for regional utvikling siden ikke alle regioner innehar kjennetegnene innen TIM-regimet. Det finnes fortsatt regioner med en sterk identitet knyttet til den fordristiske produksjonsmåte og avhengighet til store konsern med sentraliserte hovedkontorer (Hudson 1997, Markusen 1999). En slik differensiering av regional utvikling viser ifølge Hudson (2000) at rom, sted og organiseringen av interessegrupper rundt en territoriell basis kan spille en nøkkelrolle i de faktiske prosessene av klasseformasjon og organisering. Ifølge Pecquer (i Moulaert og Sekia 2003) kan det oppstå en spenning mellom disse store bedriftenes utviklingsstrategier og lokalsamfunnets aspirasjoner til en egenartet, men stivhengig utvikling. I denne spenningen er politiske prosesser viktige (Harvey 1982, Massey 1995, Cox 1998) Min studie av Grenland tyder på at når endogene tiltak bedriftene imellom

ikke er nok til å tilfredsstill lokalsamfunnets aspirasjoner, blir akkvisisjon (Amdam et al.1995) igjen en regional utviklingsstrategi.

Min casestudie er relevant for forskningen innen økonomisk geografi fordi Grenland ikke behøver å være den eneste regionen hvor akkvisisjon fortsatt er en regionalpolitisk strategi. Norge har som Amdam og Bukve (2004) viser, flere eksempler på territoriale innovasjonssystemer, men er fortsatt preget av en fordristisk produksjonsmåte i både prosessindustri og i olje- og energinæringen. Hudson (1997) minner oss om at den globale kapitalistiske økonomi heller ikke er ensartet, men preges av en mosaikk av forskjellige produksjonsprosesser, forbruksmønstre og reguleringer. I lys av EØS-avtalens strenge regler for statlige subsidier blir statlige infrastrukturinvesteringer en institusjonell åpning for slik akkvisisjon, selv om jeg gjennom denne oppgaven innrømmer at dette kan være en vanskelig argumentasjon å legitimere. Gassrør til industrielle prosesser, kraftverk og oppvarming argumenteres imidlertid som et statlig ansvar fra både Grenland og Trondheimsregionen. Enkelte politiske partier minner oss om nasjonens økende oljefond og manglende industriell satsning i Norge. Argumenter som gjennom skalasjonglering mener staten bør legge til rette for regional aktivitet gjennom infrastrukturinvesteringer, bør dermed heller ikke anses som overraskende. Diskursen om fordelingsstrategier og keynesianisme lever ennå i beste velgående i dominerende norske politiske nettverk. Slike diskursive mulighetsstrukturer kan representere løsningen på rommets politikk.

9. Kilder

9.1 Intervjuer

Intervjuer i Grenland

- Petter Ellefsen, spesialrådgiver. Vekst i Grenland, Nestleder Porsgrunn Høyre, 24.11.03.
- Ståle Tveit, administrerende direktør, Vekst i Grenland, Medlem av Telemark Gassforum, 24.11.03
- Per Wold, assisterende direktør Hydro Porsgrunn (Nå Yara), Direktør Herøya Industripark. Medlem av Telemark Gassforum, 25.11.03.
- Roy Vardheim, direktør Borealis Rønningen, Medlem av Telemark Gassforum, 25.11.03
- Ivar Moen, direktør NHO Telemark, Medlem av Telemark Gassforum, 01.12.03
- Knut Liljeberg, distriktssekretær LO Telemark, Medlem av Telemark Gassforum, 01.12.03
- Jan Erik Gyllensten, tidligere ordfører i Bamble, tidligere medlem av Telemark Gassforum, 27.11.03
- Andreas Kjær, tidligere fylkesordfører i Telemark, tidligere medlem av Telemark Gassforum, 27.11.03

Eksterne Intervjuer

- Leif Frode Onarheim, stortingsrepresentant for Høyre, medlem av Energi-og miljøkomiteen. Intervju foretatt 26.01.04
- Bror Yngve Rahm, stortingsrepresentant for Kristelig Folkeparti, medlem av Energi-og miljøkomiteen. Intervju foretatt 28.01.04
- Sylvia Brustad, stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet, medlem av Energi-og miljøkomiteen. Intervju foretatt 03.02.04
- Hallgeir Langeland, stortingsrepresentant for Sosialistisk Venstreparti, medlem av Energi-og miljøkomiteen. Intervju foretatt 02.11.04

- Eivind Reiten, konsernsjef i Norsk Hydro. Intervju foretatt 26.05.04
- Einar Håndlykken, daglig leder av miljøstiftelsen ZERO. Intervju foretatt 03.06.2004

9. 2 Litteraturkilder

- Alvesson, M og K.Sköldberg. *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Studentlitteratur, Stockholm.
- Amdam, R., A.Isaksen og G.Mattland Olsen. *Regionalpolitikk og bygdeutvikling. Drøfting av lokale tiltaksstrategier*. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Amdam, R og O.Bukle (red.).(2004). *Det regionalpolitiske regimeskiftet – tilfellet Norge*. Tapir akademisk forlag, Trondheim.
- Arneson, S. (1998). *Blått gull. Historien om naturgassen*. Villrose Norsk Forlag, Oslo.
- Beck, U.(1992). *Risk Society: Towards a new modernity*. Sage Publications, London.
- Bergesen, B., P.T.Svendsen og Selfors, A.(2004) Gass i Norge. *Norsk Vassdrags-og Energidirektorat. Rapport 2004:10*
- Berrefjord,O. (1982). *Rafnes-saken. Forhandlingsøkonomien i aksjon – en beslutningsstudie*. En publikasjon fra Maktutredningen. Universitetsforlaget, Oslo.
- Buflod, M, K.A.Sannes & Aasebø, K. (red). (2001). *Folkerettslig tekstsamling*. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.
- Castells, M.(2000). *The Rise of the Network Society.2nd edition*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Clark, G.L & N.Wrigley. (1997). The Spatial Configuration of the Firm and the management of Sunk Costs. *Economic Geography, vol 73*.
- Clark, G.L, M.P.Feldman og Gertler, M.S. *The Oxford Handbook of Economic Geography*. Oxford University Press, Oxford.

- Cloke, P, C.Philo and D. Sadler.1991. *Approaching Human Geography: An introduction to contemporary theoretical debates*. Paul Chapman Publishing Ltd, London..
- Clark, G.L & N.Wrigley. (1997). *The Spatial Configuration of the Firm and the management of Sunk Costs. Economic Geography, vol 73.*
- Cooke, P & K. Morgan. (1993) *The network paradigm: new departures in corporate and regional development, Environment and Planning D vol.8, ss 7-34.*
- Cox, K. R. (1998). *Spaces of dependence, spaces of engagement and the politics of scale, or: looking for local politics. Political Geography Volume 17, 1-24.*
- Dicken, P.(1997).*Global Shift. Transforming the world economy. Third edition*. Paul Chapman Publishing, London.
- ECON Analyse (2003): *Gass til Grenland. En samfunnsøkonomisk kost-nytte analyse*. ECON-rapport nr.2003-085, Prosjekt nr.39980. Utarbeidet for Vekst i Grenland.
- Esping-Andersen, G.(1998). *Social foundations of postindustrial economies*. Oxford University Press, Oxford.
- Falkum, E., A.Steen og Gunnes, S.(2001). *Nedleggelse av Magnesiumsfabrikken ved Hydro Porsgrunn Industripark. Arbeidsnotat fra første fase av en konsekvensutredning*. Upublisert notat fra forskningsstiftelsen FAFO, Institutt for arbeidslivs- og velferdsforskning.
- Fairclough, N., B.Jessop & Sayer, A. (2002). *Critical realism and semiosis. Journal of Critical Realism, 5.1.*
- Foucault, M. (1972): *The archeology of knowledge*. Routledge, London.
- Freeman, C. (1992). *The Economics of Hope: Essays on Technical Change, Economic Growth and the Environment*. Pinter Publishers, London.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Polity Press, Cambridge.
- Gomm, R. et al.(eds.).(2000). *Case Study Method. Key Issues*. Sage Publications, London.
- Goverde, H& J.v. Tatanhove. (2000). *Power and Policy networks*. I Goverde, H et al (eds) 2000. *Power in Contemporary Politics: Theories, Practices, Globalisations*. Sage Publications, London.

- Hajer, M. (1995). *The Politics of Environmental Discourse*. Oxford University Press, Oxford.
- Harvey, D. (1982) *The Limits to Capital*. Basil Blackwell, Oxford.
- Harvey, D. & E. Swyngedouw. (1993). Industrial restructuring, community disempowerment and grass-root resistance. In T.Hayter & D. Harvey (Eds.), *The factory and the city: The story of the Cowley automobile workers in Oxford*. Mansell Publishing, Brighton.
- Hay, C. (1998). The tangled webs we weave: The discourse, strategy and practice of networking. I Marsh, D (ed).(1998). *Comparing Policy Networks*. Open University Press, Buckingham.
- Hay, C & Watson,M. The discourse of globalisation and the logic of no alternative: rendering the contingent necessary in the political economy of New Labour. *Policy & Politics, volume 31, nr.3, p.289-305*.
- Hovden, E &G.Lindseth. (2004). Discourses in Norwegian Climate Policy: National Action or Thinking Globally? *Political Studies 52(1)*.
- Hubbard, P et al. (2002). *Thinking Geographically: Space, Theory and Contemporary Human Geography*. Continuum, London.
- Hudson, R. (1997). Regional Futures: Industrial Restructuring, New High Volume Production Concepts and Spatial Development Strategies in the New Europe. *Regional Studies, Vol.31.5, ss. 467-478*.
- Hudson, R.(2000). *Production, places and environment. Changing perspectives in economic geography*. Prentice Hall, London.
- Johnston, R.J, D.Gregory, Pratt, G and M. Watts. 2000. *The Dictionary of Human Geography*. Blackwell Publishing Ltd, Oxford.
- Jørgensen & Philips.2000. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag, Roskilde.
- Jones, K.T. (1998). Scale as epistemology. *Political Geography, Volume 17, 25-28*.
- Falch, I. et.al. (2003). KANENERGI, Advokatfirmaet Schjødt AS og JOULE AS. *Statlig engasjement ved utbygging av gassinfrastruktur i Norge*. Utredning til Olje-og Energidepartementet 12.12.2003.

- Kasa, S. (2000). Policy Networks as barriers to green tax reform. The case of CO₂- taxes in Norway. *Environmental Politics*, 9, 1.
- Kasa, S. (2003). Historiens Kraftlinjer. Klimapolitiske posisjoner og strategier overfor utslippsintensiv industri i fem norske industrikommuner. *CICERO Policy note 2003:1*
- Keeley, J & I. Scoones (1999). *Understanding Environmental Policy Processes: A review*. Institute of Development Studies, Sussex.
- Krugman, P. (2000). Where in the World is the "New Economic Geography"? I Clark, G.L, M.P.Feldman og Gertler, M.S. (eds.) *The Oxford Handbook of Economic Geography*. Oxford University Press, Oxford.
- Kvale, S.(1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.
- Lindseth, G. (kommer). The city of Stavanger enters the gas age - but what about local climate protection?
- Markusen, A. (1999). *Sticky places in slippery space*. I Barnes, T & M. Gertler. *The New Industrial Geography*. Routledge, London.
- Marsh, D (ed).(1998). *Comparing Policy Networks*. Open University Press, Buckingham.
- Marston, S.E. (2000). The social construction of scale. *Progress in Human Geography Volume 24, 2 (2000)*, ss.219-242.
- Massey, D. (1995). *Spatial Divisions of Labour: Social structures and the geography of production*. 2nd edition. Macmillan, London.
- Moulaert, F. & F.Sekia. (2003). Territorial Innovation Models: A Critical Survey. *Regional Studies*, volume 37.3, ss.289-302.
- Neumann, I.B. (2001). *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Norges Offentlige Utredninger 2000:21. *En strategi for sysselsetting og verdiskapning*.
- Norges Offentlige Utredninger 2002:7 *Gassteknologi, miljø og verdiskapning*.
- Norges Offentlige Utredninger 2004: 11 *Om Hydrogen som framtidens energibærer*.
- Peet, R.1998. *Modern Geographical Thought*. Blackwell Publishers Ltd, Oxford.
- Porter, M.E. 1990. *The Competitive Advantage of Nations*. Free Press, New York.
- Porter, M.E.1999. *Global Competitiveness Report*. World Economic Forum, Geneva.

- Ragin, C.C. (1994). *Constructing Social Research- the Unity and Diversity of Method*. Pine Forge Press, London.
- Rhodes, R.A.W. (1997). *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*. Open University Press, Buckingham.
- Rommetvedt, H. (2000). Private and public power at the national level. I Goverde, H et al (eds) 2000. *Power in Contemporary Politics: Theories, Practices, Globalisations*. Sage Publications, London.
- Rydin, Y. (2003). Conflict, Consensus and Rationality in Environmental Planning. An Institutional Discourse Approach. Oxford University Press, Oxford.
- Sayer, A. (1985). The difference that space makes. I Gregory, D & J. Urry (eds.) *Social Relations and Spatial Structures*. Macmillan, London.
- Sayer, A. 2000. *Realism and Social Science*. Sage Publications, London.
- Schmidt, V.A. (2002). *The Futures of European Capitalism*. Oxford University Press, Oxford.
- Schoenberger, E. (1991). The corporate interview as a research strategy in economic geography. *Professional Geographer*, vol.80, no.3, ss.180-189.
- Schofield, J.W. (1990) Increasing Generalizability of Qualitative Research. I Gomm, R. et al.(eds.)(2000). *Case Study Method. Key Issues*. Sage Publications, London.
- Storper, M. (1997). *The Regional Economy: Territorial Development in a Global Economy*. Guildford Press, London.
- Stake, R.E. (2000). The Case Study Method in Social Inquiry. I Gomm, R. et al.(eds.)(2000). *Case Study Method. Key Issues*. Sage Publications, London.
- Stortingsmelding nr.29 (2000-2001) *Retningslinjer for den økonomiske politikken*.
- Stortingsmelding nr. 9 (2002-2003). *Om innenlands bruk av gass mv.*
- Stortingsmelding nr. 47 (2003-2004). *Om innovasjonsverksemda for miljøvennlige gasskraftteknologiar mv.*

- Swyngedouw, E. (1997). Neither Global nor Local: "Glocalisation" and the politics of scale. In K.R.Cox (ed.). *Spaces of globalization: reasserting the power of the local*. The Guildford Press, London.
- Sæther, E. 2002. *Discourse and Materiality: Some methodological problems in a contextual study of a critical press in China*. Department of Sociology and Human Geography, University of Oslo.
- Sæther, B. (1999). *Regulering og Innovasjon. Miljøarbeid i norsk treforedlingsindustri 1974-1998*. Doktoravhandling. Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Walderhaug, K (red).(1995). Grenland -betingelser for konkurranseutsatt næringsvirksomhet. *SNF-rapport 47/1995*.
- Weber, M.(1983). *Ekonomi och samhälle. Förståelsesociologins grunder, bind 1*. Argos, Lund.
- Yin, R.(1994). *Case study research. Design and methods. Second Edition*. Sage Publications, London.

Vedlegg 1. Intervjuguide Grenland

Denne intervjuguiden representerer utgangspunktet for intervjuene jeg foretok med Telemark Gassforum i november/desember 2003. Jeg tilpasset guiden noe i forhold til hvem jeg skulle snakke med. Temaene ble slik sett ikke vektet likt i alle intervjuene. Samtalene utviklet seg på basis av hovedtemaene heller enn å stille spørsmålene i den rekkefølgen de framstår her.

TEMA 1. Bakgrunn/utgangspunkt for samtale

- Fortell litt om deg selv. Hva er din rolle i organisasjonen/bedriften?
- Fortell om fakkeltøget for gass. Hvorfor tror du at aksjonen har fått en slik appell og mobiliseringen var så stor i fjor?

TEMA 2. Prosessindustri, sysselsetting og lokalisering

- Fortell litt om hvordan du opplever Grenlands muligheter innen prosessindustri framover og spesielt innenfor din bransje. På hvilken måte er prosessindustrien viktig for regionen?
- Hvilke lokaliseringmessige fordeler har prosessindustrien i Grenland som gjør det verdt å investere her? Hvordan frontes disse fordelene overfor investorer og i forhold til å gjøre regionen til et nasjonalt innovasjonssenter for gass? Hvordan er Grenland viktig for Borealis?

SYSSELSETTING OG SYNERGI

- Hvilken forskjell vil "Gass til Grenland" gjøre? Har du noen formening om hva dette vil ha å si for sysselsettingen i prosessindustrien spesielt og sysselsettingen i regionen for øvrig?
- Hvordan stiller prosessindustrien seg til andre næringer? Hvilke andre aktiviteter stimulerer prosessindustrien i Grenland? Fortell om samarbeidet med underleverandører i distriktet.

STORE FORETAK OG INVESTERINGER

- Er regionen prisgitt store foretak? Hvor sikre kan man være på investeringer i regionen hvis "Gass til Grenland" blir en realitet? Hvor tett kontakt har dere med

de store foretakene om disse spørsmålene. Har du noen tanker om Hydros prioriteringer, tenker spesielt på beslutningen om å selge ut deler av virksomheten. Hydro Polymers for eksempel. Hvor mye har GTG å si for salgsverdien?

- Hvordan oppleves risikoen for feilslåtte investeringer? Vi snakker tross alt om store verdier som må investeres og relativt lang tid før man vil kunne se avkastning. Hvordan stiller dette spørsmålet seg når dere samtaler med nasjonale beslutningstagere på Stortinget?

TEMA 3. Det politiske arbeidet for GTG.

- Fortell om Telemark gassforum. Dannelsen, og prosessen mot en felles strategi overfor myndigheter og næringsliv.
- Hvordan har du og din organisasjon/bedrift opplevd samarbeidet på regionalt nivå om aksjonen? Mitt inntrykk er at det nærmest er konsensus på tvers av alle politiske ståsteder om argumentene bak aksjonen. Hvordan har Borealis jobbet i forhold til dette samarbeidet?
- Hvilke aktører opplevde dere som spesielt viktige for argumentene bak "Gass til Grenland"? Hvem tok for eksempel initiativ til møter? Hvem fremmet forslag til strategier for å påvirke statlige beslutningstakere og investorer i næringslivet?
- Hvordan har samarbeidet med andre foretak vært om denne saken? Hvor stor er viljen til samarbeid om investeringer i infrastruktur?
- Hvordan har samarbeidet med nasjonale myndigheter artet seg? Hvor ofte har dere møter med nasjonale politikere? Er de lydhøre for argumentene dere presenterer? Er det regionale myndigheter eller store foretak som Hydro som har vært viktigst i forhold til å promotere Grenland som en viktig lokalisering for en nasjonal satsning på naturgass?
- Hvordan opplever dere det foreløpige utfallet og Stortingets nei til statlig investering av gassrørledning til Grenland? Hvordan har dere fortsatt lobbyvirksomheten i etterkant av Stortingets foreløpige nei?

TEMA 4. Miljø og GTG

- Debatten om nasjonal bruk av naturgass har blitt preget av gasskraftdebatt der miljøbevegelsen hevder at økte utslipp er i strid med Norges forpliktelser under Kyoto. Det er også de som hevder at økt satsning på industri med basis i fossilt brensel er uforenlig med en ansvarlig miljøpolitikk. Samtidig hevder jo dere at Gass til Grenland vil minske utslipp fra prosessindustrien da gass erstatter andre

energikilder i produksjonen. Hvordan ser dere på denne debatten? Hvordan har debatten påvirket arbeidet rundt "Gass til Grenland"?

- Dere har også ved flere anledninger unnlatt å nevne muligheten for gasskraftverk i forbindelse med "Gass til Grenland"? Er dette et kompromiss? Hvordan ser dere på risikoen for framtidige miljøreguleringer? Dette må vel også legges til i et regnestykke i investeringsfasen.
- Hva opplever dere som den største utfordringen i forhold til miljødebatten for å få gjennom deres synspunkter?
- Hvilke forandringer har dere lagt opp til i den felles plattformen for GTG? Hvilke endringer i debatten om gasskraft har vært spesielt viktige det siste året?

Avslutningsvis.

Er det noe som framstår som viktig for saken som jeg ennå ikke har kommet inn på?

Vedlegg 2. Intervjuguide Energi-og miljøkomiteen

Også denne intervjuguiden ble noe tilpasset det parti jeg intervjuet.

Tema 1. Om økt bruk av naturgass i Norge

- Kan du si litt om hvordan ditt parti oppfatter satsningen på naturgass i Norge?
- Hvilke tiltak tror du må til for å utnytte det potensialet som ligger til grunn for gassmeldingen og NOU 2002:7
- Oppfattes satsningen på gass som miljøvennlig? Mener dere satsning på gass generelt sett er forenlig med prinsippene bak bærekraftig utvikling?
- Hvordan ser du på gasskraftdebatten i dag i motsetning til for 4 år siden? Hva har bidratt til utviklingen av debatten?

Tema 2. Om GTG

- Hvordan oppfatter du mulighetene for å utnytte gass til industrielle formål i Grenlandsområdet?

- Hva gjør Grenlandsområdet spesielt egnet for et eventuelt gassrør og et nasjonalt innovasjonssenter for gass?
- Hvordan har du opplevd Telemark Gassforums arbeid for Gass til Grenland. Kan du gi eksempler på hvordan de har jobbet opp mot komiteen? Fortell om inntrykk fra besøk i Grenland.
- I forbindelse med behandlingen av saken i fjor kom rederibransjen inn på banen med gasstransportløsninger på båt som de mener er like gode. Hva mener du om dette? Hvilke klimapolitiske implikasjoner har dette?
- Hvordan ser du på mulighetene for gasskraftverk med CO2-håndtering i Grenland. Det er jo allerede mange som ser for seg den muligheten?

Tema 3. Om det statlige ansvaret for Hydro og Statoils prioriteringer.

- Hvordan ser du på statens og da stortingspolitikernes ansvar som hovedaksjonær i Hydro og Statoil? I hvilken grad mener du man kan legge føringer for disse foretakenes prioriteringer. Da tenker jeg særlig på villighet til å satse innenlands på gass og slik sett være i tråd med gassmeldingen.

Tema 4. Om intern uenighet i partiene om GTG.

- Grenland preges av tverrpolitisk støtte til GTG på de aller fleste punkter. Konvensjonelle gasskraftverk er en åpenbar løsning som ikke alle støtter. Samtidig virker det som det er større avstand mellom kommunepolitikere og fylkespolitikere Grenland til nasjonale politikere innad i enkelte av partiene. Hva slags industriprofil mener du ditt parti har i denne saken?
- Hvordan opplever du debatt om industrisatsning innad i ditt eget parti?

Avslutningsvis.

Er det noe jeg ikke har tatt opp som dere mener er viktig i forhold til GTG og satsning på gass i Norge?

Vedlegg 3. Resolusjon fra politiske partier i Telemark.

Følgende resolusjon ble støttet 11.02.04 av samtlige politiske partier i Telemark. Under følger publisering av denne nyheten fra www.vig.no Resolusjonen er et eksempel på mange av elementene med i analysen av GTG som regionalpolitisk strategi.

Samstemte Telemarkspolitikere støtter Gass til Sørøstlandet

Telemark Gassforum inviterte til åpent møte om Gass til Sørøstnorge med landfall Grenland 11. februar. Samtlige fylkespartier sluttet seg til en felles resolusjon under møtet på Folkets Hus i Porsgrunn. Her følger resolusjonen:

Av: [Telemark Gassforum](#)

Dato: 11.02.2004 19:40

Gass til Sør-Østlandet.

Regjering og Storting ga i behandlingen av "Gassmeldingen" våren 2003 signaler om at mer gass fra norsk sokkel skulle benyttes til innenlands bruk. Det forventes at dette nå følges opp med beslutninger som muliggjør at en vesentlig større del av vårt lands gassressurser nyttes til verdiskapning innenlands ved industrielt bruk og i ulike former som energibærer. Forventningene i Grenland ble synliggjort med den store oppslutningen fra befolkningen ved markering i forbindelse med Energi- og Miljøkomitéens besøk vinteren 2003.

Det lå politiske beslutninger bak byggingen av de petrokjemiske anleggene i Grenland midt på 70-tallet. Anleggene, samt områdets øvrige prosessindustri, representerer milliardverdier i grunnlagsinvesteringer og miljøet representerer en unik industrikompetanse i Norge.

Med en gassrørledning til Sør-Østlandet med landfall Grenland, vil det gis sikkerhet for råstofftilgang og nye utviklingsmuligheter slik at denne eksportindustrien fortsatt vil konkurrere i den internasjonale "elitedivisjon". Dette vil gi en vesentlig større innenlands verdiskapning, mulighet for kompetanseutvikling og opprettelse av nye arbeidsplasser.

Et såkalt "kombirør" (både våtgass og tørrgass) vil være den tilførselsmåte som ivaretar de forskjellige bruksområders behov på en best mulig måte.

Telemarks politikere forventer at staten tar en ledende rolle i utviklingen av infrastruktur for gass til landbasert bruk i Norge på lik linje med ansvaret for annen infrastruktur. Som langsiktig investor må staten være aktiv i etableringen av et eierselskap til gassrørledningen.

Stortinget har allerede besluttet at et statlig innovasjonsselskap for miljøvennlig gassteknologi skal etableres i Grenland. Dersom Norge skal ha en ledende rolle i teknologit utviklingen for miljøvennlig energiproduksjon basert på bruk av gass kreves det at en tilstrekkelig kapitalbase avklares i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett.

Vi forutsetter nå at Regjering og Storting iverksetter tiltak, herunder investeringskapital for statens deltakelse til realisering av gassrørledning til Sør-Østlandet med landfall i Grenland.

Porsgrunn, 11. februar 2004

Telemark Arbeiderparti
Telemark Fremskrittsparti
Telemark Høyre
Telemark Kristelig Folkeparti
Telemark Rød Valgallianse
Telemark Senterparti
Telemark Sosialistisk Venstreparti
Telemark Venstre